

**Jaarrapport Duurzame
Sportinfrastructuur 2020**

Remco Hoekman

Daniëlle Ruijes

Merle Schots

Jeroen Brus

Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020

In opdracht van het ministerie van VWS

Remco Hoekman
Daniëlle Ruikes
Merle Schots
Jeroen Brus

**Met medewerking van: Björn Schadenberg, Peter van Eldert, Rick Prins,
Mark Noordzij en Karin Wezenberg-Hoenderkamp**

© Mulier Instituut
Utrecht, november 2020

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Monitoringplan	7
1.3 Ontwikkelingen	9
1.4 Leeswijzer	11
2. Landschap van sportaccommodaties	12
2.1 Database SportAanbod (DSA)	12
2.2 Internationaal perspectief	14
2.3 Kernindicator Sportaccommodaties	15
2.4 Planningsrichtlijnen- en instrumenten	18
2.5 Spreiding en afstand sportaccommodaties	21
2.6 Tevredenheid over en gebruik van landschap van sportaccommodaties	28
3. Duurzaamheid en sportvoorzieningen	29
3.1 Landschap van duurzaamheid in de sport	29
3.2 Energetische waarde en besparingsmogelijkheden	31
3.3 Duurzaamheidsmaatregelen	36
3.4 Milieuvriendelijk beheer grassportvelden	49
3.5 Circulair	51
4. Exploitatie- en beheervraagstukken	55
4.1 Exploitatievormen van sportaccommodaties	55
4.2 Gemeentelijke uitgaven sportaccommodaties	59
4.3 Financieringsvraagstukken gemeentelijk exploitatiebeleid	61
4.4 Openstelling beweegvriendelijke locaties	68
4.5 Uitkeringen uit de SPUK Sport	71
5. Beweegvriendelijke omgeving	73
5.1 Gebruik openbare ruimte	73
5.2 Sporten en bewegen in de openbare ruimte ten tijde van de coronacrisis	76
5.3 Kernindicator beweegvriendelijke omgeving	78
5.4 Omgevingsvisie en sport en bewegen	79
5.5 Uitvoering team buitenruimte	81
6. Vraagstukken, opgaven en opbrengsten	83
6.1 Vraagstukken en opgaven	83
6.2 Opbrengsten (bereik en betekenis van beleid)	86
Literatuur	91
Bijlagen	94
Bijlage 1	94

Managementsamenvatting

Voor u ligt het 'Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020'. Dit is de tweede rapportage in een reeks van jaarrapporten die in functie van de monitoring van het Nationale Sportakkoord, binnen het thema duurzame sportinfrastructuur, en van de Routekaart Verduurzaming Sport verschijnen. In dit tweede jaarrapport ligt de nadruk op het bijeenbrengen van de monitorgegevens, beschrijven van inspanningen en onderzoeksuitkomsten en identificeren van opbrengsten van het beleid. Hierbij is aandacht voor (1) het landschap van sportaccommodaties, (2) verduurzaming in de sport, (3) aspecten van exploitatie en beheer van sportaccommodaties en (4) de beweegvriendelijke omgeving.

Landschap van sportaccommodaties

- Het gebruik van de Database SportAanbod (DSA) neemt toe. 49 organisaties hebben het afgelopen jaar een export opgevraagd van de DSA. Daarnaast is de DSA in de afgelopen periode behulpzaam geweest bij het bieden van een onderbouwing voor op te stellen steunmaatregelen voor de sportsector als gevolg van de coronamaatregelen.
- Een belangrijk element van de huidige opzet van de DSA is de vele mogelijkheden die het biedt tot koppelingen met andere databestanden, zoals de BAG en databestanden van het CBS (o.a. energieverbruikgegevens). Door deze koppelingen wordt de beleidswaarde van de DSA vergroot. Daarnaast is de gebruikswaarde van de DSA vergroot door de ontwikkeling van een digitaal datamanagementportaal, waarbij derden, zoals gemeenten, wijzigingen of toevoegingen van sportaccommodaties kunnen voorstellen. Dit betekent tevens een impuls voor de datavalidatie.
- In 2020 heeft Nederland een score van 21,5 op de Kernindicator Sportaccommodaties. Deze score is iets hoger dan in 2018, toen was de score 21,1. De score op de kernindicator hangt samen met stedelijkheid; naarmate de stedelijkheid afneemt, neemt de score op de kernindicator toe.
- Nederland kent een fijnmazige sportinfrastructuur met een aantal basisvoorzieningen (voetbalaccommodatie, tennisaccommodatie, sporthal en fitnesscentrum) die voor nagenoeg iedereen in de nabijheid wordt aangeboden.
- Met het 'planningsinstrument zwembaden' is een instrumentarium voorhanden dat behulpzaam is bij het bepalen van de behoefte aan zwembaden op lokaal of regionaal niveau. Op korte termijn volgen vergelijkbare instrumenten voor de binnensport (sporthallen en sportzalen) en de buitensport.

Verduurzaming in de sport

- Uit de nulmeting energetische waarde van het sportvastgoed blijkt dat duurzaamheidsinvesteringen ter hoogte van € 3,5 miljard nodig zijn om de gehele sportsector in 2050 in lijn met de doelstellingen uit het Klimaatakkoord CO₂ neutraal te krijgen (CFP & Mulier Instituut, 2019). Met deze investering is een jaarlijkse besparing van € 360 miljoen op energieverbruik te realiseren.
- Er zijn inmiddels meer dan 1.000 energiebegeleidingstrajecten opgestart bij sportaanbieders. Uit de energiescans die zijn afgenomen blijkt dat op jaarbasis het gemiddeld besparingspotentieel per scan op elektriciteit ongeveer 35.000 kWh (6.925 euro) is en op gas ongeveer 2.000 m³ (3.564 euro) is. Er is nog geen zicht op gerealiseerde energiebesparingen.
- De stimuleringsregeling bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA) is in 2019 nagenoeg volledig benut (€ 78,3 miljoen subsidie verstrekt bij budget van € 80 miljoen). Hoewel de bekendheid van BOSA bij de sportverenigingen is toegenomen, ziet het er vooralsnog naar uit dat het budget van BOSA in 2020 niet volledig hoeft te worden ingezet (tot en met 11 november 2020 € 41,8 miljoen aangevraagd bij budget van € 94 miljoen). Verenigingen benoemen zelf dat de coronamaatregelen hier geen invloed op hebben gehad.

- In 2019 is binnen BOSA ruim € 26 miljoen aan subsidie verstrekt voor duurzaamheidsmaatregelen. Hiermee is een duurzaamheidsinvestering van sportverenigingen en stichtingen in 2019 gemoeid van ongeveer € 75 miljoen. Deze bedragen liggen vooralsnog in 2020 flink lager. In 2020 is vanuit de BOSA tot en met 11 november voor € 8,2 miljoen aan subsidie aangevraagd overeenkomstig een (beoogde) investering van € 27,3 miljoen in duurzaamheidsmaatregelen door sportverenigingen en stichtingen. Voor circulaire maatregelen is ongeveer € 114.000 aan subsidie aangevraagd.
- Naast BOSA zijn er ook diverse provinciale en lokale subsidieregelingen die sportaanbieders stimuleren tot duurzaamheidsmaatregelen en er mede toe leiden dat sportverenigingen en ondernemende sportaanbieders sportaccommodaties verduurzamen. Verreweg het belangrijkste argument hierbij is kostenbesparing op de lange termijn. Daarnaast hebben zeven op de tien gemeenten in de afgelopen twee jaar een deel van de gemeentelijke sportaccommodaties verduurzaamd. Hiermee zijn eerste stappen gezet om het sportvastgoed te verduurzamen, met vooral aandacht voor sportveld- en ledverlichting, bewegingssensoren, zonnepanelen en isolatie.
- De aandacht bij gemeentelijke beheerders voor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden neemt toe. Om te voldoen aan de wet- en regelgeving rondom milieuvriendelijk beheer van grassportvelden hebben drie op de vier gemeentelijke beheerders behoefte aan ondersteuning (o.a. digitale informatie over chemievrij beheer, handreiking/stappenplan Integrated Pest Management en informatie en/of demonstratiebijeenkomsten).
- De innovatie *challenges* energieneutrale sportaccommodaties uit 2018 zijn inmiddels in een afrondende fase. Via een Small Business Innovation Research (SBIR) oproep is in 2020 € 2,8 miljoen toegekend aan ondernemers die producten ontwikkelen voor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden.

Aspecten van exploitatie en beheer

- Het aantal particulier geëxploiteerde sportaccommodaties is vanaf 2006 toegenomen. Dit geldt voor buitensportaccommodaties, binnensportaccommodaties en zwembaden.
- In tegenstelling tot de doelen van het sportakkoord zijn de netto gemeentelijke uitgaven aan sportaccommodaties gestegen van € 753 miljoen in 2017 naar € 803 miljoen in 2019. De extra uitgaven aan sportaccommodaties zijn, zo lijkt het, niet ten koste gegaan van de budgettaire ruimte op sportbeleid en activering, waar een stijging van de netto uitgaven zichtbaar is tussen 2018 en 2019. In 2019 kwam 72 procent van de netto sportuitgaven van gemeenten voor rekening van het taakveld sportaccommodaties, waar dit in 2018 nog 74 procent was.
- Het streven in het sportakkoord om te komen tot een flexibel exploitatiemodel, om zo meervoudig gebruik te stimuleren, heeft maar beperkt geleid tot aanpassingen in het verhuursysteem van sportaccommodaties.
- Hoewel er beperkte juridische belemmeringen zijn voor het openstellen van sportparken is het aantal open sportparken maar beperkt toegenomen. Hier is nog niet de omslag gemaakt die in het sportakkoord was beoogd. In de helft van de gemeenten is een open sportpark aanwezig.
- 348 gemeenten hebben een aanvraag ingediend voor de regeling specifieke uitkering stimulering sport (SPUK Sport), voor in totaal € 235 miljoen. Het vastgestelde bedrag voor de SPUK Sport is € 188 miljoen, waarmee uiteindelijk 80 procent van het aangevraagde budget is uitgekeerd.

Bewegvriendelijke omgeving

- Als gevolg van de coronamaatregelen is een toename van het alleen, ongeorganiseerd sporten zichtbaar, waarmee voor sportbeoefening een groter beroep wordt gedaan op de openbare ruimte. Bij gemeenten is mede door de coronamaatregelen in de beleidsuitvoering meer aandacht gekomen voor sport en bewegen in de openbare ruimte. Dit wordt door gemeenten ook benoemd als één van de structurele beleidswijzigingen in de afgelopen periode.

- Bij de doorontwikkeling van de Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving is gewerkt met een hoger detailniveau, met data op 100 meter bij 100 meter vierkanten, om zo dichtter aan te sluiten bij de werkelijkheid. Dit maakt de indicator sensitiever voor gerichte beleidsinterventies, waarbij beleidsmakers inzicht krijgen in wat het bereik en betekenis van afzonderlijke ingrepen is voor de beweegvriendelijkheid van de omgeving.
- Om sport en bewegen goed te verankeren in een omgevingsvisie, is het essentieel dat sportambtenaren en vertegenwoordigers uit de lokale sportsector betrokken zijn bij het traject. De analyse van omgevingsvisies maakt duidelijk dat vanuit andere sectoren niet vanzelf de relatie wordt gelegd tussen gezondheid bevorderende leefomgeving en ruimte voor sport en bewegen. In omgevingsvisies waar sport en bewegen is meegenomen, is met name aandacht voor het handhaven van het niveau van sportvoorzieningen, het beweegvriendelijker inrichten van de openbare ruimte en voor aantrekkelijke routestructuren.

1. Inleiding

In dit tweede Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur wordt een overzicht geboden van de inspanningen en opbrengsten binnen het thema duurzame sportinfrastructuur van het Nationaal Sportakkoord. Deze rapportage bouwt voort op het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman, Ruikes & Davids, 2019).

1.1 Aanleiding

In het Nationaal Sportakkoord (ministerie van VWS, 2018) is de ambitie uitgesproken dat iedereen in Nederland nu en in de toekomst zonder belemmeringen in een veilige en gezonde omgeving plezier in sport en bewegen kan hebben. De ambities van het sportakkoord zijn uitgewerkt in zes thema's. Het thema duurzame sportinfrastructuur heeft als ambitie om Nederland te voorzien van een functionele, goede en duurzame sportinfrastructuur. Daarbij wordt de exploitatie van sportaccommodaties sterk verbeterd, de openbare ruimte beweegvriendelijk ingericht en zijn alle sportaccommodaties straks duurzaam. In het Nationaal Sportakkoord zijn vijf doelen geformuleerd die bij moeten dragen aan het versterken van de duurzame sportinfrastructuur in Nederland:

1. Verduurzaming van het sportvastgoed in het verlengde van de klimaatafspraken.
2. Sportvelden worden zoveel mogelijk milieuvriendelijk beheerd.
3. Nederland wordt beweegvriendelijker.
4. Exploitatietekorten van sportaccommodaties worden kleiner.
5. Gebruik van sportaccommodaties neemt toe.

Het Mulier Instituut stelt jaarlijks een jaarrapport duurzame sportinfrastructuur op om de ontwikkelingen op dit thema samen te brengen en een overzicht te bieden van de vraagstukken, opgaven en opbrengsten. Dit is het tweede jaarrapport. In deze rapportage bouwen we voort op het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman, Ruikes & Davids, 2019) waarin de beschikbare kennis over de sportinfrastructuur in Nederland tot dan toe in beeld is gebracht, een uitgangssituatie is gepresenteerd voor de monitoring op de pijler duurzame sportinfrastructuur en de benodigde aanvullende dataverzameling, monitoropgaven en kennisvragen voor de komende jaren zijn benoemd. In het voorliggende rapport wordt de huidige stand van zaken op het thema duurzame sportinfrastructuur uiteengezet. Aan het einde worden de inspanningen die het afgelopen jaar geleverd zijn op dit thema beschouwd en bekeken waar aanvullende dataverzameling in de komende jaren benodigd is.

1.2 Monitoringplan

Met deze rapportage wordt aangesloten op de monitoring van het Nationaal Sportakkoord, zoals dat is vastgelegd in samenspraak met de betrokken partijen (ministerie van VWS, 2018). Het monitoringplan voor de pijler duurzame sportinfrastructuur is besproken in het jaarrapport van 2019 en geeft inzicht in de bouwstenen waarop de jaarrapportages zijn gestoeld. In het jaarrapport van 2019 zijn aanvullende monitoringsopgaven benoemd. Deze monitoropgaven zijn gericht op het uitbreiden van de bestaande kennis en data over de sportinfrastructuur in Nederland. Dit draagt bij aan een betere onderbouwing van beleid. De monitoropgaven die volgen uit het jaarrapport 2019 bespreken we hieronder.

Verrijken en valideren van de data in de Database SportAanbod (DSA)

De geschetste uitgangssituatie in 2019 bracht aanvullende opgaven naar voren met betrekking tot het verrijken en valideren van de data in de DSA. De behoefte bestond om verschillende aspecten van de DSA verder te ontwikkelen en te verbeteren. Opgaven die naar voren kwamen zijn:

- Optimalisatie van de registratie van sportvoorzieningen.

- Gestructureerde en gebruiksvriendelijke uitwisseling met gemeenten en andere partijen.
- Uitbreiden van het online beheersysteem, zodat derden wijzigingen in de Database kunnen suggereren en zelfstandig data kunnen downloaden.
- Ontwikkelen van een app om data te verzamelen over de bereikbaarheid van faciliteiten voor mensen met een beperking.
- Toevoegen van kenmerken aan de sportvoorzieningen (zoals bijvoorbeeld bouwjaar en exploitatievorm).

Het afgelopen jaar zijn bovenstaande monitoropgaven opgepakt om de data in de DSA te valideren en verrijken. In hoofdstuk 2 beschrijven we de aanpassingen die in de DSA zijn doorgevoerd.

Ontwikkeling kernindicatoren

De Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving (KBO) en de Kernindicator Sportaccommodaties zijn voorhanden om te bezien hoe de sportinfrastructuur in Nederland er voor staat. Het verfijnen van deze indicatoren zorgt ervoor dat op een betrouwbare en interpreteerbare wijze de ontwikkelingen door de tijd gevolgd kunnen worden. De KBO is opgesteld om inzicht te geven in de beweegvriendelijkheid van de openbare ruimte en zo richting te kunnen geven aan beleidskeuzes. In 2020 heeft het Mulier Instituut de KBO verder doorontwikkeld. De doorontwikkeling moet er voor zorgen dat (1) de indicator dichter aan sluit bij de werkelijke situatie, door te werken met een hoger detailniveau en verschillende ruimtelijke schaalniveaus, en (2) de indicator sensitiever maken voor gerichte beleidsinterventies. In deze rapportage wordt de doorontwikkeling van de KBO verder uiteengezet in hoofdstuk 5.

De Kernindicator Sportaccommodaties wordt elke twee jaar berekend. In 2020 heeft het Mulier Instituut de score op de kernindicator opnieuw berekend. Deze cijfers zijn vooralsnog moeilijk vergelijkbaar met de scores uit eerdere jaren, doordat veranderingen voornamelijk zijn opgetreden door de verbeterde kwaliteit van de data en de dekking in de DSA. De uitkomsten van de Kernindicator Sportaccommodaties zijn opgenomen in hoofdstuk 2.

Om ook inzicht te krijgen in hoe deze kernindicatoren zich verhouden tot sportdeelname en het gebruik van sportaccommodaties en de openbare ruimte voor sporten en bewegen, is meer inzicht nodig in het gebruik van sportaccommodaties en de openbare ruimte voor sportbeoefening. Een eerste stap hierin is om de kernindicatoren naar een klein schaalniveau terug te brengen zodat de score hierop een goede afspiegeling is van de directe omgeving van de inwoner. Een volgende stap is dan om het sportgedrag van individuen op een laag schaalniveau te koppelen aan omgevingskenmerken, waaronder de score op de kernindicatoren. In hoofdstuk 5 beschrijven we hoe we voor de KBO die eerste stap hebben gezet.

Circulaire sportvelden en verduurzaming sportvastgoed

Aansluitend op de nulmeting van de energetische waarde van het sportvastgoed, is er behoefte om te blijven volgen hoe het energieverbruik in de sportsector zich ontwikkeld en welke maatregelen worden ingezet om het energieverbruik terug te dringen. In dit rapport wordt verslag gedaan van diverse verduurzamingstrajecten die zijn ingezet bij sportverenigingen (inclusief een analyse van de daar afgenomen energiescans), alsmede van verstrekte subsidies voor duurzaamheidsmaatregelen via de subsidieregeling 'stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties' (BOSA). Verder is via diverse bevragingen bij gemeenten, ondernemende sportaanbieders en sportverenigingen opgehaald wat afwegingen zijn bij duurzaamheidsmaatregelen.

In het vorige jaarrapport was beperkt aandacht voor kunstgrasvelden. De opgave die voorlag, was om een beter beeld te krijgen van de aanwezigheid van kunstgrasvelden en de vervangingsmomenten. Dit jaar zijn met behulp van infraroodbeelden kunstgrasvelden gedetecteerd. Hierdoor is een beter overzicht ontstaan van de kunstgrasvelden. Daarnaast is de voortgang van de Small Business Innovation Research (SBIR)

projecten en andere *challenges* relevant om een beeld te krijgen van circulaire sportvelden. Tevens is in 2020 sprake van een uitbreiding van de BOSA waarbij ook aanvragen voor circulaire maatregelen kunnen worden ingediend.

Het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden heeft dit jaar meer aandacht gekregen in het verlengde van de instelling van de werkgroep milieuvriendelijk beheer van sportvelden. Deze werkgroep heeft in samenwerking met het Mulier Instituut eerste monitoractiviteiten op dit thema geïnitieerd. In de voorliggende rapportage wordt verslag gedaan van een onderzoek naar milieuvriendelijk beheer van grassportvelden in gemeentelijk beheer.

Exploitatie- en beheervraagstukken

Voor de exploitatie en beheervraagstukken is een nieuwe jaargang van financiële gegevens vanuit de Informatie voor Derden (Iv3-staten) benut waarin de gemeentelijke uitgaven aan sport zijn opgenomen. Deze data bieden de gelegenheid om de netto sportaccommodatielasten van gemeenten vast te stellen voor 2019. Een ander belangrijk onderdeel van dit thema is het verbeteren van de registratie van beheervormen. Dit is dit jaar een aandachtspunt geweest bij de verrijking van de DSA. Meer informatie over de voortgang hierin is opgenomen in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 4. Daarnaast is via diverse bevragingen inzicht geboden in exploitatie en beheervraagstukken bij gemeenten.

De uitkomsten van de studie van juridische belemmeringen voor openstelling van niet openbaar toegankelijke sport-, beweeg en speelruimten zijn inmiddels beschikbaar. Deze studie is eind 2019 openbaar geworden, na verschijning van het jaarrapport. In hoofdstuk 4 doen we verslag van de uitkomsten van deze studie.

Beweegvriendelijke omgeving

Een belangrijke taak binnen het thema beweegvriendelijke omgeving was de doorontwikkeling van de KBO. Voor deze doorontwikkeling zijn aanvullende dataverzamelingen opgezet en is de kennis benut uit de vorig jaar gepresenteerde literatuurstudie. Hiermee is een beter inzicht ontstaan in het gebruik van de openbare ruimte. Neemt niet weg dat met de recente ontwikkelingen (o.a. het coronavirus, zie verderop) nieuwe vraagstukken zijn ontstaan omtrent het sporten en bewegen in de openbare ruimte.

In de monitoring was beoogd om in 2020 de afgeronde omgevingsvisies te analyseren op de aandacht voor sport, bewegen en de beweegvriendelijke omgeving. In dit rapport doen we in hoofdstuk 5 verslag van de bevindingen uit de analyse van de omgevingsvisies. We hebben hierbij aandacht voor de inhoud van de omgevingsvisie en voor het proces van de totstandkoming van deze omgevingsvisie.

1.3 Ontwikkelingen

Het afgelopen jaar hebben verschillende ontwikkelingen plaatsgevonden. We geven hieronder een korte toelichting van de meest relevante ontwikkelingen in het afgelopen jaar of met betekenis voor de nabije toekomst in relatie tot het thema duurzame sportinfrastructuur.

Coronavirus

Door de uitbraak van het coronavirus hebben sportclubs in Nederland een tijd lang de deuren moeten sluiten. Sinds halverwege maart ligt een groot deel van sportsector (gedeeltelijk) stil. Sinds de sluiting van de sportclubs is de indruk ontstaan dat het sportgedrag van de Nederlandse bevolking is veranderd, waarbij voornamelijk het gebruik van de openbare ruimte voor sporten en bewegen is toegenomen ten opzichte van voor de coronacrisis. Het Mulier Instituut heeft het afgelopen jaar verschillende onderzoeken uitgevoerd om de gevolgen van de coronamaatregelen op zowel het sport-, speel- en actief beweeggedrag als de organisatie en de financiering van de sport in Nederland in beeld te brengen. Deze ontwikkelingen zijn van invloed op de ambities en inspanningen op het onderdeel beweegvriendelijke omgeving.

Duurzaamheid

Begin dit jaar is de Routekaart Verduurzaming Sport getekend. Hiermee is er een helder omljnd kader voor de partijen om samen aan te werken. Hierin wordt de gehele duurzaamheidsagenda voor de sport samengebracht. Deze agenda is omvangrijker dan de oorspronkelijke ambities binnen de duurzame sportinfrastructuur. Hiermee is ook de monitoring verbreed en wordt in dit jaarrapport breder ingegaan op het duurzaamheidsvraagstuk dan in het voorgaande jaarrapport. In het verlengde van de routekaart is bijvoorbeeld de werkgroep milieuvriendelijk beheer sportvelden opgezet die onder andere de opdracht heeft om een vervolg te geven aan de Green Deal Sportvelden. Vanuit deze werkgroep worden monitoractiviteiten geïnitieerd om zicht te krijgen en te houden in de mate waarin milieuvriendelijk beheer plaatsheeft op sportvelden. In 2020 heeft de eerste bevraging bij gemeentelijke beheerders plaatsgevonden en in 2021 volgt een bevraging onder sportaanbieders. Vooralsnog ligt hier de nadruk op grassportvelden, maar mogelijk dat dit in de toekomst wordt verbreed naar alle sportvelden, en daarmee ook het onderhoud van kunstgrasvelden onderwerp van onderzoek wordt.

Intrede omgevingswet

In 2022 treedt naar verwachting de Omgevingswet in werking. Het opstellen van de lokale omgevingsvisies, die onderdeel zijn van de Omgevingswet, is momenteel in volle gang. Het vormen van deze lokale visie volgt uit de verplichting van de vastgestelde Omgevingswet (art 3.2) om op Rijks-, provinciaal- en gemeentelijk niveau omgevingsvisies vasttestellen. In de omgevingsvisie worden de ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving vanuit verschillende sectoren samengebracht en voor de lange termijn vastgelegd. Naast dat het een integrale visie moet zijn, staat participatie bij de vorming van de omgevingsvisie centraal. Dit biedt gemeenten een kans om rekening te houden met sport en bewegen in het besluitvormingsproces bij ruimtelijke ontwikkelingen voor de fysieke leefomgeving. Een van de ambities van het Nationaal Sportakkoord is om sport en bewegen een plek te geven in deze omgevingsvisies. In 2020 was voor het eerst een voldoende groot aantal omgevingsvisies afgerond waardoor een inhouds- en procesanalyse kon worden uitgevoerd.

Lokale aandacht

Het Mulier Instituut heeft afgelopen jaar 269 lokale sportakkoorden geanalyseerd, door ze te scannen op een vooraf opgestelde lijst met kenmerken. Hiermee ontstaat een goed beeld van de mate waarin het thema duurzame sportinfrastructuur op lokaal niveau is opgepakt. Hieruit komt naar voren dat het thema duurzame sportinfrastructuur in 170 van de lokale akkoorden een plaats heeft gekregen (63%). Dit voedt de verwachting dat gemeenten en lokale partners zich lokaal bezighouden met vraagstukken binnen het thema duurzame sportinfrastructuur. De tien meest gevonden zoektermen in de lokale akkoorden sluiten aan bij de ambitie en doelstellingen op landelijk niveau. De meeste aandacht in de lokale sportakkoorden binnen het thema duurzame sportinfrastructuur gaat naar 'accommodaties' (tabel 1.1). Daarnaast is er ook veel aandacht voor de openbare ruimte, routestructuren, beweegvriendelijkheid en beheer van sportmogelijkheden (Pulles et al., 2020). Dit laat zien dat er ook lokaal veel aandacht en vermoedelijk ook draagvlak is voor de ambities die in het Nationaal Sportakkoord zijn opgesteld binnen het thema duurzame sportinfrastructuur.

Tabel 1.1 Top 10 van geselecteerde zoektermen* binnen het thema duurzame sportinfrastructuur in de lokale sportakkoorden (in aantal hits en percentage van de sportakkoorden waarin de zoekterm is opgenomen, n=265)

Zoekterm	Aantal hits	% sportakkoorden (n=265)
accommodatie	2198	92
speel	896	72
openbare ruimte	769	70
energie**	514	69
route	364	50
beweegvriendelijk	359	49
natuur	337	49
beheer	320	51
multifunctione(le/e)	205	42
buitenruimte	203	31
exploitatie	97	23

* De term 'duurzaam(heid)' (1654 hits) is buiten de top 10 gehouden, omdat het hele thema hier betrekking op heeft.

** De term 'energie' (514 hits) wordt vaak genoemd in de lokale sportakkoorden, maar ook in relatie tot andere thema's en de energie die er op lokaal niveau heerst om met elkaar aan de slag te gaan.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2) bieden we een overzicht van het landschap van sportaccommodaties, waarin we ingaan op de ontwikkelingen van de DSA en de mogelijkheden die de DSA biedt. In hoofdstuk 3 richten we ons op duurzaamheid waarbij onder andere de Routekaart Verduurzaming Sport wordt geïntroduceerd en de monitoring van milieuvriendelijk beheer van grassportvelden. In hoofdstuk 4 zal exploitatie en beheer van sportaccommodaties worden besproken, waarin de verschillende vormen van beheer en exploitatie worden omschreven. In hoofdstuk 5 beschrijven we de aspecten van de beweegvriendelijke omgeving. Hier gaan we in op de doorontwikkeling van de kernindicator beweegvriendelijke omgeving en de lokale omgevingsvisies. In hoofdstuk 6 brengen we alles samen en komen we tot een overzicht van vraagstukken, opgaven en opbrengsten.

2. Landschap van sportaccommodaties

In dit hoofdstuk beschrijven we het landschap van sportaccommodaties. Dit doen we op basis van de Database SportAanbod (DSA) en aanvullende gegevensverzamelingen en analyses ten aanzien van sportaccommodaties. Hierbij is onder andere aandacht voor de Kernindicator Sportaccommodaties en voor ontwikkelde of in ontwikkeling zijnde planningsrichtlijnen voor sportaccommodaties. Verder bieden we in dit hoofdstuk een internationaal perspectief op de DSA om zo inzicht te krijgen in mogelijke verbeterpunten voor de DSA.

2.1 Database SportAanbod (DSA)

De Database SportAanbod is een database waarin sportaccommodaties en hun voorzieningen (bijvoorbeeld een voetbalveld of een bassin) worden geregistreerd. In totaal bevat de DSA 20.772 sportaccommodaties (peildatum: 14 oktober 2020) met daarin één of meerdere voorzieningen (bijvoorbeeld een voetbalveld, een sporthal) om te sporten. Voor de grootste sporten staat in tabel 2.1 gespecificeerd om hoeveel voorzieningen het gaat.

Tabel 2.1 Voorzieningen in de DSA voor de grootste sporten in 2020 (in aantallen)

Voorziening	Aantal
Outdoor tennisbanen	12.162
Voetbalvelden	8.496
Gymzalen	4.335
Fitnessvoorzieningen	2.766
Zwembaden (een of meerdere bassins, publiek, commercieel)	2.231
Sporthallen	1.597
Hockeyvelden	1.004
Sportzalen	665
Tennishallen	299
Atletiekbanen	234

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 14 oktober 2020.

Momenteel bestaat de DSA uit een PostGIS database. Het direct bijwerken of exporteren van data in een database vergt technische vaardigheden. Om ook niet-technisch geschoolde gebruikers van de database in staat te stellen gegevens bij te werken, heeft het Mulier Instituut in 2019 een start gemaakt met de ontwikkeling van een datamanagementportaal. Ook op technisch vlak is het datamanagementportaal van de DSA in 2020 stevig doorontwikkeld. Dit sluit aan op de ambities binnen de themalijn duurzame sportinfrastructuur, waarbij het van belang wordt geacht om een compleet en accuraat inzicht te hebben in het landschap van sportaccommodaties en recreatieve routestructuren in Nederland. In het vorige ‘Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur’ (Hoekman e.a. 2019) zijn verschillende ontwikkelambities benoemd voor de DSA (o.a. portaal voor gemeenten, gebruik van infraroodbeelden, intekenen routestructuren). Hieronder benoemen we in lijn met deze ontwikkelambities de stappen die in het afgelopen jaar gezet zijn om de DSA te verbeteren, uit te breiden en gegevensuitwisseling te optimaliseren.

Datamanagement

Het datamanagementportaal van de DSA is dit jaar groter en complexer geworden en het is de verwachting dat in de toekomst de complexiteit verder zal toenemen. Om een stabiel systeem te waarborgen voor nu en de toekomst, is dit jaar daarom gewerkt aan een toekomstbestendige software-architectuur: de *clean architecture*. Deze opzet van software heeft als grootste voordeel dat de

verschillende elementen waaruit het portaal bestaat, gemakkelijk te vervangen zijn. Dat is belangrijk omdat ontwikkelingen in de IT-sector snel kunnen gaan. Mocht in de toekomst, bijvoorbeeld een ander databasesysteem beter bij de data blijken te passen, dan kan een wisseling met relatief weinig moeite tot stand gebracht worden. Daarnaast biedt deze vorm van software ontwikkeling zeer goede mogelijkheden om software automatisch te testen; dat voorkomt bugs en verbetert de kwaliteit van het product. Dat is vooral van belang nu het datamanagementportaal ook door derden gebruikt gaat worden. Door te investeren in deze nieuwe software-architectuur is dit jaar een solide basis gelegd voor de ontwikkeling van een toekomstbestendig en stabiel datamanagementportaal.

Met een toenemende variëteit aan accommodaties en eigenschappen, groeit het aantal datapunten dat in de DSA is opgenomen gestaag. Om de kwaliteit van de data te waarborgen en het datamanagement efficiënt in te richten, zijn dit jaar een aantal wijzigingen doorgevoerd in het datamanagementportaal. Ten eerste is een takenlijstsysteem toegevoegd. In het datamanagementportaal kunnen gebruikers taken aanmaken die gekoppeld zijn aan accommodaties. Dit maakt het mogelijk om medewerkers of derden taken toe te wijzen om accommodaties na te lopen, of te wijzigen. Het takenlijstsysteem zal ook gebruikt worden om elke accommodatie periodiek na te lopen, en te registreren dat dit is gedaan. Ten tweede is het voor het valideren van data noodzakelijk om samen te werken met derden. Het was al gebruikelijk om jaarlijks de gegevens uit de DSA te valideren met gemeenten. Gemeenten kregen een Excelbestand toegestuurd en stuurden het aangepaste bestand terug. Dat is een bewerkelijke procedure dat met het toenemende aantal datapunten niet meer houdbaar is. Daarom is gewerkt aan een systeem waarbij derden kunnen inloggen en op gebruiksvriendelijke wijze wijzigingen terug kunnen melden - die vervolgens in het takenlijstsysteem worden opgenomen. Omwille van de betrouwbaarheid van de data kunnen derden geen wijzigingen in de database zelf doorvoeren.

Functionaliteiten: geometrieën, routestructuren en unieke eigenschappen per voorziening

Dit jaar is het mogelijk gemaakt om voorzieningen in te tekenen op de kaart. Daardoor is het bijvoorbeeld mogelijk om routes (zoals mountainbike routes) en de omtrek van voetbalvelden of gebouwen op te slaan. Met behulp van deze functionaliteit zijn voetbalvelden op basis van luchtfoto's ingetekend en opgenomen in de database. Deze gegevens zijn vervolgens gebruikt om een model te ontwikkelen die op basis van satellietfoto's onderscheid kan maken tussen natuurgras en kunstgrasvelden. Daarnaast is het door het intekenen mogelijk om een veld te identificeren, waardoor op betrouwbare wijze nieuwe gegevens toegevoegd kunnen worden. Deze ontwikkeling opent de deur om in de toekomst sneller via beeldherkenning wijzigingen in velden te detecteren. Hierbij valt te denken aan een wisseling van ondergrond, of het verwijderen van een veld.

Door de mogelijkheid om geometrieën en routestructuren op te slaan werd het ook mogelijk om dit jaar mountainbikeroutes te registreren. In samenwerking met MTBroutes.nl zijn 230 mountainbikeroutes en hun startpunt toegevoegd aan de DSA.

Een zwembad, een voetbalveld en een mountainbikeroute zijn allemaal voorbeelden van sportvoorzieningen. Iedere voorziening heeft unieke eigenschappen die geregistreerd moeten worden; bij een zwembad is watertemperatuur van belang, bij een voetbalveld het type ondergrond en bij een mountainbikeroute het aantal hoogtemeters. Dit jaar is de database voorbereid om, naast basisinformatie, unieke kenmerken naar type accommodatie op te slaan.

Dataverrijking en validatie: koppeling met BAG, beheervormen en uitwisseling met stakeholders

In de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) van het kadaster worden panden en eigenschappen geregistreerd. De BAG bevat voor ieder pand of verblijfsobject een uniek identificatienummer. De DSA is gekoppeld met de BAG, om via deze identificatienummers koppeling met andere bestanden mogelijk te maken. Voorheen was de koppeling met de BAG gebaseerd op adresinformatie. Koppelingen op basis van

adressen kunnen onbetrouwbaar zijn, omdat een pand op “straatnaam 3a” een ander pand kan zijn dan een pand op “straatnaam 3”. De geografische locatie van de meeste sportaccommodaties is in de loop der jaren handmatig ingevoerd en is nauwkeuriger dan de adresinformatie in het lokaliseren van een pand. Daarom is dit jaar een koppeling met de BAG tot stand gebracht op basis van de geografische locatie van een sportaccommodatie.

Aangezien een registratie van exploitatievormen van sportaccommodaties ontbreekt, is het Mulier Instituut dit jaar begonnen met het verzamelen en registreren van de eigendoms- en beheergegevens (eigenaar en exploitant) van sportvoorzieningen. In het monitorplan is de komende jaren aandacht voor een betere registratie van exploitatievormen van sportaccommodaties in de DSA. De eerste stappen hiervoor zijn dit jaar gezet. Momenteel zijn van 13.656 voorzieningen (bijvoorbeeld een voetbalveld of sporthal) van de in totaal 58.152 voorzieningen in de DSA de eigendomsgegevens geregistreerd (peildatum: 9 november 2020). De komende tijd wordt verder ingezet op het verzamelen van de eigendomsgegevens van de sportvoorzieningen in Nederland en de registratie hiervan in de DSA.

Om de DSA actueel te houden is het van belang dat gegevens worden uitgewisseld met belanghebbenden. Aan individuen en organisaties die data opvragen uit de DSA wordt gevraagd of ze omissies en onjuistheden willen melden. Daarnaast is er structurele data-uitwisseling met partijen die ook vertegenwoordigd zijn in de klankbordgroep; bijvoorbeeld door jaarlijks met een deel van de leden van Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) gegevens van gemeenten te valideren. Dit jaar heeft data uitwisseling plaatsgevonden met het Platform Ondernemende Sportaanbieders (POS). Hierdoor zijn de gegevens van commerciële sportaanbieders (fitnesscentra, maneges, golfbanen, outdoor recreatievoorzieningen) geactualiseerd. Tevens zijn constructieve gesprekken gevoerd met NOC*NSF om tot een goede gegevensuitwisseling te komen, mede in functie van het door NOC*NSF op te zetten Expertisecentrum Sportaccommodaties.

Data exports

De DSA is een open-data-bron. Tot op heden konden geïnteresseerden contact opnemen om de gegevens te verkrijgen. Het afgelopen jaar hebben in totaal 49 organisaties om een export gevraagd of de publieke exportpagina gebruikt (peildatum: 9 november 2020). Om de data efficiënter en sneller uit te leveren, is dit jaar gewerkt aan een publieke website waar gebruikers zelf gegevens kunnen exporteren. Momenteel is deze website in een testfase in gebruik. De eerste ervaringen zijn positief.

2.2 Internationaal perspectief

Het Mulier Instituut vervult een voortrekkersrol in internationaal perspectief bij de ontwikkeling van databases voor sportaccommodaties, het gebruik van deze data voor onderzoeksdoeleinden en voor onderbouwing van beleid. Het Mulier Instituut is voorzitter van een Europese expertgroep van sportaccommodatiedatabases en gerelateerd onderzoek. Vanuit die rol heeft het Mulier Instituut samen met de Council of Europe een tweede bijeenkomst georganiseerd in functie van de Enlarged Partial Agreement on Sport. Tijdens deze bijeenkomst op 4 december 2019 was aandacht voor het inrichten van een database voor sportaccommodaties en het delen van goede voorbeelden voor het gebruik van data van accommodatiedatabases. Vanuit het Mulier Instituut is een presentatie verzorgd over het gebruik van de data voor het opstellen van beleidsindicatoren en onderbouwing van beleid. Tevens is in een bredere discussie gedeeld wat aandachtspunten zijn bij het opzetten van een accommodatiedatabase op basis van ervaringen met de DSA. Bij deze bijeenkomst waren elf experts aanwezig vanuit negen landen.

Verder heeft er in februari 2020 in Malmö een internationale bijeenkomst plaatsgevonden over de ontwikkeling en het gebruik van sportaccommodatiedatabases. Deze expertbijeenkomst werd mede voorgezeten door het Mulier Instituut. Diverse landen, waaronder Nederland, hebben hier inzicht gegeven

in de functionaliteiten van de eigen sportaccommodatiedatabase en ervaringen uitgewisseld. Dit heeft interessante ontwikkelperspectieven opgeleverd voor de DSA. Hieronder beschrijven we deze ontwikkelmogelijkheden.

De DSA is één van de meer geavanceerde accommodatiedatabases in Europa. De databases in Engeland en Finland zijn vergelijkbaar met de DSA en op onderdelen geavanceerder. Andere landen lopen achter ten opzichte van Nederland. Die databases bieden geen functionaliteiten of processen die aanvullend of verrijkend zijn ten opzichte van de DSA. Dit ligt zoals aangegeven anders bij de Active Places database in Engeland (ongeveer 40.000 locaties waar 160.000 voorzieningen aanwezig zijn) en de LIPAS database in Finland (ongeveer 36.000 sportlocaties). De Active Places database heeft een geavanceerd management portaal en biedt eigenaren van sportaccommodaties de mogelijkheid om via een 'self-service portal' de eigen data te onderhouden. Daarnaast werkt Active Places met een datavalidatie team om de database te onderhouden. Met behulp van een PowerBI dashboard worden rapporten gegenereerd over het aanbod van sportaccommodaties en voorzieningen. De database wordt gebruikt voor strategische planning van sportvoorzieningen op lokaal niveau. De uitdagingen bij de Active Places database sluiten deels aan op de uitdagingen die bij de DSA worden ervaren. De inrichting van een gedegen 'feedback loop' en management van wijzigingen in de database, toevoegen van faciliteiten (o.a. skateparken) en ondergronden (typen voetbalvelden), behouden/verkrijgen van hoge kwaliteit van data in relatie tot de hoge kosten van datavalidatie en het vergroten van het aantal actieve gebruikers van de self-service functie.

In Finland heeft de LIPAS database een koppeling gemaakt met het energieverbruik per object en zo voor een deel van de sportaccommodaties inzicht in energieverbruik. Dit is aanleiding voor het Mulier Instituut geweest om ook deze mogelijkheden te verkennen. Dit heeft geresulteerd in contact met CBS om mede vanuit de Routekaart Verduurzaming Sport de beschikbare energiegegevens van objecten te koppelen aan de objecten (sportaccommodaties) in de DSA. De aangepaste koppeling van de DSA met de BAG (zie paragraaf 2.1) maakte deze koppeling mogelijk. In Finland is in het afgelopen jaar verder gewerkt aan het vergroten van de betrokkenheid van stakeholders bij het uitbouwen van de database om zo te komen tot een goede datavalidatie. De uitdagingen en ontwikkelpunten van de LIPAS database zijn vergelijkbaar met die van de DSA.

2.3 Kernindicator Sportaccommodaties

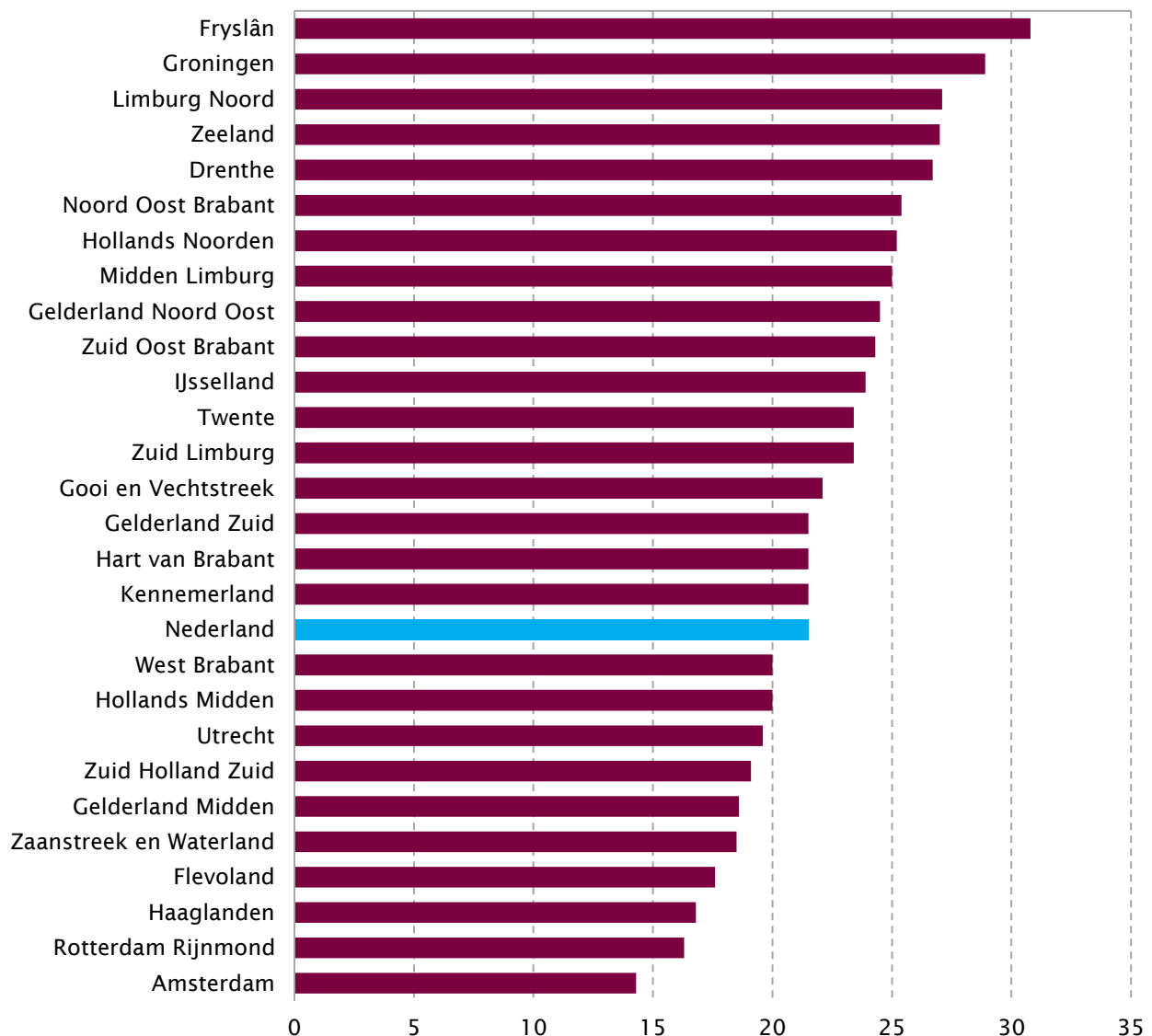
De ontwikkeling van kernindicatoren gerelateerd aan sport- en beweegruijnte is een sprekend voorbeeld hoe op basis van gegevens uit de DSA beleidsondersteunende informatie wordt ontwikkeld. Eén van deze indicatoren, de Kernindicator Sportaccommodaties, meet het sportvoorzieningenniveau als dichtheid van sportaccommodaties per 10.000 inwoners. In de berekening van de score voor de kernindicator worden alleen 'doesportaccommodaties' (de reguliere accommodaties voor actieve sportbeoefening door amateurs) meegenomen, 'kijksportaccommodaties (zoals voetbalstadions en accommodaties met voorzieningen voor internationale topwedstrijden) worden buiten beschouwing gelaten. Speelvoorzieningen en andere sport- en beweegvoorzieningen (zoals routes) in de openbare ruimte worden ook niet meegenomen. Deze voorzieningen worden wel meegenomen in de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (zie hoofdstuk 5).

Om de dichtheid van sportaccommodaties te kunnen bepalen, wordt rekening gehouden met de diversiteit (hoeveel sporten kan een accommodatie herbergen) en de capaciteit (zoals het speeloppervlak) van de accommodatie. De methodiek die achter het bepalen van de diversiteit en capaciteit van een sportaccommodatie zit en de berekening en monitorfunctie van de Kernindicator Sportaccommodaties staat beschreven in het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman, Ruikes & Davids, 2019). In deze paragraaf worden de uitkomsten van de kernindicator van 2020 gepresenteerd.

In 2020 heeft Nederland een score van 21,5 op de Kernindicator Sportaccommodaties. Deze score is iets hoger dan in 2018, toen was de score 21,1. Dit is (deels) het gevolg van een verbeterde en uitgebreidere registratie in de DSA en stappen die gezet zijn in data validatie.

De score op de Kernindicator Sportaccommodaties is ook uitgerekend voor de afzonderlijke VSG-regio's, hetgeen grote verschillen tussen regio's laat zien. De VSG-regio die het hoogst scoort op de kernindicator, regio Fryslân (30,8), scoort meer dan twee keer hoger dan de VSG-regio met de laagste score, regio Amsterdam (14,3) (figuur 2.1). Dit heeft deels te maken met specifieke eigenschappen van de regio's, zoals bevolkingsomvang, stedelijkheid en of het al dan niet een krimp- of anticipeerregio is.

Figuur 2.1 Kernindicator Sportaccommodaties naar VSG-regio in 2020

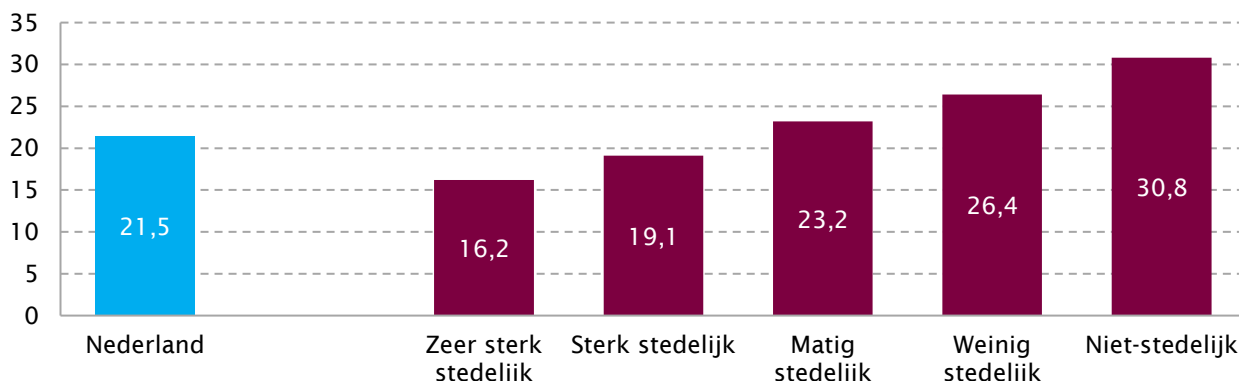

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2020.

Kijken we naar stedelijkheid dan is zichtbaar dat de score op de indicator afneemt naar mate de stedelijkheid toeneemt. Zeer sterk stedelijke gebieden hebben gemiddeld de laagste score op de kernindicator en de niet-stedelijke gebieden gemiddeld de hoogste score op de kernindicator (figuur 2.2). Ditzelfde geldt als we kijken naar inwoneraantallen op gemeenteniveau. Naarmate het aantal inwoners

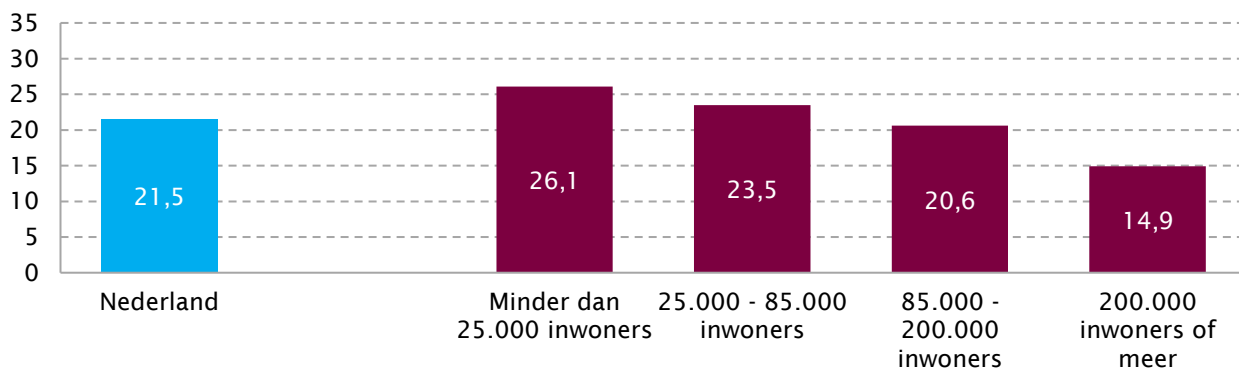
toeneemt, neemt de gemiddelde score voor deze gemeenten op de kernindicator af (figuur 2.3).

Figuur 2.2 Kernindicator Sportaccommodaties naar gemeentelijke stedelijkheid in 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2020.

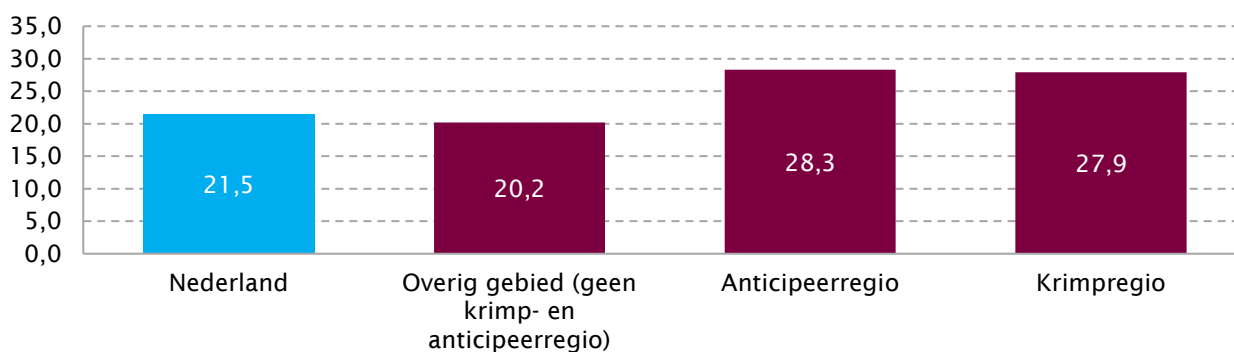
Figuur 2.3 Kernindicator Sportaccommodaties naar gemeentegrootte in 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2020.

Krimp- en anticepeergebieden hebben gemiddeld genomen een hogere score op de kernindicator dan de rest van Nederland (figuur 2.4). Door een dalend aantal inwoners in de gebieden wordt het voorzieningsniveau per 10.000 inwoners steeds groter, als de sportvoorzieningen blijven bestaan. In deze gebieden is het daarom belangrijk om te kijken of het aantal sportvoorzieningen hier op aangepast moet en kan worden, waarbij oog gehouden moet worden voor een goede spreiding en daarmee toegankelijkheid van sportaccommodaties. Daarnaast speelt hier mee dat het overwegend gaat om niet stedelijke gemeenten met een kleinere bevolkingsomvang, waarvan bekend is dat daar de score op de kernindicator hoger is.

Figuur 2.4 Kernindicator Sportaccommodaties naar krimpstatus in 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2020.

De uitkomsten laten in lijn met voorgaande jaren zien dat er grote verschillen tussen regio's en gemeenten zijn. Deze verschillen zijn voor een groot deel te herleiden naar bevolkingsomvang en mate van stedelijkheid. Dit laat zien dat het aanbod aan sportvoorzieningen (deels) afgestemd is op de lokale situatie. In het volgende deel wordt dit door middel van planningsinstrumentaria verder geïllustreerd.

2.4 Planningsrichtlijnen- en instrumenten

Het Mulier Instituut stelt diverse rapportages rondom de planning van sportaccommodaties op ten behoeve van het thema duurzame sportinfrastructuur. Deze rapportages zijn van nut waar het gaat om optimalisatie van de spreiding en bezetting van accommodaties, en hiermee indirect voor de exploitatie van accommodaties. Bijna drie kwart van de gemeentelijke uitgaven aan sport gaan naar de bouw, het onderhoud, het beheer en de exploitatie van sportaccommodaties (Van den Dool & Van Eldert, 2019). Het is daarom van belang dat gemeenten goed op de hoogte zijn van de huidige en toekomstige behoefte voor verschillende typen sportaccommodaties. Om deze reden ontwikkelt het Mulier Instituut verschillende planningsrichtlijnen om de behoefte aan verschillende typen sportaccommodaties te bepalen. De planningsrichtlijnen dienen ertoe te leiden dat de onderzoeken naar bepaalde type sportvoorzieningen beter te vergelijken zijn en vertrekken vanuit transparante, openbaar toegankelijke en algemeen geaccepteerde kengetallen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de planningsrichtlijnen die dit jaar ontwikkeld zijn of in ontwikkeling zijn.

Zwembaden

In mei 2020 is het planningsinstrument zwembaden uitgebracht (Floor, Wezenberg-Hoenderkamp & Hoekman, 2020). Het doel van dit instrument is om op basis van bevolkingsaantal, actueel gebruik, technische eisen, landelijke gemiddelden, ambities en doelstellingen inzicht te bieden in de zwemwaterbehoefte in een bepaalde gemeente/regio. Met het planningsinstrument als hulpmiddel kan inzicht worden verkregen in de vraag en benodigd aanbod aan zwemwater in een bepaald gebied, nu en in de toekomst.

Totstandkoming planningsinstrument zwembaden

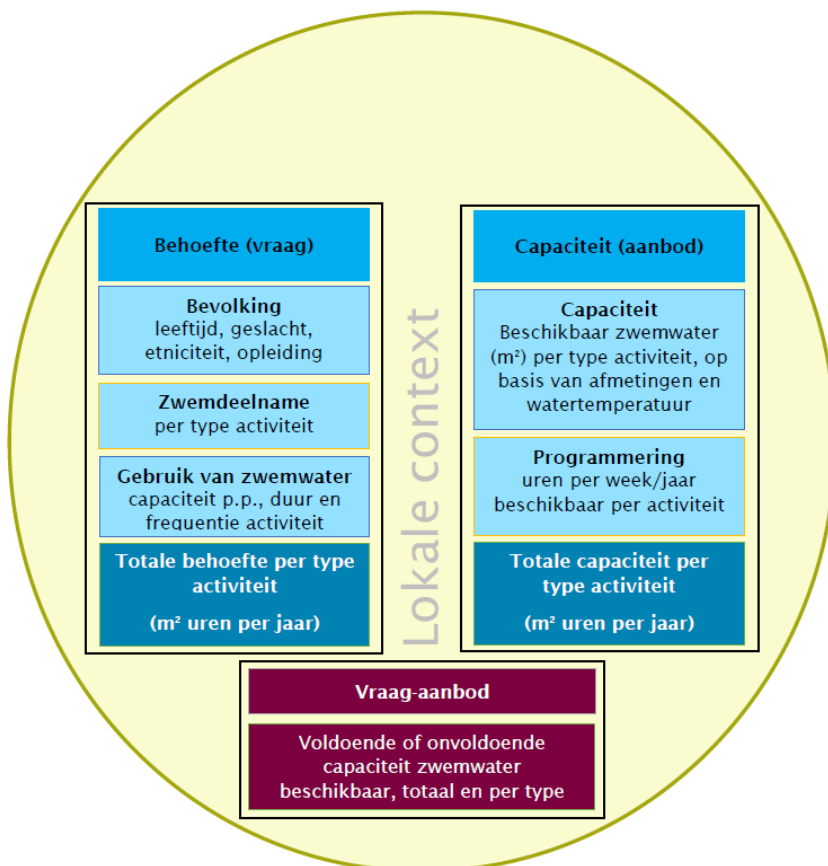
Het planningsinstrument heeft vorm gekregen in afstemming met een brede klankbordgroep bestaande uit vertegenwoordigers van de Koninklijke Nederlandse Zwem Bond (KNZB), de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) en de Vereniging Werkgevers in Zwembaden en Zwemscholen (WiZZ). Het bouwt onder andere voort op onderzoek dat het Mulier Instituut en KNZB/TREEM hebben uitgevoerd in de gemeente Rotterdam. Daarnaast is data verzameld en zijn diverse interviews gehouden met zwembadmanagers en andere partijen in het veld. Op basis van landelijke kengetallen is een openbaar toegankelijk planningsinstrument opgesteld. Hierin vormen planologische, empirische, technische en beleidsmatige richtlijnen de basis vormen van het instrument. Deze richtlijnen kunnen verder verfijnd worden op basis

van lokaal beschikbare informatie. Het planningsinstrument is een lerend instrument, wat betekent dat door met het model aan de slag te gaan, er steeds meer gegevens beschikbaar komen waarmee gebruikte cijfers aangescherpt kunnen worden.

Het planningsinstrument

Het planningsinstrument bestaat uit twee onderdelen: het bepalen van de vraag naar zwemwater en het in kaart brengen van het aanbod van zwemwater. Er wordt zodoende ook onderscheid gemaakt in factoren die van invloed zijn op de vraag naar zwemwater (te weten: bevolking, zwemdeelname en gebruik van zwemwater) en factoren die gerelateerd zijn aan het aanbod (te weten: type en omvang van het zwemwater en programmering). Om de vraag naar zwemwater te bepalen worden vijf activiteiten onderscheiden: leren zwemmen, zwemsport, banenzwemmen, doelgroepenzwemmen en pretzwemmen. Voor ieder van de vijf activiteiten worden de factoren die van invloed zijn op de vraag naar zwemwater uiteengezet. Uiteindelijk wordt dit samengebracht in een vraag-aanbod analyse en wordt bepaald of er voldoende of onvoldoende zwemwater beschikbaar is voor een bepaalde activiteit. De conclusie of er voldoende of onvoldoende zwemwater beschikbaar is, hangt altijd samen met de lokale context. Het is dan ook van belang om naast het inzichtelijk maken van de kwantitatieve behoefte aan zwemwater, ook te kijken naar specifiek lokaal beleid of lokale doelstellingen. Een schematisch overzicht van het planningsinstrument is weergegeven in figuur 2.5.

Figuur 2.5 Schematische weergave planningsinstrument zwembaden

Bron: Floor, Wezenberg-Hoenderkamp & Hoekman, 2020.

Online zwemwatertool

Om het planningsinstrument openbaar beschikbaar te maken, is een online zwemwatertool ontwikkeld. In deze online omgeving is het mogelijk om op basis van landelijke kengetallen, informatie over de beschikbare capaciteit per activiteit en eventueel lokale cijfers een eerste inzicht te krijgen in de

behoefte aan zwemwater in een gemeente/regio. Dit eerste inzicht kan een aanleiding zijn om verdere stappen te nemen en beter inzichtelijk te maken hoe de lokale behoefte aan zwemwater eruit ziet. Deze online zwemwatertool is te vinden via <http://zwemwatertool.mulierinstituut.nl/>.

Binnensport

Eind 2020 wordt de rapportage over de planningsnorm voor de binnensport uitgebracht. Onder binnensportaccommodaties worden sporthallen, sportzalen en gymzalen gerekend. Deze accommodaties worden benut, of kunnen worden benut, voor de beoefening van meerdere zaalsporten. De bestaande planningsinstrumenten die gebruikt kunnen worden bij de planning van binnensportaccommodaties, het afstemmen van vraag en benodigd aanbod, dateren uit de jaren negentig van de vorige eeuw. Deze richtlijnen geven een indicatie van het benodigd aantal binnensportaccommodaties voor de zaalsport. Veranderingen gedurende ruim twintig jaar in onder andere de sportdeelname en sportvoorkeuren maken deze planningsnormen verouderd.

Verschillende databronnen worden gebruikt voor het opstellen van de planningsnorm binnensport:

- De DSA is benut om een actueel veld van het aanbod aan sporthallen, sportzalen en gymzalen in Nederland te schetsen.
- Het Mulier Instituut beschikt over gegevens over het gebruik van ruim 600 gemeentelijke binnensportaccommodaties, verspreid over 41 gemeenten. Deze gebruiksgegevens worden benut om het plaatsgevonden gebruik in gemeentelijke binnensportaccommodaties helder uiteen te zetten. Dit levert kennis op over hoe het gebruik van de accommodaties eruit ziet en hoe de behoefte hieraan verschilt.

De DSA en de gebruiksgegevens bieden de mogelijkheid de bestaande planologische richtlijnen (behoefte op basis van bevolkingsomvang) en empirische richtlijnen (behoefte op basis van werkelijk of verwacht gebruik, deelname of bezoek) voor de zaalsport te toetsen aan de praktijk. Aanvullende analyses met deze datasets worden uitgevoerd om te bezien hoe de bestaande richtlijnen, indien nodig, herijkt kunnen worden.

Tot slot is er een klankbordgroep samengesteld, die in een werksessie de expertise over het onderwerp heeft aangedragen, data ten behoeve van de analyses heeft gedeeld en heeft meegelezen bij de totstandkoming van het rapport (Schadenberg, Wezenberg-Hoenderkamp & Hoekman, nog te verschijnen).

In het rapport wordt het huidige aanbod en gebruik van binnensportaccommodaties in beeld gebracht, de theorie achter de (verouderde) planningsinstrumenten getoetst aan de huidige situatie, en, indien noodzakelijk, wordt gekomen tot een voorstel voor actualisatie (herijking) van de bestaande planningsinstrumenten voor de zaalsport.

Buitensport

In 2020 is een begin gemaakt met een rapportage over de planningsrichtlijnen voor de buitensport. De planningsrichtlijnen worden opgesteld op basis van data uit de DSA en aanvullende analyses, waarbij de werkzaamheden worden afgestemd met VSG en de betrokken sportbonden. In overleg met de werkgroep sportaccommodaties van NOC*NSF is besloten de aandacht te richten op atletiek, rugby en tennis, omdat de huidige planningsrichtlijnen voor deze sporten verouderd zijn.

In de huidige situatie zijn voor atletiek geen richtlijnen of iets dergelijks beschikbaar. Voor atletiek wordt op basis van data van de demografie van verenigingen en deelname aan competitie een inschatting gemaakt welke voorzieningen voor welke onderdelen nodig zijn voor een vereniging. Op deze manier moet gekomen worden tot kengetallen over financiering, gebruik en het verzorgingsgebied van atletiekaccommodaties.

De huidige richtlijn voor rugby is afgeleid van de oude normering voor voetbal. Deze richtlijn is niet geaccordeerd door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en VSG, en is ook niet algemeen geaccepteerd. Voor rugby wordt op basis van de postcodes van leden bepaald hoever leden nu bereid zijn te reizen voor het beoefenen van rugby. Op basis hiervan kunnen potentiële plaatsen voor verenigingen aangewezen worden gebaseerd op het verzorgingsgebied. Tot slot wordt gekomen tot kengetallen over de activiteiten van rugbyverenigingen en het verzorgingsgebied van rugbyaccommodaties.

Bij de huidige richtlijn voor tennis bestaat het gevoel dat de richtlijn niet meer aansluit op de praktijk, doordat bij deze richtlijn niet verschillende activiteiten van tennisverenigingen worden onderscheiden. Op basis van het activiteitenpakket (zoals trainingen, vrij spelen, competitie, toernooien en overige activiteiten) dat tennisverenigingen aanbieden, moet gekomen worden tot een nieuwe richtlijn. Voor tennis wordt door het voeren van gesprekken met experts en ervaringsdeskundigen een beeld geschetst van de bezetting in tijd en ruimte van de verschillende activiteiten en wordt de mate van deelname per activiteit naar leeftijd opgehaald. Door vervolgens naar de demografie van een vereniging te kijken zou, gebaseerd op de tijd en ruimte die de activiteiten vereisen, per vereniging bepaald kunnen worden hoeveel banen er nodig zijn.

De rapportage verschijnt in 2021 en is onder andere nuttig waar het gaat om optimalisatie van de spreiding en bezetting van accommodaties, en indirect de exploitatie van accommodaties.

2.5 Spreiding en afstand sportaccommodaties

In deze paragraaf worden de aantallen en spreiding van sportaccommodaties besproken en wordt verder ingegaan op de afstand tot sportaccommodaties in Nederland. Eerst wordt de spreiding van accommodaties naar VSG-regio beschreven, met een aparte uitsplitsing voor de grote sporten. Daarnaast worden de aantallen en spreiding op basis van gemeentelijke stedelijkheidsgraad en gemeentegrootte benoemd. Tot slot wordt de afstand voor Nederlanders tot diverse typen sportaccommodaties besproken, met hierbij ook de uitsplitsing naar gemeentelijke stedelijkheidsgraad en gemeentegrootte.

Wanneer we in deze paragraaf over sportaccommodaties spreken, gaat het om aantallen accommodaties en niet over de grootte of capaciteit van accommodaties. Dat er weinig sportaccommodaties zijn betekent niet direct dat er weinig sportruimte is, omdat het om grote accommodaties kan gaan (en omgekeerd). Verschillen in capaciteit en diversiteit zijn aan bod gekomen in het hoofdstuk over de Kernindicator Sportaccommodaties (paragraaf 2.3).

Uit de accommodaties in de Database SportAanbod (DSA) (peildatum: 19 juni 2020) zijn 20.077 sportaccommodaties geselecteerd voor de analyses. De accommodaties die buiten beschouwing zijn gelaten vallen niet onder de definitie¹ sportaccommodatie zoals deze gebruikt is in het brancherapport sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016). Hierbij kan gedacht worden aan openbare speelplekken, voetbalstadions, openzwemwaterlocaties en besloten zwemaccommodaties. In deze paragraaf zijn alleen de geselecteerde 20.077 sportaccommodaties gebruikt.

¹ Sportaccommodatie: Accommodatie die is ingericht en wordt gebruikt voor sportbeoefening, waarbij in de regel de inrichting voldoet aan de eisen van een bepaalde sportbond en sportbeoefening toegankelijk en mogelijk is op basis van een lidmaatschap of na betaling voor toegang.

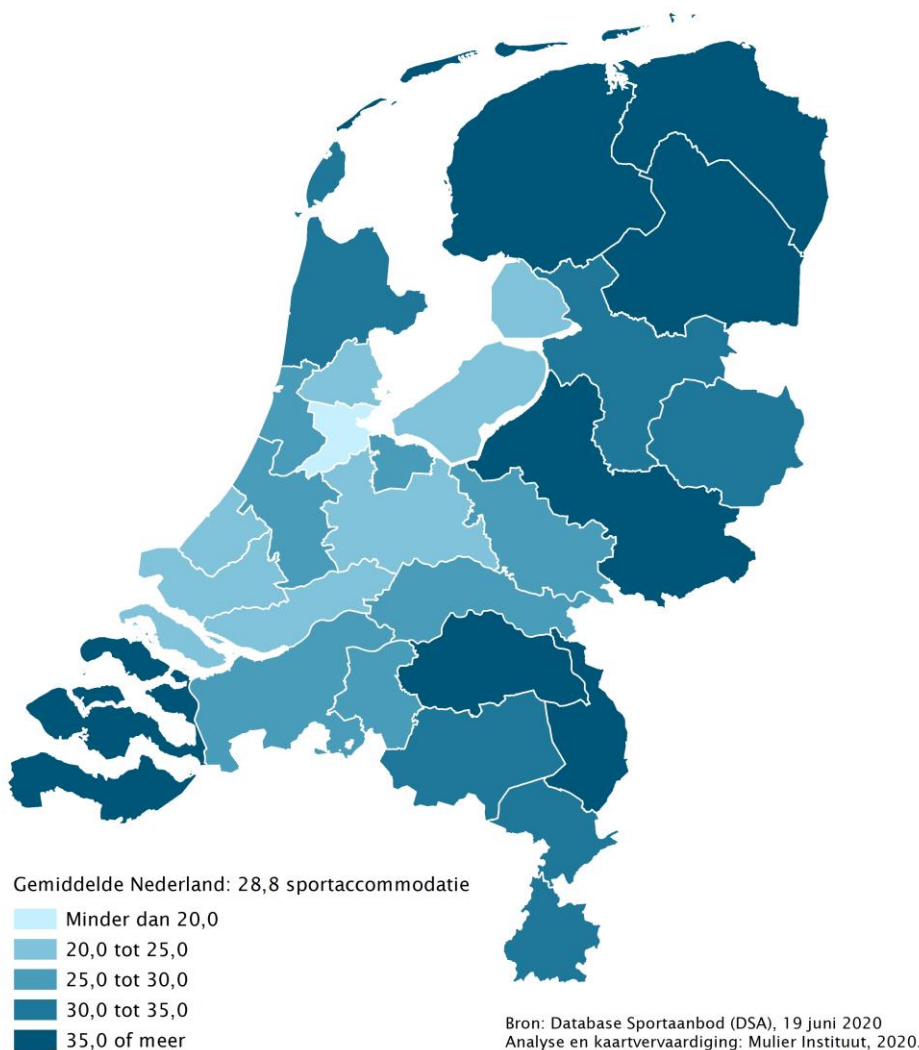
Spreiding van sportaccommodaties

VSG-regio's

De sportaccommodaties zijn niet evenredig verdeeld over Nederland. Kijken we naar de verdeling van de sportaccommodaties over de 27 VSG-regio's, dan zijn regionaal grote verschillen waar te nemen. Gemiddeld genomen zijn er in Nederland 28,8 sportaccommodaties per 25.000 inwoners. Dit aantal varieert van 17,4 sportaccommodaties per 25.000 inwoners in de regio Amsterdam tot meer dan 40 sportaccommodaties per 25.000 inwoners in de regio's Limburg-Noord (40,9), Zeeland (42,4) en Fryslân (43,3). Voornamelijk in de noordelijke provincies, de Kop van Noord-Holland, Zeeland en in Zuidoost-Nederland is de accommodatiedichtheid hoog (kaart 2.1).

Gebieden met een hoge bevolkingsdichtheid hebben relatief weinig sportaccommodaties en de meer plattelandsgebieden hebben relatief veel sportaccommodaties per 25.000 inwoners. Wel moet rekening gehouden worden dat uit eerdere analyses blijkt dat in meer dichtbevolkte gebieden de sportaccommodaties over het algemeen groter zijn (bijvoorbeeld aantal banen of velden op een sportpark) dan in dunbevolkte gebieden (Van der Poel et al., 2016).

Kaart 2.1 Aantal sportaccommodaties per 25.000 inwoners naar VSG-regio in 2020 (in aantallen, n=20.077)

Kijken we naar de accommodatiedichtheid per type sportaccommodatie naar VSG-regio, dan zie we in de meeste gevallen hetzelfde patroon als wanneer we kijken naar dichtheid van het totaal aantal sportaccommodaties. In sommige gevallen zijn aanzienlijke verschillen in de accommodatiedichtheid per type sportaccommodatie naar VSG-regio waar te nemen (bijlage 1, tabel b1.1).

Stedelijkheid

De stedelijkheid van een gebied is een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekent jaarlijks de stedelijkheidsgraad van gebieden op buurt-, wijk-, en gemeenteniveau. Op basis van deze gegevens hebben wij gekeken naar de gemiddelde accommodatiedichtheid per type sportaccommodatie op gemeentelijke stedelijkheidsgraad.

In tabel 2.2 is de verdeling van het percentage inwoners dat in een gemeente met een bepaalde stedelijkheidsgraad woont weergegeven, en de verdeling van het percentage sportaccommodaties (n=20.077) in deze gemeenten. De meeste Nederlanders wonen relatief gezien in een sterk stedelijke gemeente en de minste mensen in een niet-stedelijke gemeente. Relatief gezien beschikken minder stedelijke gemeenten over meer sportaccommodaties per inwoner dan de meer stedelijke gebieden.

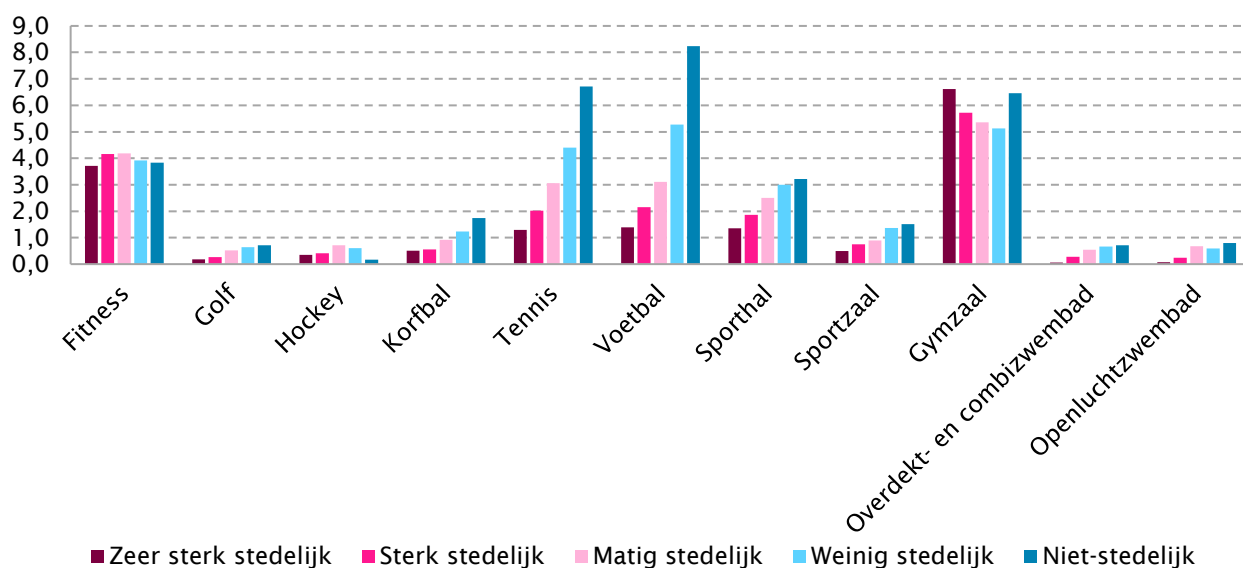
Tabel 2.2 Verdeling inwoners en sportaccommodaties naar gemeentelijke stedelijkheidsgraad in 2020 (in procenten)

Stedelijkheid	Inwoners	Accommodaties
Zeer sterk stedelijk	24	17
Sterk stedelijk	31	26
Matig stedelijk	16	16
Weinig stedelijk	21	27
Niet-stedelijk	8	14

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Als we kijken naar de accommodatiedichtheid van specifieke typen sportaccommodaties naar gemeentelijke stedelijkheidsgraad, dan zien we dat de gemiddelde accommodatiedichtheid relatief hoog is in de minder stedelijke gebieden, het patroon volgend wat we bij de VSG-regio's zagen. Voornamelijk bij voetbal en tennis is een aanzienlijk hogere accommodatiedichtheid te zien in minder stedelijke gebieden. Alleen voor gymzalen is een ander patroon te zien, waar de accommodatiedichtheid gemiddeld het hoogst is in zeer sterk stedelijke gebieden (figuur 2.6).

Figuur 2.6 Sportaccommodatiedichtheid naar type sportaccommodatie naar gemeentelijke stedelijkheidsgraad in 2020 (per 25.000 inwoners; in aantallen)

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Gemeentegrootte

In plaats van op stedelijkheid (omgevingsadressendichtheid) kunnen gemeenten ook ingedeeld worden op basis van het aantal inwoners in de gemeente. In tabel 2.3 is de verdeling van het percentage inwoners dat in een gemeente woont met een bepaald aantal inwoners weergegeven, en de verdeling van het percentage sportaccommodaties (n=20.077) in deze gemeenten. De meeste Nederlanders wonen relatief gezien in een gemeente met 25.000-85.000 inwoners. Gemeenten met minder inwoners hebben relatief gezien een groter aantal sportaccommodaties dan de gemeenten met meer inwoners.

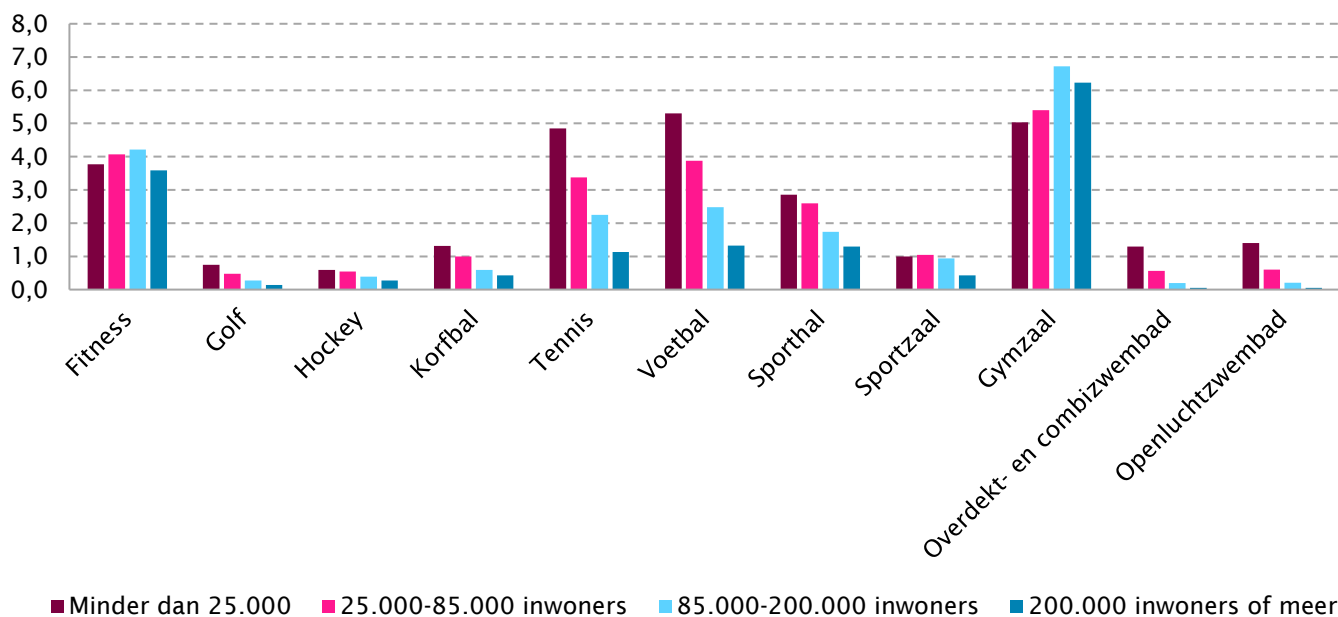
Tabel 2.3 Verdeling inwoners en sportaccommodaties naar gemeentegrootte in 2020 (in procenten)

Gemeentegrootte	Inwoners	Accommodaties
Minder dan 25.000	12	16
25.000-85.000 inwoners	45	50
85.000-200.000 inwoners	23	21
200.000 inwoners of meer	19	13

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Als we kijken naar de accommodatiedichtheid van specifieke type sportaccommodaties naar gemeentegrootte, dan zien we dat de gemiddelde accommodatiedichtheid relatief hoog is in de gemeenten met minder inwoners, het patroon dat we ook zagen bij de VSG-regio's en bij de stedelijkheid van gemeenten. Ook hier geldt dat met name bij voetbal en tennis een aanzienlijk hogere accommodatiedichtheid te zien is in kleinere gemeenten qua inwoneraantal. Bij gymzalen is ook hier weer een ander patroon te zien, met een gemiddeld hogere accommodatiedichtheid in gemeenten met meer inwoners. Fitness laat, net zoals bij de uitsplitsing naar stedelijkheid, een gelijkmatiger patroon zien (figuur 2.7).

Figuur 2.7 Sportaccommodatiedichtheid naar type sportaccommodaties naar gemeentegrootte (per 25.000 inwoners; in aantallen)

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Afstand tot sportaccommodaties

Nederland beschikt over een fijnmazige sportinfrastructuur, waardoor reisafstand door Nederlanders niet vaak wordt genoemd als reden om niet te sporten (Van der Poel, Wezenberg-Hoenderkamp & Hoekman, 2016). Over het algemeen is iemand bereid om 3 kilometer af te leggen voor zijn of haar sportbeoefening (Hoekman et al., 2013). De afstandsanalyses in deze paragraaf onderbouwen de relatieve nabijheid van sportvoorzieningen in Nederland.

Nederland

De gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde voetbalveld, een tennisbaan, gymzaal, fitnesscentrum of sporthal is minder dan drie kilometer. Het dichtstbijzijnde overdekt- en combizwembad, sportzaal, (outdoor) korfbalveld, hockeyveld, golfbaan en openluchtwembad liggen gemiddeld verder weg. Vooral golfaccommodaties en openluchtwembaden zijn gemiddeld genomen verder weg voor de inwoners (tabel 2.4).

Tabel 2.4 Gemiddelde afstand Nederlandse bevolking tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie in Nederland per type sportaccommodatie in 2020 (in kilometers)

Accommodatietype	Afstand
Gymzaal	1,1
Fitness	1,4
Voetbal	1,5
Tennis	1,5
Sporthal	1,6
Overdekt- en combizwembad	3,1
Sportzaal	3,8
Korfbal	4,0
Hockey	4,2
Golf	6,1
Openluchtwembad	7,5

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020.

Kijken we naar het percentage inwoners dat binnen 3 kilometer (de limiet die in *Sportaccommodaties in beeld* (Hoekman et al., 2013) wordt genoemd als maximale afstand die niet-sporters bereid zijn om te reizen voor sportdoeleinden) woont van de verschillende typen sportaccommodaties, zien we dat het overgrote deel van de Nederlanders binnen deze afstand een voetbalveld (95,0%), tennisbaan (94,4%), gymzaal (91,3%), fitnesscentrum (90,6%) en/of sporthal (90,3%) kan bereiken vanuit huis. Een golfbaan (17,7%) en een openluchtwembad (15,6%) zijn voor slechts voor een klein deel van de Nederlanders binnen 3 kilometer vanaf huis te bereiken (tabel 2.5).

Tabel 2.5 Percentage Nederlanders dat binnen 3 kilometer woont per type sportaccommodatie

Accommodatietype	Percentage
Voetbal	95,0
Tennis	94,4
Gymzaal	91,3
Fitness	90,6
Sporthal	90,3
Overdekt- en combizwembad	65,5
Korfbal	53,7
Sportzaal	53,3
Hockey	48,4
Golf	17,7
Openluchtwembad	15,6

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020.

VSG-regio's

Kijken we naar de gemiddelde afstanden naar de verschillende typen sportaccommodaties per VSG-regio, dan zijn grote regionale verschillen te zien. Alleen de inwoners van de regio Haaglanden wonen gemiddeld genomen dichterbij alle genoemde typen sportaccommodaties dan het landelijk gemiddelde. Voor de inwoners van de regio's Gooi- en vechtstreek, Hollands Midden, Kennemerland, Rotterdam Rijnmond, Utrecht en Zaanstreek en Waterland, geldt dat ze voor tien van de elf typen sportaccommodaties dichterbij wonen dan het landelijk gemiddelde. Voor geen enkele regio wonen de inwoners van alle type sportaccommodaties gemiddeld verder weg dan het landelijk gemiddelde. De inwoners van Drenthe, Fryslân, Groningen, IJsselland en Midden Limburg wonen daarentegen wel van veel typen

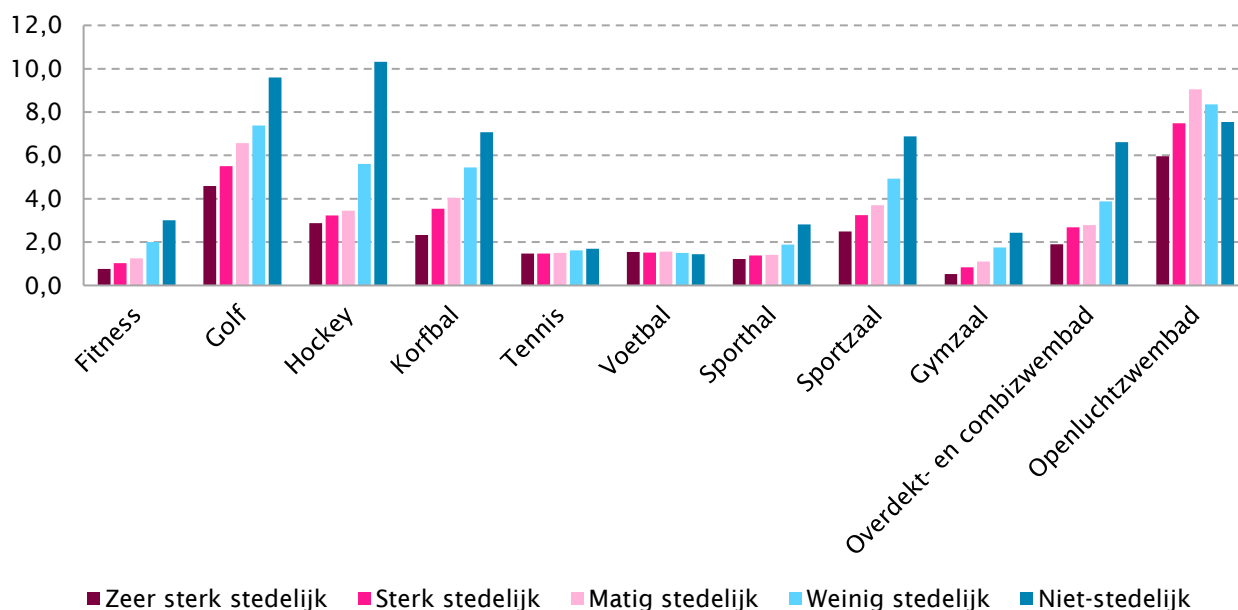
sportaccommodaties verder weg dan het gemiddelde in Nederland, voor deze regio's geldt dit voor acht tot negen van de elf typen sportaccommodaties (bijlage 1, tabel b1.2).

De verschillen in afstand naar de dichtstbijzijnde tennisaccommodatie zijn het kleinst (minimum 1.258 meter in Hollands Midden, maximum 1.830 meter in Gelderland Noord Oost), terwijl de verschillen voor het dichtstbijzijnde openluchtzwembad het grootst zijn (minimum 4.277 meter in Amsterdam, maximum 16.222 meter in Flevoland).

Stedelijkheid

Net zoals bij de sportaccommodatiedichtheid is voor de afstanden tot sportaccommodaties ook een uitsplitsing gemaakt naar gemeentelijke stedelijkheidsgraad. Uit deze analyse blijkt over het algemeen genomen dat naarmate men in een gemeente woont die meer stedelijk is, de gemiddelde afstand van de inwoners naar de sportaccommodaties afneemt. De afstand tot voetbalaccommodaties vormt hierop een uitzondering, waar de gemiddelde afstand het kortst is voor niet-stedelijke gemeenten. De gemiddelde afstand tot dichtstbijzijnde voetbalaccommodatie verschilt weinig tussen de verschillende gemeentelijke stedelijkheidsgraden. Het patroon voor openluchtzwembaden vormt ook een uitzondering, waar de gemiddelde afstand het kortst is voor matig stedelijke gemeenten. Het verschil in gemiddelde afstand naar de dichtstbijzijnde accommodatie verschilt weinig tussen de gemeentelijke stedelijkheidsgraden voor tennis en voetbal, waar verschillen in kilometers voor golf-, hockey-, korfbalaccommodaties en sportzalen relatief groot is vergeleken met de verschillen in afstand bij de andere sporten (figuur 2.8).

Figuur 2.8 Gemiddelde afstand Nederlandse bevolking naar dichtstbijzijnde sportaccommodatie in Nederland per type sportaccommodatie naar gemeentelijke stedelijkheid in 2020 (in kilometers)

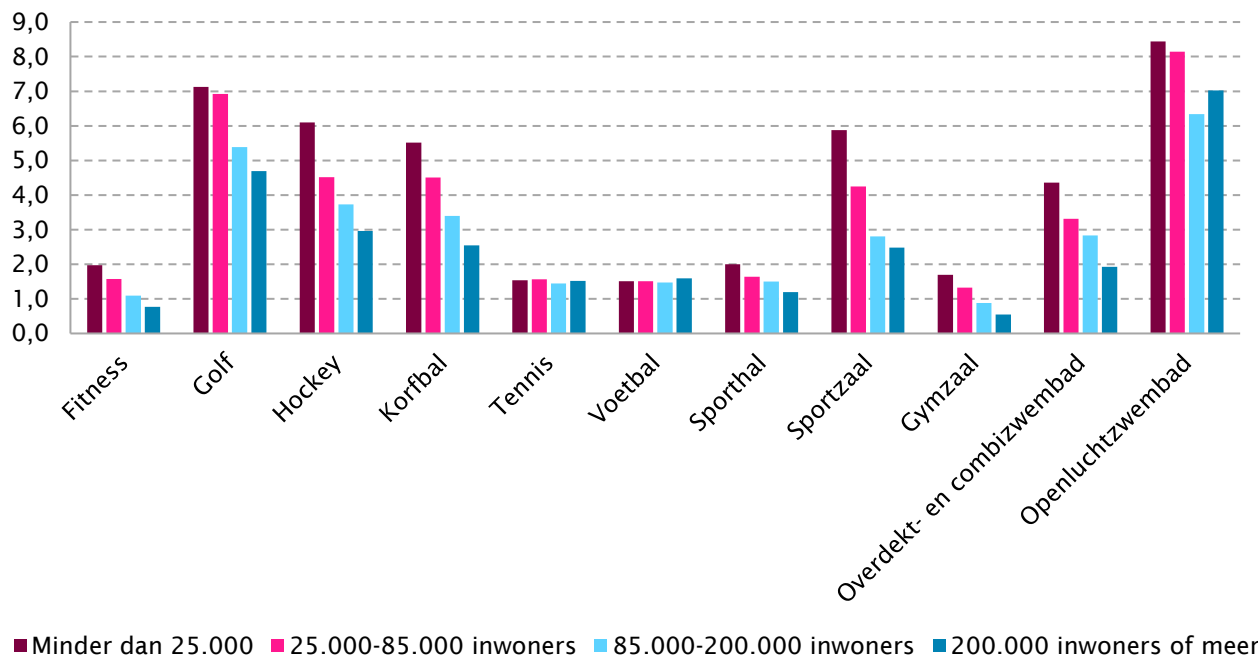
Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Gemeentegrootte

Kijken we naar de gemeentegrootte uitgedrukt in aantal inwoners in plaats van naar stedelijkheid, dan zien we dat naarmate een gemeente meer inwoners heeft de gemiddelde afstand van de inwoners naar de sportaccommodaties afneemt. De afstanden naar tennis- en voetbalaccommodaties vormen hier een uitzondering op en schommelt tussen de klassen gemeentegroottes. De verschillen in afstanden zijn wel

wel relatief klein zijn voor deze accommodaties. In kilometers zijn de verschillen in afstanden naar de dichtstbijzijnde golf-, hockey-, korfbalaccommodatie en sportzaal het grootst tussen de verschillende gemeentegroottes (figuur 2.9).

Figuur 2.9 Gemiddelde afstand Nederlandse bevolking naar dichtstbijzijnde sportaccommodatie in Nederland per type sportaccommodatie naar gemeentegrootte in 2020 (in kilometers)

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

De uitkomsten van de nabijheidsanalyse laten zien dat een aantal basisvoorzieningen voor (nagenoeg) iedereen in de nabijheid wordt aangeboden. Dit geldt met name voor de voetbal- en tennisaccommodaties, maar ook voor sporthallen en fitnesscentra. Andere voorzieningen lijken te vragen om een groter verzorgingsgebied en zijn in aantal minder of minder goed verspreid over het land beschikbaar.

2.6 Tevredenheid over en gebruik van landschap van sportaccommodaties

In het vorige jaarrapport zijn cijfers gerapporteerd met betrekking tot de beoordeling van Nederlanders over de algemene bereikbaarheid van sportaccommodaties in de buurt en de aanwezigheid van voldoende sportmogelijkheden in de buurt. Aanvullend is ingezoomd op het accommodatiegebruik naar type locatie volgens de Nederlandse bevolking. De gepresenteerde uitkomsten in het jaarrapport van 2019 zijn gebaseerd op gegevens uit de Vrijetijdsomnibus (VTO) van 2018. Momenteel is er nog geen update van deze gegevens beschikbaar. Het veldwerk van de VTO over 2020 is gestart. De gegevens over 2020 zullen in juni 2021 beschikbaar zijn. In het volgende jaarrapport zullen we verslag doen van deze gegevens met betrekking tot het gebruik van sportaccommodaties en de tevredenheid hierover.

3. Duurzaamheid en sportvoorzieningen

Met de ondertekening van de Routekaart Verduurzaming Sport in januari 2020 is een sterke link ontstaan tussen de pijler duurzame sportinfrastructuur binnen het Nationaal Sportakkoord en de doelen uit het Klimaatakkoord. Hiermee zijn de ambities uit het sportakkoord verbreed en zijn de duurzaamheidsaspecten van de pijler duurzame sportinfrastructuur onderdeel geworden van de Routekaart Verduurzaming Sport. In deze Routekaart Verduurzaming Sport is aandacht voor de energetische waarde van sportvoorzieningen, circulariteit en milieuvriendelijk beheer. In dit hoofdstuk besteden we afzonderlijk aandacht aan deze duurzaamheidsaspecten. Dat doen we vanuit verschillende perspectieven en met gebruikmaking van databronnen van diverse externe partijen. Alvorens in te gaan op de monitoring van deze drie onderdelen van duurzaamheid, schetsen we in de volgende paragraaf eerst het landschap van duurzaamheid in de sport. Hiermee bieden we een overzicht van de duurzaamheidsopgave, de betrokken partijen en gerelateerde inspanningen en subsidieregelingen ten behoeve van het realiseren van de duurzaamheidsambities.

3.1 Landschap van duurzaamheid in de sport

Routekaart Verduurzaming Sport

Op 23 januari 2020 werd door gemeenten, provincies, de Rijksoverheid, NOC*NSF, het platform ondernemende sportaanbieders en andere ondersteunende partijen de Routekaart Verduurzaming Sport² ondertekend. In deze routekaart staan drie onderdelen centraal: CO₂-reductie, circulariteit en milieuvriendelijk veldbeheer. Op hoofdlijnen gelden de volgende doelstellingen:

- In 2050 moeten alle sportaccommodaties CO₂-arm zijn, dat betekent een CO₂-reductie van 95 procent reductie ten opzichte van 1990.
- In 2030 moet 49 procent CO₂-reductie gerealiseerd zijn.
- In 2021 wordt naar verwachting een norm opgesteld voor de energieprestatie van gebouwen waar ook alle sportaccommodaties vanaf 2050 aan zullen moeten voldoen.
- Beheer van sportvelden geheel vrij van gewasbeschermingsmiddelen (vervolg van Green Deal Sportvelden).

In de routekaart worden door betrokken partijen afspraken gemaakt om tot de gewenste en noodzakelijke resultaten te komen. Een aantal onderwerpen zijn ondergebracht in de werkgroepen CO₂-reductie, circulariteit en milieuvriendelijk veldbeheer.

Rollen van actoren/communicatie

Binnen de verduurzaming van de sport zijn verschillende actoren actief. De overheid (ministerie van VWS, gemeenten), de sport (NOC*NSF, sportbonden, platform ondernemende sportaanbieders) en ondersteunende en onderzoekende partijen (RVO, BSNC, Kenniscentrum Sport en Bewegen, Mulier Instituut) vervullen verschillende rollen binnen de verduurzaming van de sportsector.

Het ministerie van VWS verstrekt via de Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I) subsidie aan sportverenigingen en andere non-commerciële sportorganisaties via de stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA) voor het treffen van duurzaamheidsmaatregelen. Daarnaast heeft het

² <https://www.allesoversport.nl/duurzame-sportsector/routekaart-verduurzaming-sport/>

ministerie een regisserende rol gespeeld bij het opstellen van de Routekaart Verduurzaming Sport en heeft het ministerie tijdens bijeenkomsten de inhoud en doelen van de routekaart gepresenteerd. De Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) heeft bijgedragen aan het opstellen en uitvoeren van de routekaart. Onderdeel hiervan is de duurzaamheidstour, waarmee VSG de beleidsmedewerkers van gemeenten en andere professionals (zoals verenigingsondersteuners) informeert over huidige (subsidie)regelingen en met elkaar ervaringen laat delen.

Van NOC*NSF en de sportbonden wordt ook verwacht dat ze een belangrijke rol spelen in het verduurzamen van de sportsector, omdat veel van de investeringen gedaan moeten worden door de bij hun aangesloten sportverenigingen. NOC*NSF helpt verenigingen door het aanbieden van verduurzamingstrajecten. Hierbij krijgen verenigingen inzicht in de huidige situatie door middel van een energiescan van de accommodatie. Vervolgens worden verenigingen geadviseerd welke maatregelen haalbaar zijn, en hoe deze te realiseren zijn (al dan niet met behulp van subsidies, en hoe deze subsidies aangevraagd kunnen worden). Daarnaast neemt NOC*NSF verduurzaming van accommodaties op als integraal onderdeel van het optimalisatieproces van het Kwaliteitszorgsysteem Sportaccommodaties. Deze zal diverse zaken gaan omvatten, zoals energiebesparing, gewasbescherming, circulariteit en milieuschade. Daarnaast heeft NOC*NSF in 2020 voor de eerste keer de verkiezing 'Sportaccommodatie van het jaar' georganiseerd, waarbij duurzaamheidsaspecten een belangrijke rol spelen in de selectiecriteria.

Het Kenniscentrum Sport en Bewegen (KCSB) maakt kennis uit wetenschap, beleid en praktijk beschikbaar en toepasbaar voor professionals. In het kader van verduurzaming is de website www.duurzamesportsector.nl één van de belangrijkste activiteiten van het KCSB. Op deze website, onderdeel van het Kennis- en Innovatieplatform Maatschappelijk Vastgoed, wordt relevante en praktische informatie voor gemeenten, sportverenigingen en ondernemers samengebracht. Voorbeelden hiervan zijn FAQ's over duurzame producten (zonnepanelen, warmtepompen, isolatie en LED), voorbeelden van accommodaties die op een bijzondere manier hebben verduurzaamd of initiatieven van verenigingen om plaatselijk te verduurzamen. Dit jaar (tot november) zijn er 30 artikelen op deze website gepubliceerd over onder andere verenigingen en gemeenten die al stappen zetten in hun verduurzaming en hun ervaringen delen. Daarnaast zijn er ook enkele video's gedeeld. KCSB zal de website eind 2020 nog verder ontwikkelen. Verder heeft KCSB kennisproducten ontwikkeld, zoals een whitepaper 'Verduurzamen: wie is aan zet?' en een stappenplan voor verduurzaming bij sportverenigingen. Ook heeft KCSB meerdere bijdragen geleverd bij bijeenkomsten, webinars en evenementen. Daarnaast zullen de werkzaamheden van 2020 in het najaar nog resulteren in een reeks aan kennisproducten voor de sector zoals een stappenplan, een subsidiewijzer en een rekentool.

Verder is door alle betrokken partijen de Routekaart Verduurzaming Sport verder gespecificeerd in een publieksversie voor gemeenten en een publieksversie voor verenigingen.

Overige inspanningen in het veld

Naast de hierboven genoemde partijen, houden ook anderen zich bezig met projecten rondom de verduurzaming van sportaccommodaties. Zo is Stichting Urgenda betrokken bij een project dat is geïnitieerd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) om bij minimaal 25 zwembaden in 1 jaar minstens 15 procent energiereductie te realiseren. Daarnaast willen zij andere zwembaden informeren over energiebesparing en ze zo inspireren om ook aan de slag te gaan met dit onderwerp. Zwembaden kunnen gezien worden als grote energieverbruikers. Maatregelen die Urgenda wil toepassen zijn bijvoorbeeld het werken met afdekzeilen om warmteverlies te voorkomen als het zwembad niet gebruikt wordt, warmtepompen, restwarmte oplossingen en het overgaan op ledverlichting.

Daarnaast is er, in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) een convenant Meerjarenaafspraken energie-efficiëntie (MJA3) opgericht. In het MJA3-convenant maakt de overheid vrijwillige, maar niet vrijblijvende afspraken met bedrijven en instellingen over energie-efficiëntie. Deelnemende bedrijven verplichten zichzelf met een Energie-Efficiëntie Plan (EEP) om ten minste 2 procent minder energie per jaar te verbruiken. Het MJA3-convenant loopt af per 31 december 2020. Als vervolg hierop wordt er momenteel nagedacht over een portefeuilleaanpak. De hoofdlijnen van deze portefeuilleaanpak zijn nog in ontwikkeling maar de brede opzet is al duidelijk. De portefeuilleaanpak start per 1 januari 2022. Bedrijven en instellingen die deelnemen krijgen bepaalde verplichtingen, geformuleerd in Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's). Over de exacte invulling van deze KPI's wordt momenteel door experts uit het veld nagedacht. Deze KPI's worden daarnaast getoetst door betrokkenen van de sectorale routekaarten, zoals de Routekaart Verduurzaming Sport, eerder in deze paragraaf besproken. Zo wordt een portefeuilleroutekaart opgesteld die past bij de al bestaande sectorale routekaarten.

3.2 Energetische waarde en besparingsmogelijkheden

De monitoring van de CO₂-reductie richt zich voor een groot deel op de ontwikkeling van het energieverbruik. Daarbij beginnen we met de energetische waarde van het sportvastgoed zoals die is opgenomen in de Routekaart Verduurzaming Sport. Daarnaast gaan we in op de inzichten uit de energiescans die onderdeel zijn van de begeleidingstrajecten van NOC*NSF.

Update nulmeting

In het voorjaar van 2019 heeft het Mulier Instituut in samenwerking met CFP Green Buildings een energetische nulmeting uitgevoerd voor het sportvastgoed. De meting is gedaan op basis van energiescans van sportaccommodaties die werden aangeleverd door verschillende provincies, gemeenten en ondersteuningsorganisaties. Op basis van de DSA zijn de uitkomsten van deze scans doorgerekend op het totale aantal sportaccommodaties in Nederland, naar type. Bij bijzondere locaties, zoals ijsbanen, zijn locatiebezoeken gepleegd om inzicht te verkrijgen in dit type accommodatie. Vervolgens is gebruik gemaakt van de instrumenten van CFP over de kosten en opbrengsten van noodzakelijke duurzaamheidsmaatregelen.

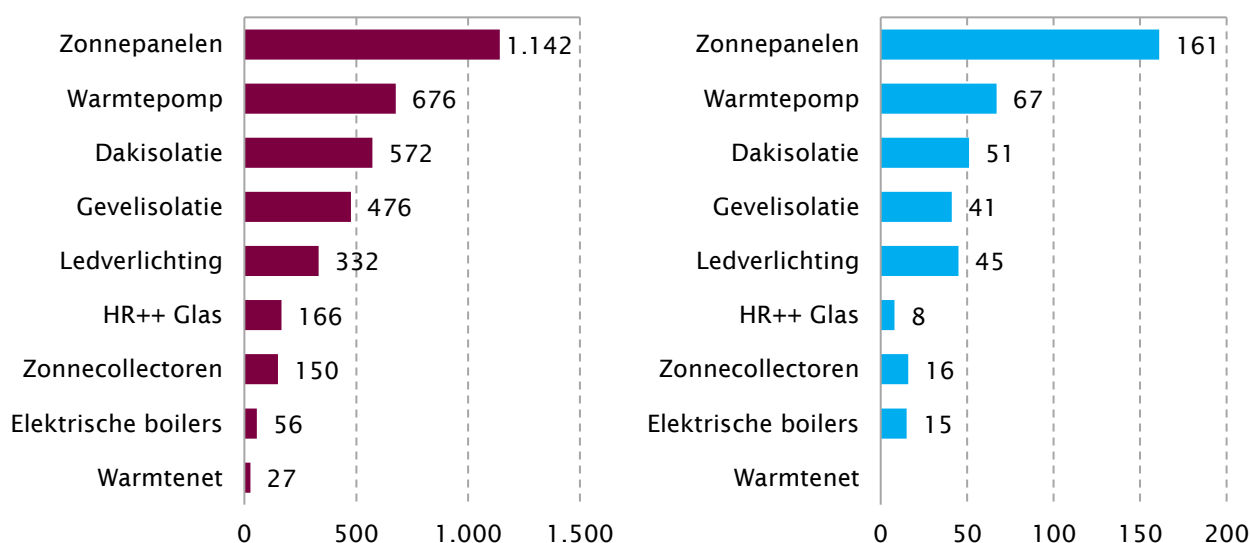
Op basis van een harmonisering van uitgangspunten voor routekaarten op de verschillende domeinen heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) vertegenwoordigers van de verschillende sectoren voor de routekaart gevraagd om een bijstelling van de nulmeting. Ook de nulmeting voor de sportsector is op basis van deze harmonisatie op onderdelen aangepast en meegenomen in de Routekaart Verduurzaming Sport. Hieronder geven we een overzicht van de belangrijkste uitkomsten van deze nulmeting.

Om de gehele sportsector in 2050 in lijn met de doelstellingen uit het Klimaatakkoord CO₂ neutraal te krijgen, zijn duurzaamheidsinvesteringen ter hoogte van € 3,5 miljard nodig (CFP & Mulier Instituut, 2019). Met deze investering is een jaarlijkse besparing van € 360 miljoen op energieverbruik te realiseren. Het bedrag van € 3,5 miljard is gebaseerd op implementatie van maatregelen op natuurlijke vervangingsmomenten. Deze vervangingsmomenten zijn voor accommodaties afhankelijk van het bouwjaar. 60 procent van de accommodaties is tussen 1970 en 1990 gebouwd. In die tijd waren er nog nauwelijks landelijke bouwtechnische normen, deze stonden toen nog in gemeentelijke verordeningen. In 1992 werden de bouwtechnische voorschriften landelijk geüniformeerd in het Bouwbesluit 1992. Hiermee werden strengere eisen gesteld aan nieuw te bouwen gebouwen, waaronder ook sportaccommodaties. In 2012 werd het Bouwbesluit 2012 geïntroduceerd. Hierin is een hoofdstuk opgenomen waarin wordt benoemd dat nieuwe gebouwen energiezuinig moeten zijn en de belasting op het milieu van de te gebruiken materialen moet worden beperkt. Aan de hand van deze drie periodes (vóór 1992, 1992-2013, 2013 en later) is voor sportaccommodaties een inschatting te maken van de huidige energetische waarde

en kan doorgerekend worden wanneer licht- en verwarmingsinstallaties en gebouwschillen vervangen zouden moeten worden. Voor de oudste groep accommodaties is in de komende jaren groot onderhoud noodzakelijk. Deze zogeheten natuurlijke vervangingsmomenten kunnen worden aangegrepen om accommodaties te verduurzamen.

De belangrijkste duurzaamheidsmaatregelen zijn het installeren van zonnepanelen en warmtepompen en het verbeteren van dakisolatie (figuur 3.1). Samen zorgen deze maatregelen voor een besparing van 70 procent op het energieverbruik van het complete sportvastgoed. Daarnaast is het vervangen van traditionele veldverlichting door led een voor de hand liggende besparingsmaatregel voor buitensportaccommodaties.

Figuur 3.1 Totale investeringen (links) en daaropvolgende jaarlijkse besparingen (rechts) per maatregel bij het sportvastgoed (in euro's x 1.000.000)

Bron: CFP Green Buildings & Mulier Instituut, 2019.

Er zijn verschillen in de mate waarin in verschillende typen accommodaties geïnvesteerd moet worden voor duurzaamheidsmaatregelen. Zo zijn zwembaden accommodaties waar relatief veel in geïnvesteerd moet worden. Dit komt onder andere door de complexe installaties die in zwembaden aanwezig zijn om het water en de rest van het gebouw op temperatuur te houden.

Uiteindelijk moet de € 3,5 miljard door de daarvoor verantwoordelijke partijen worden geïnvesteerd om de sportsector te verduurzamen. Veel sportaccommodaties in Nederland zijn in eigendom van de gemeente en deze zullen, op basis van eigendom, € 2,1 miljard moeten investeren om de sportsector te laten voldoen aan de klimaatdoelstellingen. De overige € 1,4 miljard zou dan voor rekening van de sportaanbieders komen die de accommodaties in bezit hebben (fittessaanbieders, verenigingen, stichtingen).

Hieronder gaan we specifiek in op de maatregelen en de investeringsopgaven zoals die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen:

- De investering voor verduurzaming van de gebouwschil van deze accommodaties bedraagt 1,2 miljard euro en moet verplicht worden bij toekomstige onderhoudswerkzaamheden. Op basis van een gemiddelde technische levensduur van de gebouwschil van 30 tot 50 jaar zullen er namelijk geen nieuwe/extra renovatiewerkzaamheden aan de gebouwschil plaatsvinden tot 2050.

- Door gebruik te maken van warmtepompen kunnen alle accommodaties gasloos worden. Hiervoor dient wel eerst de isolatie van de schil te worden geoptimaliseerd. De investering voor warmtepompen bedraagt 0,7 miljard euro. Bestaande cv-ketels kunnen worden vervangen op natuurlijke momenten.
- Bij een gemiddelde technische levensduur van 20 jaar voor een cv-ketel dient vanaf 2030 een warmtepomp verplicht te worden om alle accommodaties gasloos en CO₂ neutraal te maken. Tot die tijd kunnen warmtepompen worden toegepast bij accommodaties die hiervoor technisch geschikt zijn.
- Met zonnepanelen kan voor alle accommodaties de energiebehoefte zelf worden opgewekt. Daar waar dit niet mogelijk is vanwege beperkingen van het gebouw van een accommodatie wordt uitgegaan van een alternatief, zoals het plaatsen van een constructie van zonnepanelen bij bijvoorbeeld de parkeerplaats. De investering voor zonnepanelen bedraagt 1,1 miljard euro en kan gefaseerd worden ingevoerd in de periode tot 2050.

Energie begeleidingstrajecten en energiescans

De sportsector heeft een taakstelling om bij te dragen aan de verduurzaming van de Nederlandse sport. Omdat verenigingen veelal zelf niet in staat zijn om een verduurzamingstraject aan te gaan, hebben deze de mogelijkheid om een door NOC*NSF gefinancierd energie begeleidingstraject aan te gaan. Het traject bestaat uit vijf stappen: het uitvoeren van een energiescan, het opstellen van een plan van aanpak, het regelen van de beste deal (via het aanvragen van offertes en aanbestedingen), het regelen van financiering en subsidies en het realiseren van de maatregelen.

In oktober 2020 zijn er 1.016 energie begeleidingstrajecten opgestart. De trajecten worden uitgevoerd door verschillende adviespartijen. De meeste trajecten zijn uitgevoerd door de Groene Club (638, tabel 3.1). De Groene Club is een initiatief van de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB), dat helpt verenigingen te verduurzamen. Ondanks dat de Groene Club geïnitieerd is door de KNVB, helpen zij niet enkel voetbalclubs maar kan elke sportvereniging bij hen terecht.

Tabel 3.1 Aantal gestarte energie begeleidingstrajecten per adviespartij in oktober 2020 (in aantallen, n=1.016)

Adviespartij	Aantal gestarte trajecten
De Groene Club	638
Sportservice Noord-Brabant	107
Team Sportservice	90
SportStroom	67
Sport Drenthe	38
Sportief Opgewekt	37
Huis voor de Sport Limburg	26
ENGIE Sportmatch	13

Bron: NOC*NSF, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Vanuit de begeleidingstrajecten zijn de uitkomsten van 633 energiescans beschikbaar gesteld voor analyse. Er is vanuit deze trajecten nog geen data beschikbaar over de daadwerkelijk toegepaste duurzaamheidsmaatregelen. Zodoende bieden we enkel inzicht in het besparingspotentieel dat in de energiescans wordt vermeld.

Meer dan drie kwart (82%) van de scans zijn afgenomen bij voetbalclubs (tabel 3.2). Dit komt doordat 549 van de beschikbaar gestelde energiescans afkomstig zijn van de Groene Club. Ondanks dat bij de Groene

Club meer dan alleen voetbalclubs worden geholpen, is het overgrote deel (494 van de 549, 90%) van de scans afgenomen bij voetbalclubs.

Tabel 3.2 Aantal geanalyseerde energiescans per sportbond in 2019 en 2020

Sportbond	Aantal energiescans
Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB)	516
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB)	41
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB)	15
Koninklijk Nederlands Watersportverbond (KNWV)	12
Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond (KNBSB)	7
Atletiekunie	4
Koninklijk Nederlands Korfbal Verbond (KNKV)	4
Nederlandse Tafeltennis Bond (NTTB)	4
Overig	30
Totaal	633

Bron: NOC*NSF, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

In 587 energiescans zijn gegevens opgenomen over het elektriciteits- en gasverbruik na toepassing van de voorgestelde maatregelen. In totaal is er meer dan 20 miljoen kWh en 1 miljoen m³ gas per jaar te besparen bij deze 587 gescande accommodaties (tabel 3.3). Dit is een reductie van 78 procent in elektriciteitsgebruik en 22 procent in gasverbruik.

Tabel 3.3 Besparingspotentieel in jaargebruik elektriciteit (kWh) en gas (m³), naar sportbond

Sportbond	Aantal scans	Elektriciteit (kWh)	Gas (m³)
Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB)	509	18.293.007	1.023.925
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB)	35	739.134	55.389
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB)	13	526.404	26.882
Koninklijk Nederlands Watersportverbond (KNWV)	11	496.303	19.102
Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond (KNBSB)	6	143.116	7.891
Koninklijk Nederlands Korfbal Verbond (KNKV)	2	6.903	6.492
Nederlandse Tafeltennis Bond (NTTB)	2	14.665	6.767
Atletiekunie	1	6.839	6.352
Overig	8	97.974	49.657
Totaal	587	20.324.346	1.202.457

Bron: NOC*NSF, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Op basis van deze scans is vast te stellen dat bij deze accommodaties een jaarlijks kostenbesparingspotentieel mogelijk is van meer dan 4 miljoen euro op elektriciteit en meer dan 2 miljoen euro op gas, als de voorgestelde maatregelen worden uitgevoerd (tabel 3.4). Dit komt op jaarbasis neer op een gemiddeld besparingspotentieel per scan van ongeveer 35.000 kWh (6.925 euro) op elektriciteit en ongeveer 2.000 m³ (3.564 euro) op gas.

Tabel 3.4 Het aantal energiescans en het besparingspotentieel in jaargebruik naar sportbond (in euro's x 1.000³)

Sportbond	Aantal scans	Elektriciteit	Gas	Energie totaal
Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB)	509	3.659	1.782	5.440
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB)	35	148	96	244
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB)	13	105	47	152
Koninklijk Nederlands Watersportverbond (KNWV)	11	99	33	132
Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond (KNBSB)	6	29	14	42
Koninklijk Nederlands Korfbal Verbond (KNKV)	2	1	11	13
Nederlandse Tafeltennis Bond (NTTB)	2	3	12	15
Atletiekunie	1	1	11	12
Overig	8	20	86	106
Totaal	587	4.065	2.092	6.157

Bron: NOC*NSF, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Bij deze besparingspotentiëlen dient vermeld te worden dat in veel gevallen (nog) niet wordt overgegaan op het stoppen met gebruiken van aardgas. Hoewel dit in de toekomst ervoor gaat zorgen dat accommodaties geen gas meer verbruiken, zal dit moeten worden gecompenseerd met meer energieverbruik om onder andere warmte op te wekken.

Bij 587 scans is informatie beschikbaar over de precieze aanbevolen maatregelen. Op het moment van schrijven kon er uit de scans van de Groene Club nog geen onderscheid worden gemaakt tussen data uit scans die in NOC*NSF-trajecten zijn gestart en data uit scans die daarvoor al waren afgenomen. Hieronder wordt informatie uit de scans uiteengezet.

De meest aanbevolen maatregelen zijn het aanbrengen van ledverlichting (voor zowel veldverlichting als reguliere verlichting), het controleren van sluipverbruik van apparatuur en het isoleren van de accommodatie (tabel 3.5). Het isoleren komt in de scans terug in het isoleren van het dak, de gevel, de spouw, het aanbrengen van HR++ glas (ook los in tabel 3.5) en het isoleren van de vloer. Ten slotte is een belangrijke maatregel het aanleggen van zonnepanelen. Opvallend is dat een relatief dure maatregel als een luchtwarmtepomp zorgt voor slechts een kleine daling van de CO₂-uitstoot van een accommodatie. Dit komt omdat een luchtwarmtepomp ervoor zorgt dat een accommodatie volledig gasloos kan worden verwarmd. Dit zal in eerste instantie een stijging van het elektriciteitsverbruik met zich mee brengen. Door het aanbrengen van (extra) zonnepanelen kan dit extra verbruik worden gecompenseerd. Het installeren van een luchtwarmtepomp is pas zinvol als de accommodatie goed is geïsoleerd.

³ Hier is gerekend met een gemiddelde prijs van €0,20 per kWh voor elektriciteit en €1,74 per m³ voor gas. Dit zijn de gemiddelden zoals gevonden in scans die dit vermeldden.

Tabel 3.5 Meest voorkomende aanbevolen maatregelen in energiescans bij sportverenigingen (in aantallen, euro's, gemiddelden en procenten, n=587)

Duurzame maatregel	Aantal*	Gem. investering	Gem. terugverdientijd (jaar)	Gem. energiebesparing (€/jaar)	Gem. CO₂-reductie (%/jaar)
Ledverlichting	1844	€ 1.412,06	7,4	€ 149,21	0,6
Veldverlichting led	745	€ 26.381,34	13,2	€ 1.670,82	7,0
Sluipverbruik controleren	681	€ 572,06	2,5	€ 203,78	1,0
Isolatie	633	€ 4.343,01	5,3	€ 447,00	1,6
Zonnepanelen	479	€ 32.385,89	5,5	€ 4.002,81	24,3
Apparatuur optimaliseren	237	€ 832,54	7,6	€ 105,26	0,5
Verwarming	154	€ 4.106,62	6,8	€ 535,98	1,6
HR++ glas	110	€ 6.388,30	11,4	€ 506,51	2,1
Koelapparatuur vervangen	83	€ 928,19	7,4	€ 135,10	0,6
Luchtwarmtepomp	82	€ 19.147,80	18,1	€ 1.203,27	1,4

Bron: NOC*NSF, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

* In een groot aantal energiescans worden maatregelen vaker dan één keer aanbevolen. Bepaalde maatregelen komen daardoor vaker voor dan het totale aantal energiescans.

Zonnepanelen zorgen voor de hoogste gemiddelde CO₂-reductie van de aanbevolen maatregelen. Daarnaast heeft het een vrij korte terugverdientijd van gemiddeld vijftien jaar. Ook het aanbrengen van isolatie verdient zich redelijk snel terug. Ledveldverlichtingslampen hebben een veel langere terugverdientijd omdat deze vrij duur zijn. In de scans wordt over het algemeen aangeraden om de veldverlichting te vervangen op een natuurlijk vervangingsmoment. Daarnaast zijn er verschillende besparingen te realiseren op bijvoorbeeld onderhouds- of netwerkkosten die verenigingen in de overweging mee kunnen nemen.

De meest toegankelijke maatregel is wellicht het controleren op sluipverbruik van de apparatuur en verwarming in de accommodatie. Door middel van bijvoorbeeld een slimme thermostaat kan de verwarming van de accommodatie optimaal worden geregeld zodat er niet onnodig wordt gestookt. Door deze bijvoorbeeld aan te sluiten op een bewegingssensor kan de verwarming van verschillende zones in de accommodatie (bijvoorbeeld kantine/kleedkamers) automatisch worden geregeld.

Veel van de genoemde maatregelen in tabel 3.5 vallen onder de subsidieregeling van de BOSA. Dit betekent dat maximaal 30 procent van de investering wordt gesubsidieerd. Dit heeft een positieve invloed op de terugverdientijd, omdat hiermee het terug te verdienen bedrag wordt verlaagd en daardoor ook de terugverdientijd afneemt.

3.3 Duurzaamheidsmaatregelen

Op basis van bestaande subsidieregelingen zoals de BOSA en bevestigingen bij gemeenten en sportaanbieders kan inzicht geboden worden in een deel van de sport gerelateerde toegepaste duurzaamheidsmaatregelen in Nederland. In het navolgende gaan we in op de getroffen maatregelen en eventuele plannen om duurzaamheidsmaatregelen toe te passen. Hierbij hebben we eerst aandacht voor de BOSA-aanvragen in 2019 en in 2020. Vervolgens gaan we in op uitkomsten van diverse vragenlijstonderzoeken bij gemeenten en sportaanbieders over duurzaamheidsmaatregelen.

BOSA 2019

Sinds januari 2019 kunnen sportverenigingen en -stichtingen subsidie aanvragen bij het ministerie van VWS voor maximaal 20 procent van de kosten voor sportaccommodaties en activiteiten. Daarbij kan voor een duurzame maatregel of een maatregel die de toegankelijkheid van de accommodatie aanspraak worden gemaakt op een extra 15 procent subsidie. In totaal, na een overheveling van € 7 miljoen naar de regeling specifieke uitkering stimulering sport (SPUK sport), was het subsidieplafond in 2019 € 80 miljoen. Voor het jaar 2019 zijn in totaal 2.616 aanvragen gedaan voor een bedrag van bijna € 113 miljoen (tabel 3.6). Bijna driekwart (73%) van de aanvragen is goedgekeurd (verleend of vastgesteld). De goedgekeurde aanvragen zijn samen goed voor € 78,3 miljoen. Hiervan heeft € 27 miljoen betrekking op duurzaamheid en toegankelijkheid. Een verleende subsidie is bestemd voor een activiteit die door de aanvrager al is uitgevoerd, bij een vastgestelde aanvraag moet de betreffende activiteit nog plaatsvinden en worden betaald.

Tabel 3.6 BOSA-aanvragen van het jaar 2019 naar status, uitgesplitst naar soorten subsidieregelingen (in aantal aanvragen en euro's x 1.000) (peildatum 05-08-2020)

	Aantal aanvragen	Duurzaamheid en Toegankelijkheid	Overig	Totaal
Verleend	657	20.431	37.281	57.712
Vastgesteld na verlening	87	1.695	3.224	4.920
Vastgesteld	1.158	4.911	10.704	15.615
Afgewezen	278	3.040	3.739	6.779
Buiten behandeling	133	2.309	8.566	10.875
Intrekking	302	3.626	13.415	17.042
Overig	1	0	23	23
Totaal	2.616	36.013	76.953	112.966

Bron: DUS-I, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Het is niet mogelijk om op basis van bovenstaande gegevens van peildatum 5 augustus 2020 inzicht te bieden in de verdeling tussen specifieke duurzaamheidsmaatregelen en toegankelijkheidsmaatregelen. Hiervoor moeten we teruggrijpen op de data met peildatum 23 april 2020. In tabel 3.7 gaan we in op de aanvragen die op 23 april 2020 waren ingevoerd. Het gaat dan op een totaal van 2.615 aanvragen in plaats van de hierboven weergegeven 2.616 aanvragen (verschil van één aanvraag). In relatie tot het aangevraagde bedrag voor duurzaamheid en toegankelijkheid is het verschil dat voortvloeit uit het missen van één aanvraag 10.000 euro. Hiermee biedt tabel 3.7 dus een goed overzicht van de maatregelen waar subsidie voor is aangevraagd. Een groter verschil treedt op wanneer gekeken wordt naar de goedgekeurde subsidieaanvragen (tabel 3.8). In april 2020 waren 472 aanvragen nog in behandeling. Deze aanvragen zijn uiteindelijk voor het grootste deel (435 aanvragen) verleend of vastgesteld en als zodanig opgenomen in bovenstaande tabel (tabel 3.6). In tabel 3.8 beschrijven we de 1.467 aanvragen die voor 23 april zijn goedgekeurd en blijven de 435 aanvragen die daarna zijn goedgekeurd buiten beschouwing. Het is dan ook goed om te realiseren dat tabel 3.8 een tussenstand biedt van de voor 2019 goedgekeurde subsidies voor specifieke duurzaamheidsmaatregelen en toegankelijkheidsmaatregelen. Het biedt geen inzicht in de totale uitgekeerde subsidie per maatregel.

Voor duurzaamheidsmaatregelen is door sportverenigingen en -stichtingen 35 keer zo veel subsidie aangevraagd dan voor toegankelijkheidsmaatregelen (€ 35 miljoen tegenover € 1 miljoen, tabel 3.7). In 2019 is, uitgaande van de aanvragen die voor 23 april 2020 zijn goedgekeurd, ruim € 24 miljoen aan subsidie toegekend voor duurzaamheidsmaatregelen (tabel 3.8). Deze subsidie is 35 procent van het investeringsbedrag in duurzaamheidsmaatregelen. Hieruit blijkt dat, gekoppeld aan de BOSA, sportverenigingen en stichtingen in 2019 op basis van de aanvragen die voor 23 april 2020 zijn goedgekeurd, voor tenminste € 69 miljoen hebben geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen.

Bezien we alle aanvragen (tabel 3.6) dan is naar verwachting ruim € 26 miljoen van de toegekende € 27 miljoen subsidie voor duurzaamheid en toegankelijkheid gerelateerd aan duurzaamheidsmaatregelen. Op basis hiervan komen we vanuit BOSA 2019 tot een duurzaamheidsinvestering van sportverenigingen en stichtingen van ongeveer € 75 miljoen.

De buitensportverenigingen zijn in 2019 verantwoordelijk voor 69 procent van alle duurzaamheids- en toegankelijkheidsaanvragen (tabel 3.7). Dit is voor een deel te verklaren doordat buitensportverenigingen -in verhouding tot andere sportverenigingen- veelal eigenaar zijn van (een deel van) de accommodatie en daarmee verantwoordelijk zijn voor verduurzaming. De maatregel waarin het meeste geld wordt geïnvesteerd, is verlichting en dan in het bijzonder sportveldverlichting. In 2019 is in totaal door sportverenigingen bijna € 13,7 miljoen aan subsidie aangevraagd voor sportveldverlichting (38% van het totale aangevraagde subsidiebedrag aan duurzaamheids- en toegankelijkheidsmaatregelen). Vooral buitensportverenigingen hebben hiervoor subsidie aangevraagd; 94 procent van het aangevraagde bedrag kwam voor rekening van buitensportverenigingen. Binnensportverenigingen hebben vooral geld aangevraagd voor zonnepanelen.

In 2019 is op basis van de aanvragen die voor 23 april 2020 zijn goedgekeurd in totaal 69 procent van het aangevraagde subsidiebedrag voor duurzaamheidsmaatregelen en 58 procent voor het aangevraagde bedrag toegankelijkheidsmaatregelen toegekend (tabel 3.8). Opvallend is dat van de aanvragen gedaan door zwembaden en verenigingen/stichtingen die vallen onder overig⁴ een relatief hoog percentage wordt verleend of vastgesteld, met respectievelijk 78 en 79 procent. Binnensportverenigingen hebben, in verhouding tot de andere organisaties, een laag toekenningspercentage (54%). We hebben op basis van de verstrekte data geen inzicht in de reden van afwijzing. Het werkelijke toekenningspercentage voor de verschillende groepen zal hoger liggen dan nu is aangegeven omdat op dat moment 472 aanvragen nog in behandeling waren (bij een totaal van 2.616 aanvragen).

⁴ Organisaties vallen onder 'overig' als het een algemene sportstichting, gemeentelijk sportbedrijf betreft, of als het door ontbreken van specifieke informatie niet toe te wijzen is aan een andere categorie.

Tabel 3.7 BOSA-aanvragen van het jaar 2019, naar type maatregel (in euro's x 1.000) (peildatum 23-04-2020)

	Binnensport	Buitensport	Overig	Watersport	Zwembad	Eindtotaal
Duurzaamheid: 1.1 Sportveldverlichting	288	12.775	370	34	186	13.652
Duurzaamheid: 1.2 Besparingssysteem voor verlichting voor bestaande sportaccommodaties	45	74	0		1	120
Duurzaamheid: 1.3 LED-verlichtingssysteem voor bestaande sportaccommodaties	436	2.206	161	17	94	2.914
Duurzaamheid: 1.4 LED-buis systeem	154	112		2	30	298
Verlichting totaal	923	15.166	531	53	310	16.984
Duurzaamheid: 2.1 Warmteterugwinning voor bestaande sportaccommodaties	120	231	32	30	337	751
Duurzaamheid: 2.2 Warmtepomp voor bestaande sportaccommodaties	512	346	480		1.052	2.389
Duurzaamheid: 3.1 Warmtepompboiler	120	512	50	2	59	743
Duurzaamheid: 3.2 Warmteterugwinning uit douchewater		18			21	39
Ventilatie, verwarming en tapwater totaal	752	1.106	563	32	1.469	3.922
Duurzaamheid: 4.1 HR-glas voor bestaande sportaccommodaties	83	429	0	41	50	603
Duurzaamheid: 4.2 HR-glas voor nieuwe sportaccommodaties	51	352	571	50	14	1.038
Duurzaamheid: 4.3 Isolatie wand, vloer, dak voor bestaande sportaccommodaties	409	1.681	15	166	1.925	4.196
Bouwkundig totaal	543	2.462	586	256	1.990	5.837
Duurzaamheid: 5.1 Zonnecollectorsysteem	39	308	8	15	35	406
Duurzaamheid: 5.2 Zonnepanelen voor elektriciteitsopwekking	1.509	5.249	607	81	409	7.854
Duurzame energieopwekking totaal	1.548	5.557	616	96	444	8.260
Duurzaamheid totaal	3.766	24.291	2.295	438	4.213	35.003
Toegankelijkheid: 1 Automatische Deur	19	15	19	33	39	125
Toegankelijkheid: 2 Toegang sportrolstoelen	27	64	2	33	6	132
Toegankelijkheid: 3 Lift	63	43	69	12	34	221
Toegankelijkheid: 4 Integraal toegankelijk toilet	6	132	4	15	23	180
Toegankelijkheid: 5 Integraal toegankelijke kleedkamer	29	78		51	4	162
Toegankelijkheid: 6 Integraal toegankelijke wisselcabine in zwembad					4	4
Toegankelijkheid: 7 Integraal toegankelijke doucheruimte		33			15	48
Toegankelijkheid: 8.1 Zwembadlift		1	2		12	15
Toegankelijkheid: 8.2 Luie zwembadtrap					3	3
Toegankelijkheid: 8.3 Akoestiek	28	24			51	103
Toegankelijkheid: 8.4 Klok	3	5		1		8
Toegankelijkheid: 8.4 Voorziening slechthorenden		0				0
Toegankelijkheid totaal	174	395	96	144	191	1.000
Totaal duurzaamheid en toegankelijkheid	3.941	24.686	2.391	581	4.404	36.003

Bron: DUS-I, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 3.8 Goedgekeurde subsidies BOSA-aanvragen van het jaar 2019, naar type maatregel (in euro's x 1.000) (peildatum 23-04-2020)

	Binnensport	Buitensport	Overig	Watersport	Zwembad	Totaal
Duurzaamheid: 1.1 Sportveldverlichting	158	8.590	229	15	185	9.177
Duurzaamheid: 1.2 Besparingssysteem voor verlichting voor bestaande sportaccommodaties	23	28				51
Duurzaamheid: 1.3 LED-verlichtingssysteem voor bestaande sportaccommodaties	213	1.519	124	12	19	1.887
Duurzaamheid: 1.4 LED-buis systeem	95	101		2	4	202
Verlichting totaal	489	10.237	353	29	208	11.316
Duurzaamheid: 2.1 Warmteterugwinning voor bestaande sportaccommodaties	29	151	25	26	252	483
Duurzaamheid: 2.2 Warmtepomp voor bestaande sportaccommodaties	292	224	284		657	1.458
Duurzaamheid: 3.1 Warmtepompboiler	80	437	39	2		558
Duurzaamheid: 3.2 Warmteterugwinning uit douchewater		18				18
Ventilatie, verwarming en tapwater totaal	401	830	348	28	909	2.517
Duurzaamheid: 4.1 HR-glas voor bestaande sportaccommodaties	53	266		30	17	365
Duurzaamheid: 4.2 HR-glas voor nieuwe sportaccommodaties	25	319	571	11		927
Duurzaamheid: 4.3 Isolatie wand, vloer, dak voor bestaande sportaccommodaties	210	1.043	15	129	1.919	3.317
Bouwkundig totaal	289	1.628	586	170	1.936	4.608
Duurzaamheid: 5.1 Zonnecollectorsysteem	35	83	8	10	21	158
Duurzaamheid: 5.2 Zonnepanelen voor elektriciteitsopwekking	856	3.870	497	55	337	5.616
Duurzame energieopwekking totaal	891	3.954	506	65	359	5.774
Duurzaamheid totaal	2.070	16.649	1.793	292	3.412	24.216
Toegankelijkheid: 1 Automatische Deur	8	14	19	2	2	44
Toegankelijkheid: 2 Toegang sportrolstoelen	5	36	2	29		73
Toegankelijkheid: 3 Lift	39	29	67			135
Toegankelijkheid: 4 Integraal toegankelijk toilet	6	102	4	10	7	129
Toegankelijkheid: 5 Integraal toegankelijke kleedkamer	6	71		51		128
Toegankelijkheid: 6 Integraal toegankelijke wisselcabine in zwembad						0
Toegankelijkheid: 7 Integraal toegankelijke doucheruimte		33			8	42
Toegankelijkheid: 8.1 Zwembadlift		1			9	10
Toegankelijkheid: 8.2 Luie zwembadtrap					3	3
Toegankelijkheid: 8.3 Akoestiek	9	2				11
Toegankelijkheid: 8.4 Klok		5		1		5
Toegankelijkheid: 8.4 Voorziening slechthorenden		0				0
Toegankelijkheid totaal	73	294	92	92	28	580
Totaal	2.144	16.943	1.885	385	3.440	24.796

Bron: DUS-I, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

BOSA 2020 januari - november

Ten opzichte van 2019 is de BOSA in 2020 in enkele opzichten aangepast. Zo is de extra subsidie die zich in 2019 richtte op duurzaamheids- en toegankelijkheidsmaatregelen in 2020 tevens beschikbaar voor 'activiteiten gericht op circulariteit en veiligheidsbeleving'⁵. De volgende maatregelen vallen onder de regeling circulair:

1. Hergebruikt infillzand voor bestaande en nieuwe kunstgrasvelden.
2. Kunststof slagplanken voor bestaande en nieuwe kunstgrasvelden ter voorkoming van de verspreiding van microplastics (infill).
3. Een betere schoonloop- en opvangvoorziening van microplastics (infill) bij de in- en uitgang van de kunstgrasvelden ter voorkoming van verspreiding.
4. Gerecyclede sportvloer in sporthal (ten minste 80% gerecycled materiaal). Betreft nieuwe sporthalvloeren of vervanging van bestaande sporthalvloeren.

Wel is de extra subsidie in 2020 teruggebracht tot 10 procent, ten opzichte van 15 procent subsidie in 2019. In 2020 geldt een subsidieplafond van in totaal € 94 miljoen.

Tot en met 11 november 2020 is door sportverenigingen € 41,8 miljoen subsidie aangevraagd (tabel 3.9). Hiervan valt € 33,2 miljoen (79% van alle aanvragen) onder de 'overige maatregelen', waarvoor verenigingen 20 procent subsidie kunnen krijgen. Net als in 2019 is verlichting de maatregel waar de meeste extra subsidie voor is aangevraagd.

⁵ <https://www.dus-i.nl/subsidies/stimulering-bouw-en-onderhoud-sportaccommodaties>

Tabel 3.9 BOSA subsidieaanvragen 2020 (in euro's, t/m 10-11-2020)

Maatregelen	Aantal	Aangevraagd subsidiebedrag
<i>Energiebesparing</i>		
1.1 Sportveldverlichting (aangevraagd)	170	2.453.046,45
1.2 LED verlichting (aangevraagd)	269	2.101.169,94
2.1 Warmteterugwinning voor bestaande sportaccommodaties (aangevraagd)	12	113.295,40
2.2 Warmtepomp (aangevraagd)	28	606.545,45
2.3 Warmteterugwinning uit douchewater (aangevraagd)	3	27.488,48
3.1 HR-glas voor bestaande sportaccommodaties (aangevraagd)	46	211.318,85
3.2 HR-glas voor nieuwe sportaccommodaties (aangevraagd)	6	25.204,22
3.3 Isolatie wand, vloer, dak voor bestaande sportaccommodaties (aangevraagd)	73	802.715,05
4.1 Zonnecollectorsysteem (aangevraagd)	21	269.642,30
4.2 Zonnepanelen voor elektriciteitsopwekking (aangevraagd)	157	1.563.159,65
Subtotaal		8.173.585,79
<i>Toegankelijkheid</i>		
1. Automatische Deur (aangevraagd)	14	19.810,82
2. Toegang sportrolstoelen (aangevraagd)	15	109.405,28
3. Lift (aangevraagd)	11	44.748,87
4. Integraal toegankelijk toilet (aangevraagd)	13	40.754,73
5.1 Zwembadlift (aangevraagd)	3	4.171,62
5.2 Luie zwembadtrap (aangevraagd)	0	-
5.3 Akoestiek (aangevraagd)	5	98.037,71
5.4 Voorziening slechthorenden (aangevraagd)	0	-
5.5 Klok (aangevraagd)	2	1.231,08
Subtotaal		318.160,10
<i>Circulariteit</i>		
1. Hergebruikt infillzand (aangevraagd)	4	67.174,09
2. Kunststof slagplanken (aangevraagd)	3	15.905,73
3. Schoonloopvoorziening (aangevraagd)	6	4.705,19
4. Gerecyclede sportvloer in sporthal (ten minste 80% gerecycled materiaal) (aangevraagd)	3	56.323,95
Subtotaal		144.108,97
<i>Veiligheidsbeleving</i>		
1. Maatregelen veiligheidsbeleving (aangevraagd)	10	20.103,48
Subtotaal		20.103,48
Kosten overige bouw en onderhoudsmaatregelen (aangevraagd)	1.290	27.800.342,49
Kosten aanschaf en onderhoud sportmaterialen (aangevraagd)	924	5.363.587,41
Subtotaal kosten energiebesparing, toegankelijkheid, circulair en veiligheidsbeleving (aangevraagd)		8.655.958,34
Subtotaal overige kosten (aangevraagd)		33.163.929,90
Totaal kosten (aangevraagd)		41.819.888,24

Bron: DUS-I, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Op basis van de gegevens is vast te stellen dat de hoeveelheid getroffen duurzaamheidsmaatregelen (in euro's) door verenigingen in verhouding tot toegankelijkheidsmaatregelen in 2020 is afgenomen ten opzichte van 2019. In 2019 was de verhouding aangevraagde subsidie duurzaamheid-toegankelijkheid 35-1 (op peildatum 23 april 2020), in 2020 is dit vooralsnog 25-1. De nieuwe type maatregelen waar extra subsidie voor te krijgen is, circulair en veiligheidsbeleving, worden vooralsnog weinig aangevraagd. Net als in 2019 is verlichting in 2020 de maatregel waar vooralsnog de meeste subsidie voor wordt aangevraagd.

Evaluatiestudie BOSA

De RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) heeft in opdracht van het ministerie van VWS de BOSA tussentijds geëvalueerd. Het doel van deze tussenevaluatie was het verkrijgen van inzicht in doeltreffendheid en doelmatigheid van de regeling. Daarnaast worden in de tussenevaluatie aanbevelingen gedaan om huidig en toekomstig beleid doeltreffender en doelmatiger te maken.

25 procent van de aanvragers heeft aangegeven dat, zonder de BOSA, exact dezelfde investering zou zijn gedaan (deze aanvragers worden in de tussenevaluatie *free riders* genoemd), waar 27 procent aangeeft dat de investering zonder de BOSA helemaal niet zou zijn gedaan. De overige aanvragers geven aan dat de investering minder omvangrijk zou zijn geweest (25%), op een later tijdstip zou hebben plaatsgevonden (16%) of dat er een andere investering zou zijn gedaan (8%) (Vane, Hoving en Klappe, 2020). In interviews is verder gevraagd naar achtergronden bij deze cijfers. Hieruit kwam naar voren dat de BOSA voor investeringen in prioriteiten (duurzaamheids- en toegankelijkheidsmaatregelen in 2019, aangevuld met circulair en veiligheidsgevoel in 2020) een stimulerend effect lijkt te hebben. De omvangrijkheid van de financiële investering wordt als mogelijke verklaring hiervoor genoemd.

In de tussenevaluatie wordt benoemd dat elke euro die in 2019 aan subsidie via de BOSA is uitgekeerd tussen de € 1,20 en € 3,20 aan investering door amateursportorganisaties oplevert. Dit is vergelijkbaar met de EDS-regeling, die vooraf ging aan de BOSA. Bijna 4 procent van de totale kosten van de BOSA wordt uitgegeven aan de uitvoering. Hiermee is de regeling doelmatiger dan de EDS-regeling (6,5% uitvoeringskosten) maar een stuk minder doelmatig dan de SPUK (0,4% uitvoeringskosten). De aanvragers van de BOSA zijn daarentegen veel tijd kwijt met het aanvragen van subsidie. De aanvragers gaven aan gemiddeld 3 tot 4 uur nodig hadden om de aanvraag in te dienen, de meeste tijd waren de aanvragers echter kwijt met het voorbereiden van de aanvraag (facturen en offertes opvragen en verzamelen). Slechts 57 procent van de aanvragers gaven aan hier (zeer) tevreden over te zijn.

In de tussenevaluatie wordt geconcludeerd dat de BOSA in ruime mate een doeltreffend beleidsmiddel is. Hierbij wordt genoemd dat veel amateursportorganisaties afhankelijk zijn van de regeling om investeringen mogelijk te maken of sneller te laten plaatsvinden. Dit geldt nog extra voor de prioritaire maatregelen, blijkt uit interviews onder aanvragers. De BOSA is daarnaast gemiddeld doelmatig, maar zou mogelijk doelmatiger kunnen zijn als administratieve lasten voor aanvragers worden verlaagd.

Duurzaamheid bij sportaanbieders en gemeenten

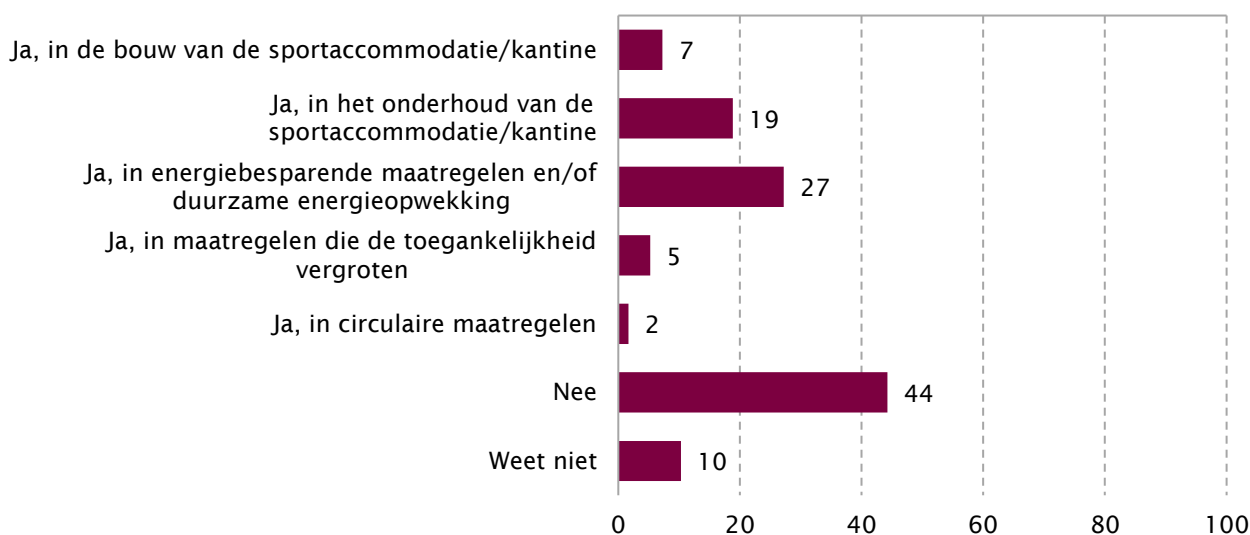
Naast de registratie van maatregelen waar subsidie voor is aangevraagd via de BOSA, zijn verschillende vragenlijsten uitgezet bij sportaanbieders en gemeenten om meer grip te krijgen op de aandacht voor duurzaamheid bij deze partijen.

Verenigingen

In het najaar van 2020 zijn sportverenigingen via de verenigingsmonitor bevestigd over duurzaamheid. In de vragenlijst speelt de BOSA een centrale rol. Dit komt onder andere terug in de vraag waar verenigingen sinds 1 januari 2019 (startdatum BOSA) in hebben geïnvesteerd. De antwoordopties zijn zaken waarvoor een vereniging subsidie bij de BOSA kan aanvragen (circulair sinds 2020). 44 procent van de verenigingen

geeft aan sinds de invoering van de BOSA niet te hebben geïnvesteerd in één van de ‘BOSA-opties’ (figuur 3.2). Veel genoemde redenen zijn dat deze dingen al in voorgaande jaren zijn gedaan, dat het niet nodig/niet aan de orde is of dat de vereniging geen eigenaar is van de accommodatie, waardoor dergelijke investeringen niet aan de vereniging zijn om te maken. 27 procent van de verenigingen heeft geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen. Opvallend is dat 5 procent aangeeft toegankelijkheidsmaatregelen te hebben getroffen.

Figuur 3.2 Reactie op de vraag: heeft uw vereniging sinds 1 januari 2019 geïnvesteerd? (in procenten, n=301)

Bron: Mulier Instituut/verenigingsmonitor, oktober 2020.

Het belangrijkste argument voor verenigingen om te investeren in energiebesparende maatregelen en/of duurzame energieopwekking is het besparen van kosten op lange termijn (figuur 3.3). Daarnaast was voor 15 procent van de verenigingen de accommodatie aan vervanging toe en is gekozen om op een natuurlijk vervangingsmoment te investeren in verduurzaming van de accommodatie.

Figuur 3.3 Belangrijkste argument om te investeren in energiebesparende maatregelen en/of duurzame energieopwekking (in procenten, n=81)

Bron: Mulier Instituut/verenigingsmonitor, oktober 2020.

Ongeveer de helft (51%) van de verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine is bekend met de BOSA. Dit is een stijging ten opzichte van het voorjaar van 2019, toen een op de drie verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine bekend was met de BOSA (niet in figuur). Van deze verenigingen hebben vier op de tien in de afgelopen twee jaar een subsidieaanvraag bij de BOSA gedaan. Daarnaast zijn vier op de tien verenigingen van plan in 2020 of in 2021 of 2022 een subsidieaanvraag bij de BOSA te doen.

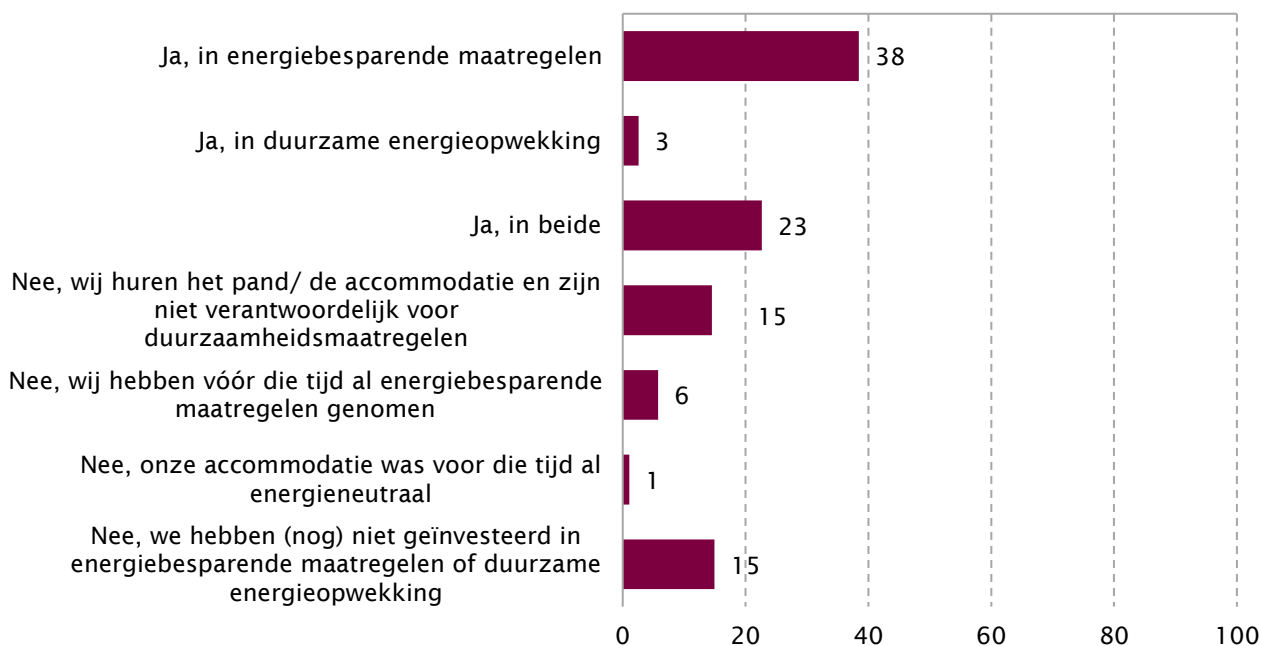
In oktober 2020 geeft bijna driekwart van de verenigingen (73%) aan dat de uitbraak van het coronavirus geen invloed heeft gehad op de investeringen. Bij grote verenigingen (250 leden of meer) is dit percentage hoger dan bij kleine verenigingen (100 leden of minder) (77 om 69 procent). Dit is te verklaren doordat grotere verenigingen doorgaans meer financiële en organisatorische daadkracht hebben dan kleine verenigingen. Slechts 7 procent van de verenigingen geeft aan dat het coronavirus van invloed is geweest op de investeringen in duurzaamheid. Het is wel mogelijk dat dit gevolgen gaat hebben voor toekomstige investeringen in duurzaamheid. Volgende metingen moeten uitwijzen in welke mate dit het geval is.

Ondernemende aanbieders (maneges, zwembaden, fitness)

Eind 2019 zijn verschillende ondernemende sportaanbieders (fitnesscentra, maneges en zwembaden) gevraagd naar maatschappelijke betrokkenheid en openheid. Onderdeel hiervan was het thema duurzaamheid.

Meer dan zes op de tien ondernemende sportaanbieders gaven aan in de afgelopen drie jaar te hebben geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen (figuur 3.4). De omvang van de organisatie lijkt hierin mee te spelen, hoe meer fte een organisatie heeft, hoe groter het aandeel dat aangeeft in de afgelopen drie jaar te hebben geïnvesteerd in duurzaamheid. Zo heeft 52 procent van de organisaties met drie fte of minder in de afgelopen drie jaar geïnvesteerd in duurzaamheid, waar 78 procent van de organisaties met zes fte of meer dit heeft gedaan.

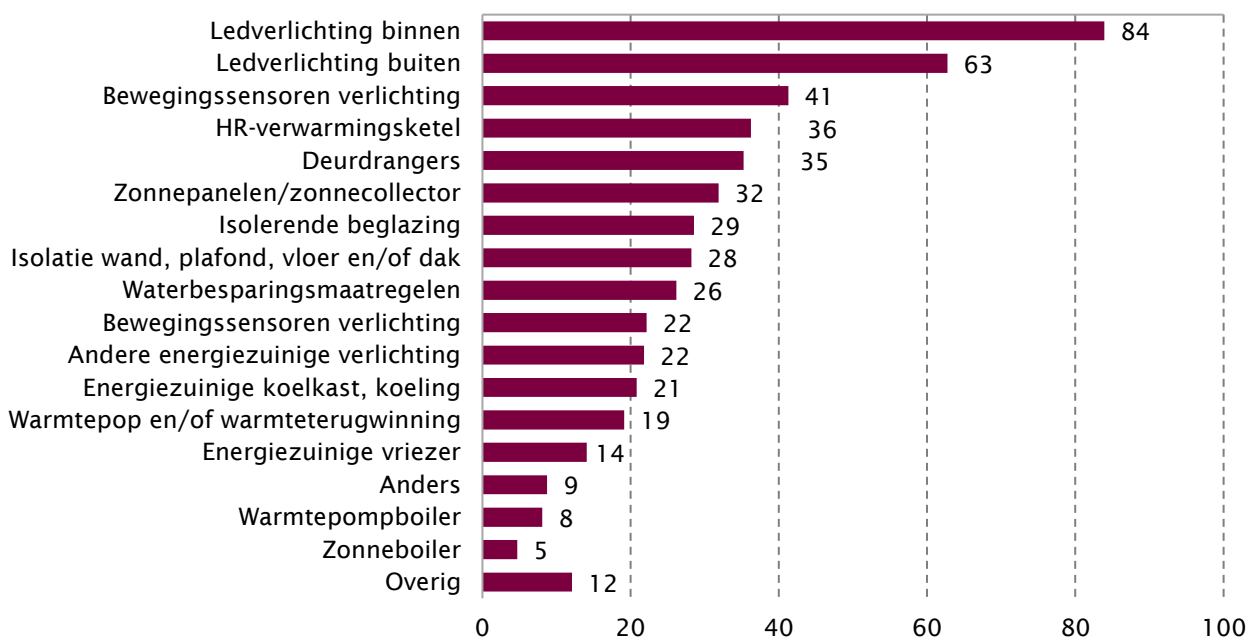
Figuur 3.4 Reactie op de vraag: Heeft uw organisatie in de afgelopen 3 jaar geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen of duurzame energieopwekking? (in procenten, n=468)

Bron: Peiling fitnessondernemers, paardensportaanbieders, zwemaanbieders, Mulier Instituut, 2019.

84 procent van de ondernemende sportaanbieders die in de afgelopen drie jaar hebben geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen, hebben dat gedaan in ledverlichting binnen in de accommodatie (figuur 3.5). Daarnaast is buitenledverlichting een populaire getroffen maatregel; meer dan 60 procent van de investerende sportaanbieders hebben hierin geïnvesteerd. Het is opvallend dat de omvang van een organisatie (aantal fte) geen invloed lijkt te hebben in het al dan niet investeren in zonnepanelen, een doorgaans prijzige maatregel. Dit kan komen doordat voor het investeren in zonnepanelen subsidies worden gebruikt, waardoor het toegankelijker wordt.

Figuur 3.5 Reactie op de vraag: In welke zaken heeft u in de afgelopen drie jaar geïnvesteerd? (in procenten, n=298)

Bron: Peiling fitnessondernemers, paardensportaanbieders, zwemaanbieders, Mulier Instituut, 2019.

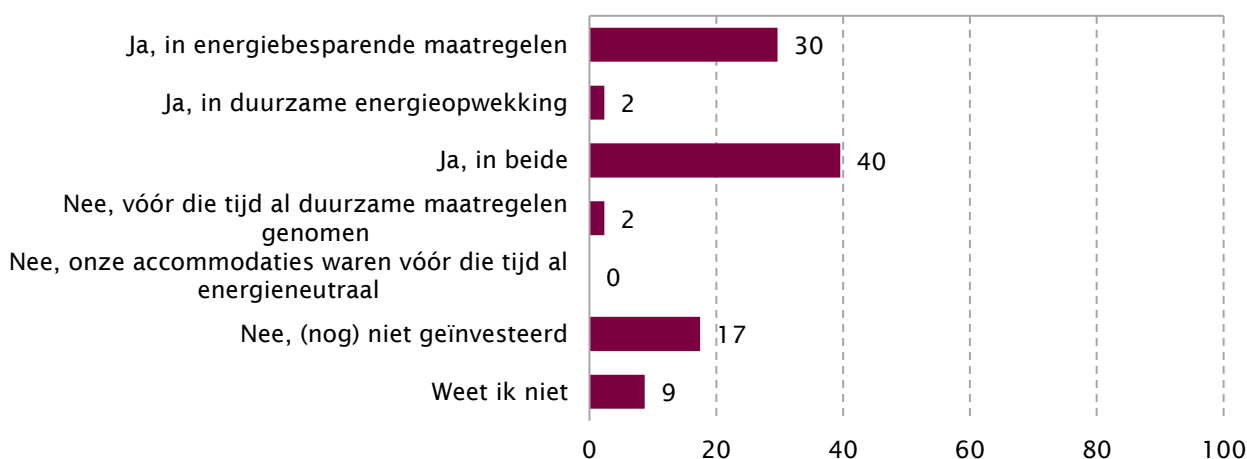
Bijna de helft (48%) van de ondernemende sportaanbieders is van plan om in de komende drie jaar te investeren in duurzame maatregelen. 35 procent van de ondervraagden weet nog niet of ze in de komende drie jaar in duurzaamheid gaan investeren.

Gemeenten

Gemeenten hebben een groot deel van de sportaccommodaties in eigendom en zijn een belangrijke schakel in het verduurzamen van het sportvastgoed (zie ook de uitkomsten van de nulmeting in paragraaf 3.2). Zoals in paragraaf 4.3 zal worden besproken blijkt uit de monitor lokaal sportbeleid dat het thema verduurzaming door de meeste gemeenten genoemd wordt als belangrijkste thema in het gemeentelijke sportaccommodatiebeleid. In het najaar van 2019 zijn gemeenten via het VSG-panel bevestigd over de wijze waarop ze in de afgelopen twee jaar zijn omgegaan met de verduurzaming van sportaccommodaties.

Zeven op de tien gemeenten hebben in 2018 of 2019 geïnvesteerd in duurzaamheid bij sportaccommodaties (72%, figuur 3.6). Bij grotere gemeenten is relatief veel aandacht voor verduurzaming van het sportvastgoed; 92 procent van de gemeenten met meer dan 50.000 inwoners heeft duurzaamheidsmaatregelen getroffen bij sportaccommodaties. Onder kleine gemeenten (20.000 inwoners of minder) is dit percentage een stuk lager; 50 procent. Dit kan verklaard worden door het feit dat grotere gemeenten doorgaans meer financiële en personele middelen hebben dan kleine gemeenten, waardoor bij grotere gemeenten meer ruimte is voor het uitvoeren van verduurzaming van het sportvastgoed. Vaak is ook sprake van een grotere sportvastgoed portefeuille in grote gemeenten in vergelijking met kleine gemeenten, waardoor het eerder mogelijk is dat in een kleine gemeente geen sportaccommodatie in aanmerking komt voor een duurzaamheidsinvestering.

Figuur 3.6 Reactie op de vraag: Heeft uw gemeente in de afgelopen twee jaar geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen of duurzame energieopwekking bij gemeentelijke sportaccommodaties? (in procenten, n=173)

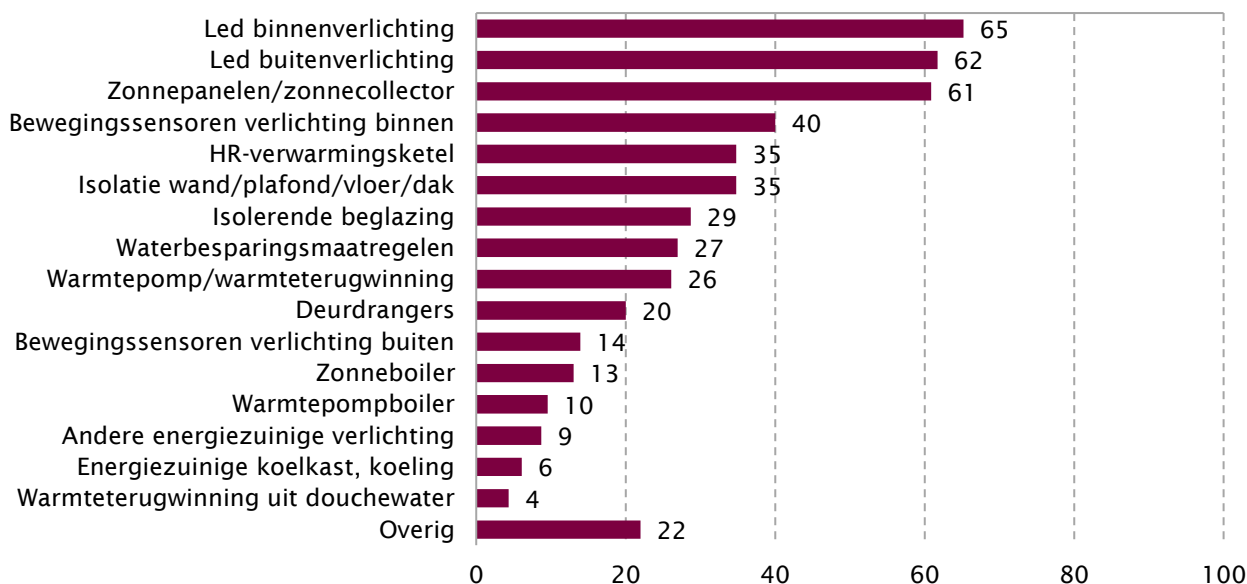

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

De meest voorkomende duurzaamheidsmaatregel die door gemeenten in de afgelopen twee jaar is getroffen, is het aanbrengen van ledverlichting (zowel binnen als buiten, figuur 3.7). Dit was ook terug te zien in de BOSA-aanvragen, waar verlichting in 2019 hetgeen was waar door sportverenigingen en -stichtingen het meest in werd geïnvesteerd. Dit komt waarschijnlijk door het feit dat het vervangen van verlichting een relatief eenvoudige manier is om energie te besparen. Ook het aanbrengen van zonnepanelen/-collectoren is populair onder investerende gemeenten; zes van de tien gemeenten die investeren in duurzaamheidsmaatregelen, hebben dit gedaan in zonnepanelen/collectoren. Dit was op

basis van de BOSA de meest uitgevoerde maatregel voor de binnensport. Het investeren in zonnepanelen/collectoren komt vaker voor naarmate de gemeente groter is. Onder de gemeenten met minder dan 20.000 inwoners hebben vier op de tien geïnvesteerd in zonnepanelen/collectoren, tegenover bijna acht op de tien gemeenten (78%) met 100.000 inwoners of meer.

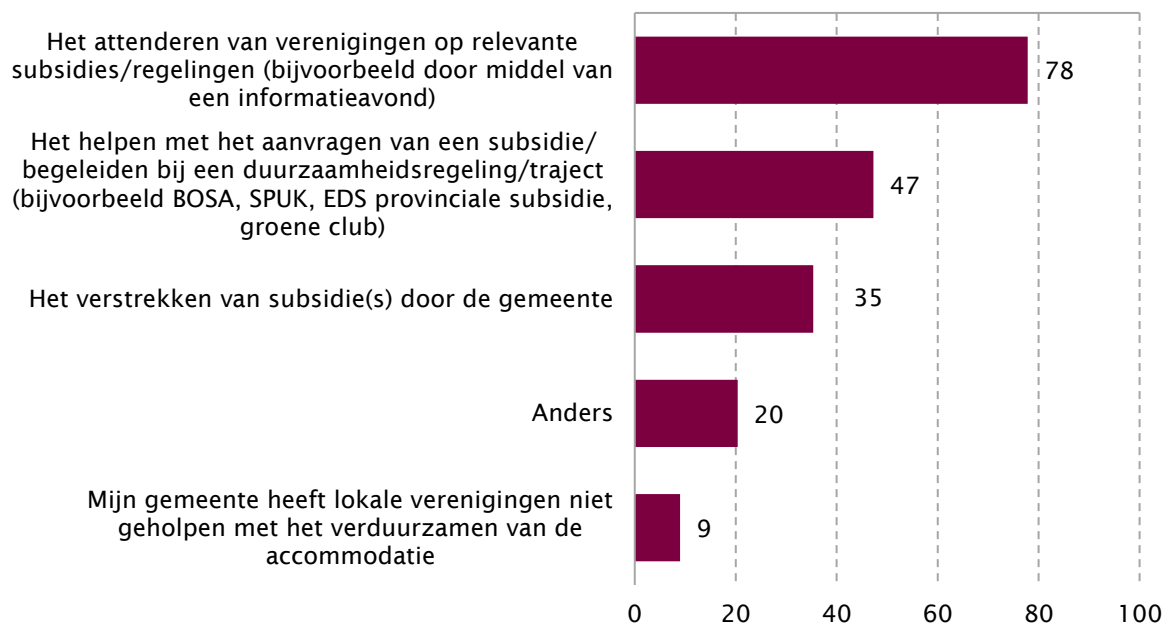
Figuur 3.7 Getroffen duurzaamheidsmaatregelen door investerende gemeenten bij gemeentelijke sportaccommodaties in de afgelopen twee jaar (in procenten, n=123)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

De afgelopen twee jaar hebben gemeenten niet alleen hun eigen sportvastgoed verduurzaamd. 91 procent van de gemeenten heeft de sportverenigingen in de gemeente geholpen met het verduurzamen van de accommodatie (figuur 3.8). Bijna acht op de tien gemeenten hebben hun verenigingen geattendeerd op relevante subsidies/regelingen, daarnaast heeft bijna de helft van de gemeenten verenigingen geholpen met het aanvragen van een subsidie dan wel hen begeleid bij een verduurzamingstraject. 35 procent van de gemeenten hebben subsidies verstrekt aan sportverenigingen voor het verduurzamen van hun accommodaties. Bij gemeenten met 100.000 inwoners of meer komt dit vaak voor; 92 procent van de gemeenten met 100.000 inwoners of meer heeft in 2018 of 2019 subsidies verstrekt aan sportverenigingen voor de verduurzaming van sportaccommodaties.

Figuur 3.8 Reactie op de vraag: Heeft uw gemeente in de afgelopen 2 jaar op één of meer van de volgende manieren lokale sportverenigingen geholpen met het verduurzamen van de accommodatie? (in procenten, n=173)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

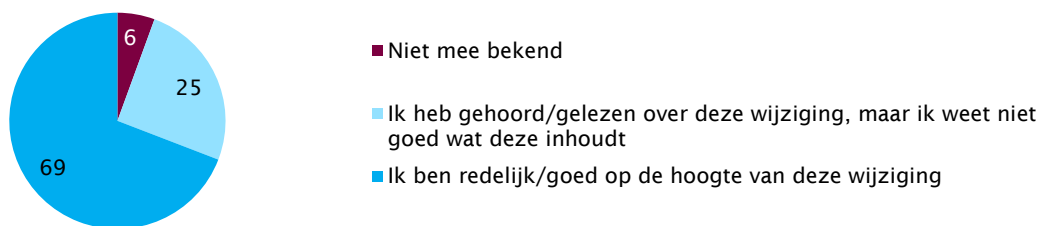
Gemeenten spelen alles overziend een belangrijke rol bij het verduurzamen van het sportvastgoed. Enerzijds door de maatregelen die ze zelf treffen en anderzijds door de ondersteuning die zij aan sportverenigingen bieden middels subsidies of hulp bij het aanvragen van subsidies. Het is alleen onduidelijk wat de opbrengsten in CO₂-reductie tot op heden zijn op basis van de genomen maatregelen. Meer inzicht in het energieverbruik bij de verenigingstrajecten die NOC*NSF heeft opgestart en meer algemeen in de ontwikkelingen in het energieverbruik van sportobjecten is gewenst. Het streven is om in het volgende jaarrapport dieper in te kunnen gaan op ontwikkelingen in het energieverbruik.

3.4 Milieuvriendelijk beheer grassportvelden

Per 1 april 2020 is het, op enkele uitzonderingen na, niet meer toegestaan om chemische gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken op grassportvelden. Vanaf januari 2023 zal er zelfs een algeheel verbod op chemische gewasbeschermingsmiddelen gelden. In Nederland liggen naar schatting zo'n 7.500 grassportvelden, waarvan ongeveer 70 procent in gemeentelijk beheer is (Schots, Brus & Hoekman, 2020). Door middel van een bevraging bij gemeentelijke beheerders van grassportvelden bieden we inzicht in de bekendheid met de wet- en regelgeving en de mate waarin sprake is van milieuvriendelijk beheer op de gemeentelijke grassportvelden. Zie Schots et al. (2020) voor een uitgebreide rapportage over deze bevraging.

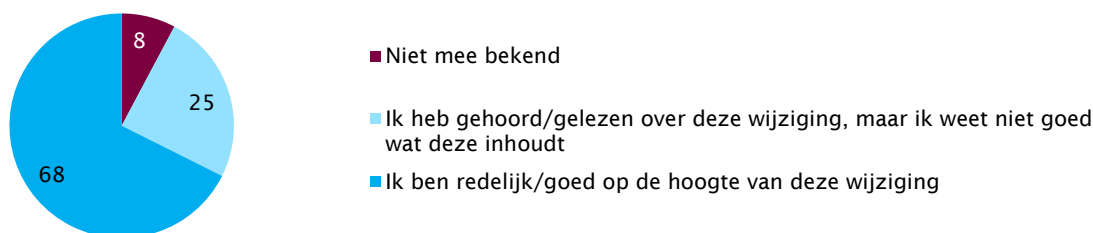
De meerderheid van de beheerders is goed op de hoogte van de wetswijziging per 1 april 2020 (69%; figuur 3.9) en het verbod per 2023 (68%; figuur 3.10). Desalniettemin weet een kwart van de beheerders nog niet goed wat de wetswijziging per april 2020 inhoudt. Een even groot deel van de beheerders weet nog niet goed wat het algemene verbod per 2023 inhoudt. Slechts een klein deel is niet bekend met de wetswijziging en/of het verbod.

Figuur 3.9 Bekendheid onder beheerders van gemeenten met de wetswijziging voor het gebruik van chemische gewasbestrijdingsmiddelen op grassportvelden per 1 april 2020 (in procenten, n=142)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden), 2020.

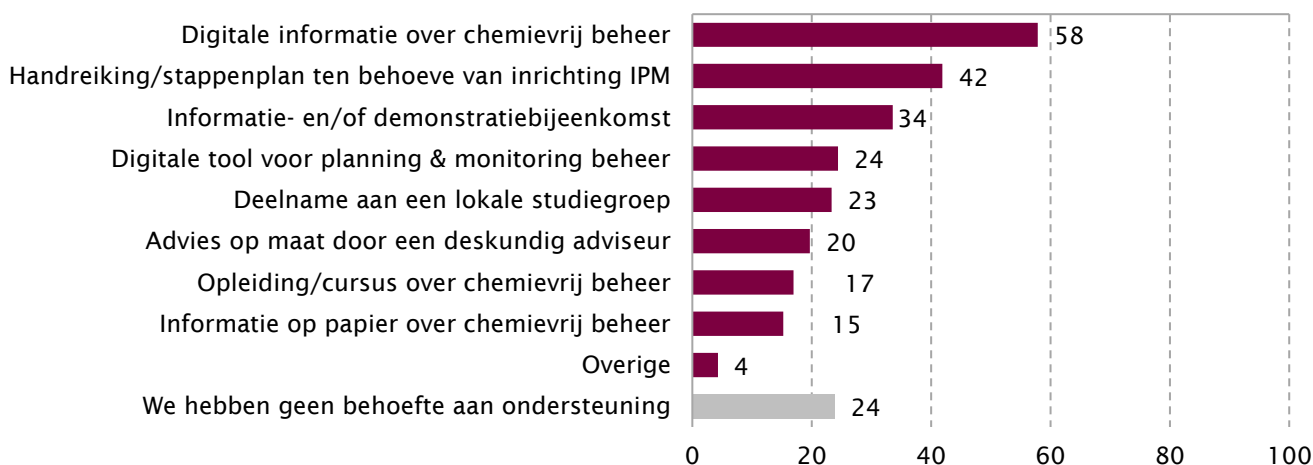
Figuur 3.10 Bekendheid onder beheerders van gemeenten met het verbod op het gebruik van chemische gewasbestrijdingsmiddelen op grassportvelden per 1 januari 2023 (in procenten, n=142)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden), 2020.

Per 1 april 2020 mogen alleen chemische gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt voor bepaalde onkruiden en mits dit gebeurd volgens de principes van Integrated Pest Management (IPM). De aandacht voor IPM is voornamelijk beperkt. Deze bevindingen sluiten aan bij de ondersteuningsbehoefte van beheerders. Drie kwart van de beheerders geeft aan behoefte te hebben aan ondersteuning op het gebied van milieuvriendelijk beheer van grassportvelden (figuur 3.11). Bijna de helft van de beheerders geeft aan behoefte te hebben aan digitale informatie over chemievrij beheer. Daarnaast heeft bijna de helft behoefte aan een handreiking of stappenplan voor de inrichting van IPM.

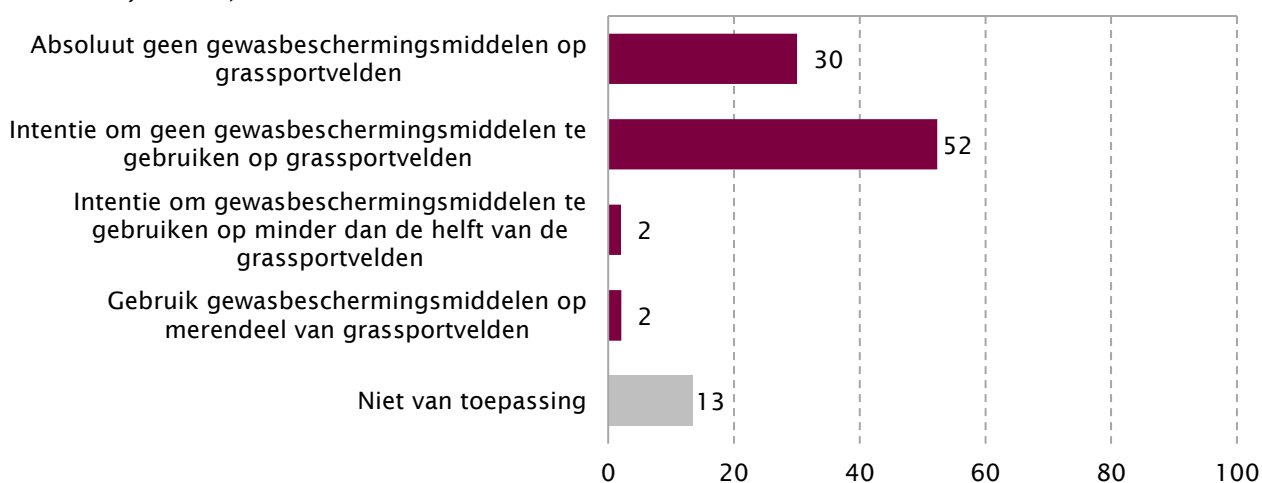
Figuur 3.11 Behoeft van gemeenten aan ondersteuning voor chemievrije gewasbescherming (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=142)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden), 2020.

Ondanks deze behoefte aan ondersteuning ziet de meerderheid van de gemeenten wel mogelijkheden om beheer en onderhoud aan te passen om te voldoen aan de nieuwe wet- en regelgeving. Slechts bij 14 procent van de gemeenten gaat dit problemen opleveren. Chemievrij beheer lijkt in 2020 al toe te nemen. In 2019 gebruikte meer dan de helft van de gemeenten nog gewasbeschermingsmiddelen op een deel van de gemeentelijke grassportvelden. In 2020 is 4 procent van de gemeenten van plan om op (een deel van) de grassportvelden nog gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken (figuur 3.12). Ruim de helft van de gemeenten heeft de intentie om geen gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken (52%) en een derde van de gemeenten gaat in 2020 absoluut geen gewasbeschermingsmiddelen meer gebruiken (30%).

Figuur 3.12 Plannen van de gemeente voor de vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op door de gemeente beheerde grassportvelden in 2020 (in procenten, n=142)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden), 2020.

Met dit onderzoek bij gemeentelijke beheerders is nog geen compleet beeld te geven van het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden. Een deel van de grassportvelden is in beheer en onderhoud bij sportverenigingen of onderhoudsorganisaties. Gemeenten geven aan beperkt zicht te hebben op de mate waarin gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt bij grassportvelden die door derden worden onderhouden. Het is daarom in veel gemeenten niet duidelijk of er chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt worden bij het onderhoud van niet-gemeentelijke grassportvelden. Het Mulier Instituut zal in de toekomst het beheer van grassportvelden door externe onderhoudspartijen en sportverenigingen ook inzichtelijk maken.

3.5 Circulair

Behalve het reduceren van de CO₂-uitstoot, wil de sportsector de algehele CO₂-voetafdruk verkleinen. Het gebruik van circulaire materialen past in deze doelstelling. Sinds dit jaar is het via de BOSA mogelijk voor verenigingen om voor circulaire maatregelen extra subsidie te krijgen (paragraaf 3.3). De maatregelen waarvoor verenigingen subsidie kunnen krijgen via de BOSA zijn niet de enige manieren waarop in circulariteit kan worden geïnvesteerd. Het gebruik van circulaire materialen kan op vele manieren. In deze paragraaf worden enkele voorbeelden besproken die ook te vinden zijn op www.duurzamesportsector.nl.

Plasticvrije sportvereniging

Voetbalclub V.O.C. Rotterdam is al tien jaar bezig met verduurzamen. Na het aanbrengen van zonnepanelen, ledverlichting en zonneboilers, wil de club binnen twee tot drie jaar de eerste (wegwerp)plasticvrije sportvereniging van Nederland zijn. Eén van de redenen waarom de vereniging de mogelijkheid heeft om vrijuit te verduurzamen, is het feit dat bijna de gehele accommodatie in eigendom van de vereniging is. Hierdoor kan de vereniging op gebied van onderhoud en aanpassingen aan de accommodatie vrijwel alles zelf bepalen. De vereniging wil nu af van de plastic wegwerpbekertjes waaruit gedronken wordt op wedstrijddagen, dit ziet de vereniging als de eerste stap naar een compleet plasticvrije vereniging. De vereniging vraagt haar eigen leden een bidon te gebruiken, zodat er geen bekertjes onnodig worden gebruikt en weggegooid na één keer gebruiken. Van de tegenstanders, die hier zelf wellicht niet mee bezig zijn, kiest de vereniging vooralsnog voor kartonnen bekertjes, gemaakt van maïszetmeel. Deze zijn composteerbaar en bio-afbreekbaar. Vanaf 2021 gaat de vereniging ook de tegenstanders vragen een bidon te gebruiken. De vereniging beseft zich dat het afstappen van (wegwerp)plastic voor een groot deel zit in gedragsverandering, en dat dat tijd kost. Dit is een reden om een gefaseerde aanpak te hanteren.

Om andere sportverenigingen te stimuleren om minder afval te produceren wordt vanuit het programma VANG Buitenshuis van de afdeling Afval Circulair van Rijkswaterstaat een zogeheten afvalscan ontwikkeld. Deze moet verenigingen praktisch inzicht gaan geven hoe er zo min mogelijk afval wordt geproduceerd en wat er aan afval is, zo goed mogelijk gescheiden of gerecycled wordt.

Isoleren met spijkerbroeken

Op sportpark Lunetten in Utrecht is begin dit jaar een circulair gebouw kleedruimtegebouw geopend. Het is het eerste pilotproject van de gemeente Utrecht in het kader van circulair bouwen. De gemeente heeft de ambitie uitgesproken om in 2050 een compleet circulaire economie te hebben. Het bijzondere aan dit gebouw is dat het is geïsoleerd door middel van spijkerbroeken. De spijkerbroeken zijn verwerkt in een soort katoenen mat, wat in plaats van het meer traditionele glaswol of steenwol als isolatie dient in de gevel. Daarnaast zijn de stenen van het gebouw gemaakt van een materiaal dat over 40 a 50 jaar opnieuw te gebruiken is, waardoor er hier op een zekere 'toekomstige circulariteit' wordt ingezet. De deuren in het gebouw, de haakjes in de kleedkamers en de banken in de kleedkamers zijn opnieuw gebruikt.

Picknicktafels van gerecycled kunstgras

De gemeente Amsterdam werkt, voor het recyclen van de kunstgrasmatten, samen met het Deense bedrijf Re-Match. Re-Match haalt de kunstgrasmatten op en verwerkt ze. De infill en het zand worden apart gefilterd waardoor de matten weer worden teruggebracht naar de oorspronkelijke polyethyleen (het materiaal waar een kunstgrasveld van gemaakt is). Van dit polyethyleen kunnen nieuwe producten worden gemaakt zoals picknicktafels, straatpaaltjes en brugdelen. Het streven voor de toekomst is om van gerecycled polyethyleen nieuwe kunstgrasvelden te maken, zodat de kunstgrasmat een circulair product wordt. Re-Match gaat een fabriek bouwen in de omgeving van Eindhoven om ook in Nederland aan de slag te kunnen. Daarnaast is er inmiddels ook in Amsterdam een fabriek opgezet die kunstgrasmatten circulair verwerkt. Deze fabriek is sinds juni 2020 volledig operationeel.

Circulaire sporthal

In Wageningen is, in opdracht van de gemeente Wageningen en de korfbalvereniging (KV Wageningen) een circulaire sporthal gebouwd: Sportcomplex Het Binnenveld. Bij het bouwen van een circulaire sporthal draait het om het (her)gebruiken van grondstoffen, producten en goederen. Door het hergebruiken van grondstoffen, producten en materialen in een gesloten kringloop is er een laag gebruik van fossiele grondstoffen, CO₂ uitstoot en afvalproductie. Doordat Sportcomplex Het Binnenveld circulair ontworpen en gebouwd is, is het een van de meest duurzame sportcomplexen in Nederland. Een van de eigenschappen van het gebouw zijn *Soft Points*, welke rondom het gebouw zijn geïntegreerd in de dakconstructie. *Soft*

Points zijn multifunctionele energiecentrales. De *Soft Points* rondom dit sportcomplex zijn uitgevoerd als draaiende zonnepanelen die, naast hun functie als zonnecollector, ook kunnen worden ingezet als grote regenton, fijnstoffilter en billboard.

Challenges

Naast deze initiatieven heeft RvO in opdracht van het ministerie van VWS een 'Small Business Innovation Research' (SBIR)-oproep voor milieuvriendelijke sportvelden opgezet. Ondernemers werden opgeroepen om nieuwe producten te ontwikkelen voor milieuvriendelijk beheer van sportvelden, met een budget van € 2,8 miljoen. De winnaars van deze oproep zijn op 23 januari 2020, de dag dat ook de routekaart werd ondertekend, bekend gemaakt (Pulles et al., 2020).

- Senbis Polymer Innovations: ontwikkeling van Bio-maXX: een kunstgrasmat van bioplastics die aan het einde van de levensduur composteerbaar is.
- Recreational Systems International: ontwikkeling van een 100 procent recyclebare kunstgrasmat die geheel opgebouwd is uit mono-materiaal.
- Ramm: automatisch elektrisch onkruid bestrijden van sportvelden.
- Bayer CropScience: ontwikkelt een biologische oplossing voor emelten en engerlingen (larven die gras aan kunnen tasten) op sportvelden, en lost daarmee één van de grootste uitdagingen in de Green Deal Sportvelden op.
- Grootgroener: door penwortel-onkruiden met een camera te herkennen en gericht mechanisch door te steken is chemische bestrijding van onkruiden op sportvelden niet meer nodig.

Al eerder, in 2018, heeft het ministerie van VWS ook de *Innovation Challenge Energieneutrale sportaccommodaties* gehouden. Vijf initiatieven hebben in 2018 € 100.000 aan subsidie gekregen om de innovatie in de praktijk te brengen. Inmiddels zijn deze innovaties uitgewerkt en zitten ze in de afrondende fase (Pulles, et al., 2020):

- Jellarious - zonnetapijt. Dit is een uitrolbaar zonnepaneel dat over een kunstgrasveld gerold kan worden wanneer er niet op wordt gesport.
- Kuneverda - luchtdrukbatteij. Een manier om opgewekte energie uit zonnepanelen op te slaan.
- HoCoSto - warmteopslag. Een manier voor een sportcomplex om, in combinatie met zonnecollectoren, zelfstandig warmte op te wekken.
- Stored Energy - opslag van energie uit zonnepanelen op daken van sportverenigingen.
- Techniek in Tuinbouw - energieopwekking vanuit tuinbouw naar het sportveld toe met een oprolbaar zonnepaneel over kunstgrasvelden.

Kunstgrasvelden in Nederland

De bovenstaande initiatieven zijn voornamelijk gefocust op de circulariteit van kunstgrasmatten. Daarom is het relevant om in beeld te hebben hoeveel kunstgrasvelden er in Nederland zijn. In tabel 3.10 is een overzicht te vinden van het aantal kunstgrasvelden dat geregistreerd is in de DSA. In 2020 is het Mulier Instituut begonnen met het intekenen van kunstgrasvelden, zoals is omschreven in paragraaf 2.1. In november 2020 zijn er 1.360 kunstgrasvoetbalvelden ingetekend in de DSA. De verwachting is dat eind 2020 alle kunstgrasvoetbalvelden zijn ingetekend. Volgens Kiwa ISA Sport moeten er in 2020 190 kunstgrasvoetbalvelden worden vervangen of gerenoveerd en 53 kunstgrashockeyvelden (Pulles, et al., 2020).

Tabel 3.10 Kunstgrasvelden in de DSA naar sport per 10 november 2020 (in aantallen)

Voorziening	Aantal
Hockey	^{1,2} 944
Korfbal	112
Tennis	³ 2.107
Voetbal	1.973

¹Aantal is bepaald op basis van automatische beelddetectie, landelijke controle moet nog plaatsvinden.

²Onder dit aantal kunstgrasvelden vallen alle zandvelden en watervelden.

³Onder dit aantal kunstgrasvelden vallen alle outdoor velden van kunstgras, kunstgravel, redcourt en rubber.

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 10 november 2020.

4. Exploitatie- en beheervraagstukken

In Nederland zijn tegenwoordig veel verschillende aanbieders van sportaccommodaties. Waar van oudsher voornamelijk gemeenten een rol voor zichzelf weggelegd zagen om te voorzien in sportaccommodaties, bestaan er nu tal van stichtingen, sportbedrijven en marktpartijen die een rol spelen in de exploitatie van sportaccommodaties.

In het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman, Ruikes & Davids, 2019) zijn de aanwezige kennis en inzichten over exploitatievormen voor verschillende typen sportaccommodaties uiteengezet. In dit hoofdstuk wordt, waar mogelijk, een actualisatie van deze gegevens gegeven en komen nieuwe relevante onderwerpen op het thema exploitatie en beheer aan bod. Daarnaast wordt inzicht geboden in de exploitatielasten van sportaccommodaties, wat een belangrijke uitkomstmaat is van de pijler duurzame sportinfrastructuur.

4.1 Exploitatievormen van sportaccommodaties

Onder exploitatie van een sportaccommodatie vallen alle taken van het uitbaten van een sportaccommodatie. Dit zijn taken die zowel de software (planning, communicatie met gebruikers etc.) als de hardware (beheer van accommodaties, onderhoud etc.) aangaan (Hoekman, Floor & Van Stam 2019).

Vier exploitatievormen voor sportaccommodaties kunnen onderscheiden worden: gemeentelijke sportaccommodaties, intern verzelfstandigde sportaccommodaties, extern verzelfstandigde sportaccommodaties, geprivatiseerde sportaccommodaties. Deze indeling heeft betrekking op de exploitatie van de sportaccommodatie of -voorziening. Eigendom, exploitatie en/of beheer van bijvoorbeeld de opstallen, ondergrond, verlichting en overige terreinen die bij de sportaccommodaties horen, betreft veelal een complexere situatie dan de zuivere indeling in onderstaande vier exploitatievormen. De vier exploitatievormen worden hieronder kort besproken (Hoekman, Floor & Van Stam, 2019).

- *Gemeentelijke sportaccommodatie*
De gemeente is eigenaar van de sportaccommodatie en financieel en bestuurlijk verantwoordelijk. De gemeente heeft ook de exploitatie van de accommodatie in handen. Dit betekent dat de gemeente zich bezighoudt met zowel het beleid als met de uitvoering omtrent de sportaccommodaties.
- *Intern verzelfstandigde sportaccommodatie*
De exploitatietaken liggen bij een zelfstandig gezet onderdeel van de gemeente. Voor de uitvoering van de exploitatietaken krijgt het onderdeel van de gemeente een budget waarbij afspraken zijn vastgelegd in het contract. De gemeente blijft financieel en bestuurlijk verantwoordelijk. De gemeente is nog steeds verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering, maar heeft deze taken en verantwoordelijkheden van elkaar gescheiden.
- *Extern verzelfstandigde sportaccommodatie*
Een organisatie of bedrijf met een eigen rechtspersoonlijkheid is verantwoordelijk voor de exploitatietaken. Deze organisatie geniet een bepaalde mate van zelfstandigheid en is (mede) verantwoordelijk voor de taakuitvoering. De gemeente blijft risicodragend ten aanzien van de sportaccommodaties en blijft daarmee eindverantwoordelijk. Op deze manier behoudt de gemeente invloed via de exploitatieovereenkomst of als aandeelhouder, bestuurder of toezichthouder.

- *Geprivatiseerde sportaccommodatie*
Een private organisatie is eigenaar of risicodragers van de accommodatie en draagt de bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheid. Deze private organisatie regelt alle exploitatietaken.

Aan het eind van deze paragraaf wordt ingegaan op het monitorplan van het Mulier Instituut om exploitatievormen te registreren, aangezien er momenteel (nog) geen registratie beschikbaar is van exploitatievormen van sportaccommodaties.

Gemeentelijk exploitatiebeleid

Om een algemeen beeld te krijgen van het gemeentelijk exploitatiebeleid, zijn in de monitor lokaal sportbeleid 2020 vragen gesteld aan gemeenteambtenaren met betrekking tot de vormgeving van het gemeentelijk exploitatiebeleid.

Tabel 4.1 laat zien hoe de exploitatie van gemeentelijke sportaccommodaties is vormgegeven in Nederland. In een groot deel van de Nederlandse gemeenten ligt de exploitatie van de gemeentelijke binnen- en buitensportaccommodaties in handen van een gemeentelijke dienst of afdeling Sport (en Recreatie) of wel een dienst of afdeling voor maatschappelijk vastgoed. De exploitatie van de gemeentelijke zwembaden ligt in een groot deel van de Nederlandse gemeenten bij een private partij die van de gemeente een exploitatiesubsidie ontvangt. In een deel van de gemeenten is echter ook sprake van meerdere exploitatievormen voor de verschillende typen sportaccommodaties. Bij de binnensportaccommodaties is in 15 procent van de gemeenten sprake van meerdere exploitatievormen, bij de buitensportaccommodaties is dit in 14 procent van de gemeenten het geval en bij de zwembaden in 10 procent (niet in tabel).

Tabel 4.1 Vormgeving exploitatie gemeentelijke binnensportaccommodaties, buitensportaccommodaties en zwembaden in 2020 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=144)

Exploitatievorm	Binnensport- accommodaties	Buitensport- accommodaties	Zwembaden
In een gemeentelijke dienst/afdeling Sport (en Recreatie)	35	46	17
In een gemeentelijke dienst/afdeling voor maatschappelijk vastgoed	29	33	8
Extern verzelfstandigd sportbedrijf	24	12	22
Door een private partij die van de gemeente een exploitatiesubsidie ontvangt	22	17	38
Extern verzelfstandigd bedrijf voor maatschappelijk vastgoed	3	1	2
Intern verzelfstandigd bedrijf voor maatschappelijk vastgoed	2	0	1
Intern verzelfstandigd sportbedrijf	1	1	3
Anders	4	13	10
Weet niet, niet van toepassing	4	5	12

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

Uit de monitor lokaal sportbeleid van 2016 bleek dat van het totaal aantal sportaccommodaties (binnensport-, buitensportaccommodaties en zwembaden) de exploitatie in de helft van de gemeenten in een gemeentelijke dienst of afdeling Sport (en Recreatie) was vormgegeven en ruim een derde (35%) in een gemeentelijke dienst of afdeling voor maatschappelijk vastgoed (Hoekman & Van der Maat, 2017). De

uitkomsten over de vormgeving van het exploitatiebeleid in 2016 zijn niet één op één te vergelijken met de uitkomsten in 2020 aangezien in 2016 niet de uitsplitsing is gemaakt naar type sportaccommodatie. Wel lijkt het erop dat deze percentages in 2020 zijn afgenomen en een groter deel van de sportaccommodaties bij een extern verzelfstandigd sportbedrijf zijn neergelegd of met behulp van een exploitatiesubsidie is uitbesteed aan een private partij.

Private sector

Het voorgaande wordt onderstreept door cijfers van het CBS, die laten zien dat in absolute aantallen het aantal sportaccommodaties dat in Nederland wordt geëxploiteerd door een private partij toeneemt. In het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 waren de meest recente gegevens van het CBS over particulier geëxploiteerde sportaccommodaties voor het jaar 2015. Voor dit jaarrapport zijn ook de gegevens voor het jaar 2018 beschikbaar. De gegevens van het CBS hebben betrekking op commerciële organisaties (eenmanszaken, nv's of bv's) en niet-commerciële organisaties (stichtingen) die staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en als hoofdactiviteit de exploitatie van één of meer sportaccommodaties hebben. Hieronder vallen extern verzelfstandigde sportbedrijven en private partijen als Optisport, Laco en Sportfondsen. De gegevens zijn uitgesplitst naar overdekte sportaccommodaties, openlucht sportaccommodaties en zwembaden. Aanvullend zijn in deze paragraaf gegevens opgenomen met betrekking tot de baten en lasten van de exploitatie van particulier geëxploiteerde sportaccommodaties over de jaren 2000-2018, tevens op basis van gegevens van het CBS.

Het absolute aantal particulier geëxploiteerde sportaccommodaties in Nederland is tussen 2015 en 2018 toegenomen met 10 procent (tabel 4.2). De toename is licht afgevlakt ten opzichte van de toename tussen 2012 en 2015. Het totale aantal sportaccommodaties in private handen is tussen 2000 en 2018 toegenomen met 38 procent. Met name het absolute aantal particulier geëxploiteerde buitensportaccommodaties is in de periode 2000-2018 aanzienlijk toegenomen (+64%). Daarnaast is in de laatste jaren ook een groei zichtbaar bij de binnensport. Daarbij kan het naast uitplaatsen van exploitatie van sporthallen ook gaan om nieuwe typen sportaccommodaties zoals trampolinehallen en boulderhallen.

Tabel 4.2 Aantal particulier geëxploiteerde sportaccommodaties naar type accommodatie in de periode 2000-2018 (in absolute aantallen)

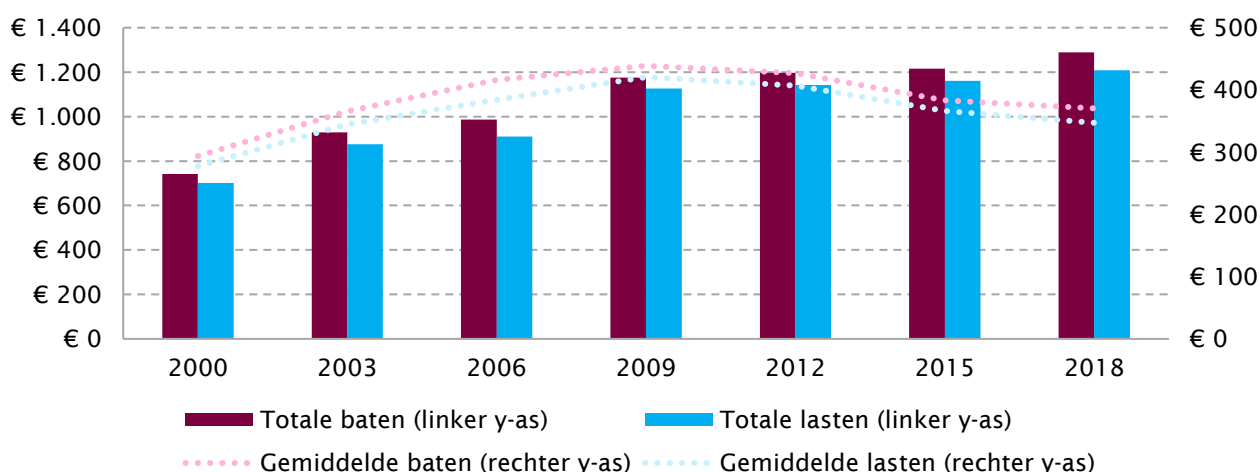
Type accommodatie	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2018
Binnensportaccommodaties	1.240	1.165	1.130	1.250	1.240	1.440	1.585
Buitensportaccommodaties	850	880	785	940	1.090	1.250	1.390
Zwembaden	440	495	455	490	475	480	505
Totaal	2.525	2.540	2.370	2.680	2.805	3.170	3.480

Bron: CBS, 2000-2018. Bewerking: Mulier Instituut.

Exploitatiebaten en -lasten van particulier geëxploiteerde sportaccommodaties

Als gevolg van de toename van het aantal particulier geëxploiteerde sportaccommodaties zijn zowel de totale baten als de totale lasten van private exploitanten van sportaccommodaties de afgelopen jaren gestegen. De gemiddelde baten en lasten stegen ook tussen 2000 en 2009, maar sinds 2009 zijn deze echter weer afgenomen (figuur 4.1). Per saldo (baten - lasten) zien we dat het gemiddelde saldo het hoogst was in 2006 (+ € 32.000), waarna het is afgenomen tot + € 23.000 in 2018.

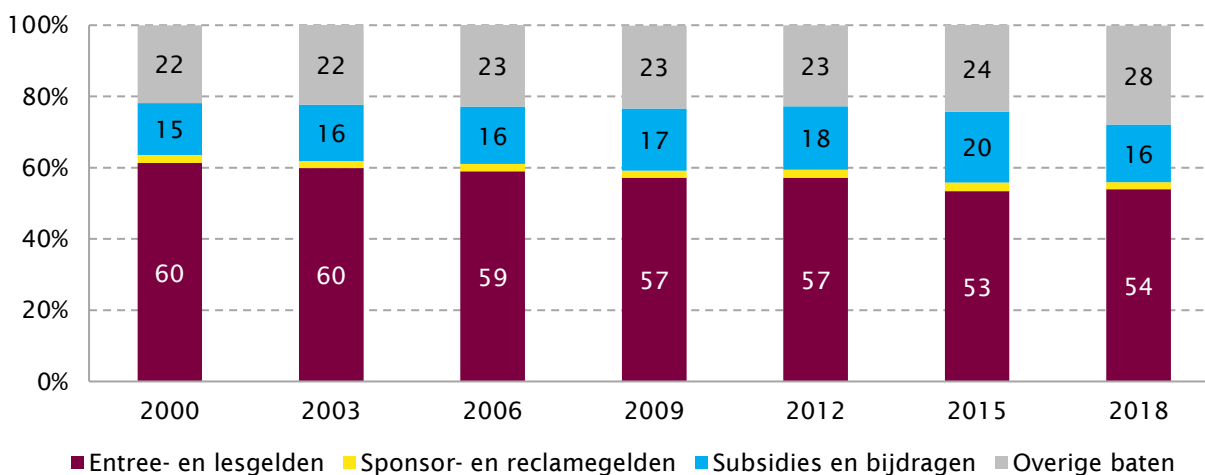
Figuur 4.1 Totale baten en lasten en gemiddelde baten en lasten particulier geëxploiteerde sportaccommodaties in de periode 2000-2018 (x 1.000 euro)

Bron: CBS, 2000-2018. Bewerking: Mulier Instituut.

Als we de baten uitsplitsen naar verschillende typen baten van particulier geëxploiteerde sportaccommodaties, dan zien we dat het merendeel van de opbrengsten komt uit entree- en lesgelden, maar dat het aandeel hiervan in de totale baten de afgelopen jaren licht afneemt. Het aandeel dat de particulier geëxploiteerde sportaccommodaties aan opbrengsten hebben uit overige baten neemt daartegenover de afgelopen jaren toe (figuur 4.2) De toename van de overige baten is voornamelijk het gevolg van de toename van deze post bij zwembaden, waar daartegenover een grotere afname in de post subsidies en bijdragen is waar te nemen bij zwembaden (niet in figuur).

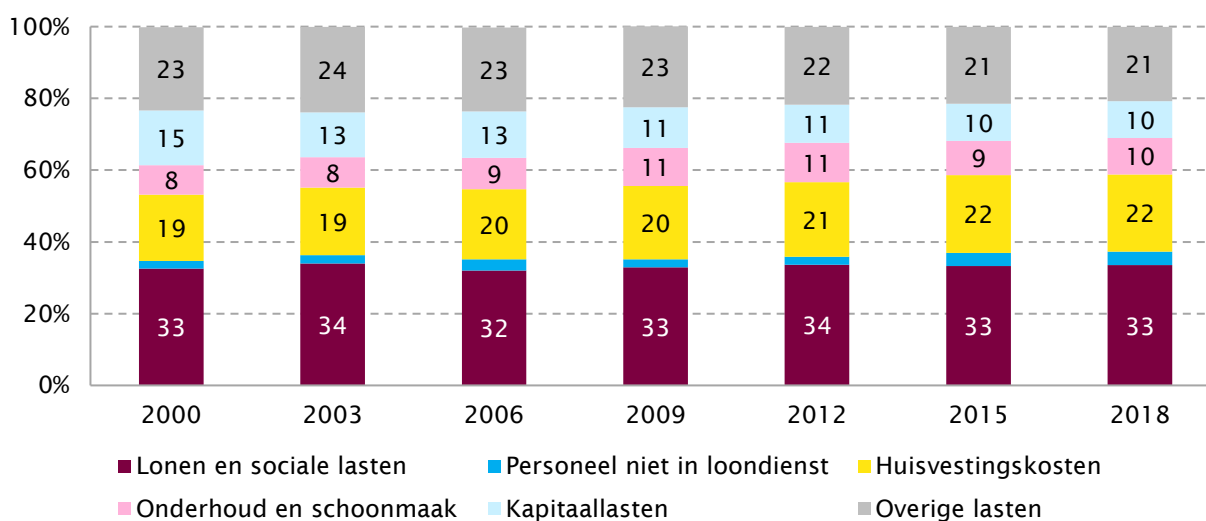
Figuur 4.2 Baten particulier geëxploiteerde sportaccommodaties per categorie naar percentage van totale lasten in de periode 2000-2018 (in procenten)

Bron: CBS, 2000-2018. Bewerking: Mulier Instituut.

De lasten van particulier geëxploiteerde sportaccommodaties kunnen ook uitgesplitst worden naar verschillende typen lasten. Lonen en sociale lasten maken het grootste aandeel uit van de totale lasten en het aandeel hiervan in de totale lasten is nagenoeg gelijk gebleven in de periode 2000-2018. Daarnaast hebben huisvestingskosten en overige lasten een aanzienlijk aandeel in de totale lasten (figuur 4.3). Er zijn beperkt verschuivingen in de lastenverhoudingen over de jaren te constateren.

Figuur 4.3 Lasten particulier geëxploiteerde sportaccommodaties per categorie naar percentage van totale lasten in de periode 2000-2018 (in procenten)

Bron: CBS, 2000-2018. Bewerking: Mulier Instituut.

Exploitiievormen naar typen sportaccommodaties

Aangezien er (nog) geen registratie beschikbaar is van exploitatievormen van sportaccommodaties is het Mulier Instituut dit jaar begonnen met het registreren van exploitatievormen in de DSA. In het monitorplan is de komende jaren aandacht voor een betere registratie van exploitatievormen van sportaccommodaties in de DSA, waarbij de eerste stappen dit jaar zijn gezet.

De DSA is dit jaar verrijkt met twee kenmerken op het niveau van sportvoorzieningen (bijvoorbeeld een sporthal of een natuurgrasveld); eigenaar (juridisch eigenaar) en exploitant (economisch eigenaar). Dit wordt op sportvoorzieningenniveau geregistreerd, omdat dit momenteel het laagste niveau is waarop in de DSA kenmerken geregistreerd kunnen worden. Op basis van deze registratie moet duidelijk worden welke van de vier exploitatievormen van toepassing is op de sportvoorzieningen in Nederland en kunnen ontwikkelingen hierin gevolgd worden. De gegevens worden verzameld door middel van uitwisseling met gemeenten, sportbonden, de Kamer van Koophandel en samenwerking met Stichting Waarborgfonds Sport.

Momenteel zijn van 13.656 voorzieningen van de in totaal 58.152 voorzieningen in de DSA de eigendomsgegevens geregistreerd in de DSA (peildatum: 9 november 2020). De komende tijd wordt verder ingezet op het verzamelen van de eigendomsgegevens van de sportvoorzieningen in Nederland en de registratie hiervan in de DSA.

4.2 Gemeentelijke uitgaven sportaccommodaties

In het systeem Informatie voor Derden (Iv3) worden alle uitgaven van gemeenten geregistreerd, die vanaf 2010 door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) beschikbaar worden gesteld. De sportuitgaven van gemeenten worden sinds 2017 uitgesplitst in twee posten:

- Sportbeleid en activering: kosten en baten voor de niet-fysieke maatregelen ter stimulering van professionele- en amateursport.
- Sportaccommodaties: kosten en baten aan accommodaties voor sportbeoefening.

Sportuitgaven

In 2019 kwam 1,7 procent van alle gemeentelijke uitgaven ten goede aan de sport. Dit percentage is een tiende procentpunt hoger dan in 2017 en 2018. De gemeentelijke uitgaven aan sport bedroegen in 2019 ruim 1,5 miljard euro (tabel 4.3). Hiertegenover stond ruim 441 miljoen euro aan baten. De netto uitgaven aan sport door gemeenten kwam daarmee in totaal uit op zo'n 1,1 miljard euro. Een aanzienlijk deel (72%) van de netto-uitgaven van gemeenten komt voor de rekening van het taakveld sportaccommodaties, de rest voor sportbeleid en activering. Tussen 2017 en 2019 zijn de netto lasten op sportaccommodaties gestegen van 753 miljoen euro naar 803 miljoen euro.

Tabel 4.3 Uitgaven en inkomsten gemeenten (in euro's x 1.000.000) en het percentage van (netto-)uitgaven van alle uitgaven van de gemeenten in 2017, 2018 en 2019

	Lasten			Baten			Netto		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Sport (totaal)	1.428	1.448	1.555	373	364	441	1.056	1.084	1.114
Sportbeleid en activering	324	311	341	21	25	30	303	285	311
Sportaccommodaties	1.104	1.137	1.214	351	339	411	753	799	803

Bron: Iv3-data CBS, 2017-2019. Bewerking: Mulier Instituut.

Per inwoner gaven gemeenten in 2019 netto gemiddeld circa 65 euro aan sport uit. Hiervan kwam 18 euro ten goede aan het taakveld sportbeleid en activering en 47 euro aan sportaccommodaties. Ten opzichte van 2018 zijn de gemeentelijke uitgaven aan sport toegenomen in 2019 (+3%). Relatief gezien zijn de uitgaven die ten goede komen aan sportbeleid en activering het meest gestegen ten opzichte van 2018 (tabel 4.4).

Tabel 4.4 Netto-uitgaven (in euro's) aan sport per inwoner in 2017, 2018 en 2019

	Sport (totaal)	Sportbeleid en activering	Sport accommodaties
2019	65,3	18,3	46,9
2018	63,6	17,0	46,6
2017	62,4	18,1	44,4
Index (2019/2018)	1,03	1,08	1,01
Index (2018/2017)	1,02	0,94	1,05

Bron: Iv3-data CBS, 2017-2019. Bewerking: Mulier Instituut.

Binnen het taakveld sportaccommodaties kunnen de inkomsten en uitgaven onderverdeeld worden in drie groepen:

1. Investerings/afschrijvingen: naast afschrijvingen betreft dit ook kosten voor de aankoop van grond voor nieuw te bouwen accommodaties.
2. Interne exploitatie: kosten en opbrengsten die samenhangen met de exploitatie van een accommodatie door een gemeente, bijvoorbeeld huuropbrengsten, entreegelden, salarissen en de inhuur van onderhoudsbedrijven.
3. Externe exploitatie: kosten en opbrengsten in de situatie dat de exploitatie in handen ligt van een bedrijf of stichting die hiervoor subsidie van de gemeente ontvangt.

De investeringen en afschrijvingen vormen de grootste kostenpost binnen de gemeentelijke netto uitgaven aan sportaccommodaties. In tegenstelling tot in 2018 lagen in 2019 de uitgaven voor interne exploitatie gemiddeld genomen hoger dan de uitgaven voor externe exploitatie (tabel 4.5). Echter lag de verhouding

tussen de netto uitgaven aan interne en externe exploitatie in 2017 ook andersom vergeleken met 2018. Uit de gegevens komt niet duidelijk naar voren of er een verschuiving heeft plaatsgevonden in de exploitatiekosten, of dat de veranderingen voort komen uit de administratie.

Tabel 4.5 Onderverdeling netto-uitgaven Nederlandse gemeenten voor sportaccommodaties in 2017, 2018 en 2019 (gemiddelde in euro's per inwoner)

	2017	2018	2019
Besteding sport per inwoner:	44,4	46,6	46,9
Investeringen/afschrijvingen	21,8	21,9	21,9
Interne exploitatie	12,3	11,6	14,0
Externe exploitatie	10,3	13,1	11,1

Bron: Iv3-data CBS, 2017-2019. Bewerking: Mulier Instituut.

4.3 Financieringsvraagstukken gemeentelijk exploitatiebeleid

In deze paragraaf wordt verder ingegaan op de beleidsmatige aandacht voor exploitatie en beheervraagstukken bij gemeenten. Gegevens met betrekking tot speerpunten en doelstellingen van het sportaccommodatiebeleid, verzelfstandiging en privatisering en de kostendekkendheid van sportaccommodaties zijn verkregen uit diverse bevragingen via het VSG-panel en zijn in deze paragraaf benut om meer inzicht te krijgen in het gemeentelijk exploitatiebeleid.

Sportaccommodatiebeleid

Het thema verduurzaming staat hoog op de agenda. Verduurzaming wordt het vaakst door gemeenten benoemd als één van de belangrijkste thema's binnen het gemeentelijke sportaccommodatiebeleid (tabel 4.6). Vier jaar geleden was dit nog het thema beheer en onderhoud was (Hoekman & Van der Maat, 2017). Initiatieven om duurzame sportaccommodaties te bouwen of te verbouwen, kunnen zorgen voor een besparing op de energie- en onderhoudslasten. Onder verduurzaming kunnen tal van beleidsmaatregelen vallen die de duurzaamheid van sportaccommodaties kunnen bevorderen, zoals bijvoorbeeld ledverlichting, CO₂ neutraal bouwen, energiebesparing of minder gewasbeschermingsmiddelen. Daarnaast wordt in het sportaccommodatiebeleid relatief vaak multifunctionaliteit en medegebruik van de gemeentelijke sportaccommodaties als belangrijk thema benoemd, waar onder andere de ontwikkeling naar open sportparken en het optimaliseren van het gebruik van binnensportaccommodaties door zowel sport als onderwijs onder valt. Ook capaciteitsvraagstukken, beheer en onderhoud, en de SPUK Sport worden afzonderlijk door bijna de helft van de gemeenten als belangrijk thema benoemd.

Kijken we naar gemeentegrootte dan zien we dat voornamelijk bij grotere gemeenten verduurzaming (83%) en capaciteitsvraagstukken (81%) belangrijke thema's zijn in het accommodatiebeleid. Onder capaciteitsvraagstukken valt onder andere clustering, schaalvergroting, nieuwbouw en sluiting van sportaccommodaties. Door de bevolkingsgroei die in grote delen van Nederland de komende jaren gaat doorzetten, is dit thema actueel. Voornamelijk in de grotere gemeenten zal een toenemende druk op de beschikbare ruimte ontstaan. In grotere gemeenten wordt ook relatief vaak de beweegvriendelijke omgeving (67%) en tarieven (60%) als belangrijk thema benoemd. Daarentegen is in kleinere gemeenten relatief vaak aandacht voor het verhuurbeleid en gebruiksovereenkomsten (43%). Dit zou kunnen duiden op de hervorming van eigendom, exploitatie en/of beheer van sportaccommodaties in kleinere gemeenten en het heroverwegen van de taakstelling van de gemeente hierin of verkennen van mogelijke kostenbesparingen.

Tabel 4.6 Belangrijkste speerpunten/thema's van het gemeentelijke sportaccommodatiebeleid, naar gemeentegrootte in 2020 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=144)

Speerpunt/Thema	Totaal	Gemeentegrootte		
		< 20.000 inwoners	20.000-75.000 inwoners	> 75.000 inwoners
Verduurzaming	61	36	63	83
Multifunctionaliteit, medegebruik gemeentelijke sportaccommodaties	52	43	51	73
Capaciteitsvraagstukken	49	32	47	81
Beheer en onderhoud	46	50	46	42
SPUK Sport	46	38	47	56
Beweegvriendelijke omgeving	39	25	38	67
Tarieven	39	29	37	60
Verhuurbeleid, gebruiksovereenkomsten	31	43	28	31
Integrale kostprijsberekening	16	7	17	18
Kostenbesparing, efficiency	14	11	15	15
Positionering binnen maatschappelijk vastgoed	11	7	8	26
Wet Markt en Overheid	3	0	5	0
Deprivatisering	0	0	0	0
Geen actuele thema's in het sportaccommodatiebeleid	0	0	0	0
Anders	8	7	10	4
Weet niet	4	7	4	0

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

De gemeenten hebben in het gemeentelijke sportbeleid ook verschillende doelstellingen geformuleerd ten aanzien van sportaccommodaties. Overeenkomend met thema's die het vaakst als belangrijk zijn benoemd, geeft ook meer dan de helft van de gemeenten aan multifunctionaliteit en meervoudig gebruik van sportaccommodaties te stimuleren. Daarnaast stelt bijna de helft van de gemeenten zich tot doel te komen tot goede toegankelijke sportaccommodaties, voldoende capaciteit en een verbeterde bezettingsgraad van de sportaccommodaties. Met name grotere gemeenten streven naar voldoende capaciteit (80%) en toegankelijke accommodaties (71%). Over het algemeen geldt dat grotere gemeenten meer doelstellingen in het sportbeleid hebben ten aanzien van sportaccommodaties ten opzichte van kleinere gemeenten. Van de kleine gemeenten en middelgrote gemeenten geldt dat respectievelijk 7 procent en 11 procent van de gemeenten heeft aangegeven geen doelstellingen te hebben in het gemeentelijke sportbeleid ten aanzien van sportaccommodaties (tabel 4.7).

Tabel 4.7 Doelstellingen ten aanzien van sportaccommodaties in het gemeentelijke sportbeleid, naar gemeentegrootte in 2020 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=144)

Doelstelling	Totaal	Gemeentegrootte		
		< 20.000 inwoners	20.000-75.000 inwoners	> 75.000 inwoners
Multifunctionaliteit, meervoudig gebruik stimuleren	54	39	54	76
Goede toegankelijkheid (aanpassingen voor mensen met een beperking, straatverlichting)	49	36	48	71
Voldoende capaciteit	45	11	48	80
Verbetering bezettingsgraad van sportaccommodaties	43	22	46	59
Goede betaalbaarheid	36	29	32	68
Goede bereikbaarheid (te voet, per (brom)fiets, auto, openbaar vervoer en voor ambulances)	31	32	26	53
Energieneutrale sportaccommodaties / realiseren doelstellingen van Routekaart Verduurzaming Sport	27	26	23	45
Kwaliteitsverbetering (bijv. voldoen aan NOC*NSF normering, veiligheid, hygiëne)	17	11	18	23
Verbetering dekkingsgraad van sportaccommodaties (deel van kosten dat wordt terugverdiend)	17	7	19	23
Verbetering tevredenheid van gebruikers	16	7	12	44
Vereenvoudiging wet- en regelgeving voor sportaanbieders	3	0	4	4
Anders	10	7	11	5
Weet niet	7	14	5	5
Geen doelstellingen ten aanzien van sportaccommodaties	9	10	11	0

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

Verzelfstandiging en privatisering

Gemeenten kunnen door diverse ontwikkelingen een aanleiding hebben om sportaccommodaties te verzelfstandigen of te privatiseren. Uit de bevraging komt naar voren dat bij 72 procent van de ondervraagde gemeenten bij minstens één van de verschillende typen sportaccommodaties sprake is geweest van een traject van verzelfstandiging of privatisering. Eén van de meest voorkomende redenen van gemeenten om te kiezen voor een traject van verzelfstandiging of privatisering is om de exploitatielasten/-tekorten terug te dringen. Kostenbesparing (39%) en het streven naar een verbetering van de effectiviteit (36%) is een veel genoemde reden door gemeenten om taken in het beheer en onderhoud van sportaccommodaties uit te besteden aan andere partijen. Daarnaast geeft ruim een derde van de gemeenten aan dat het voorzien in sportaccommodaties niet (meer) wordt gezien als taak van de gemeente (tabel 4.8).

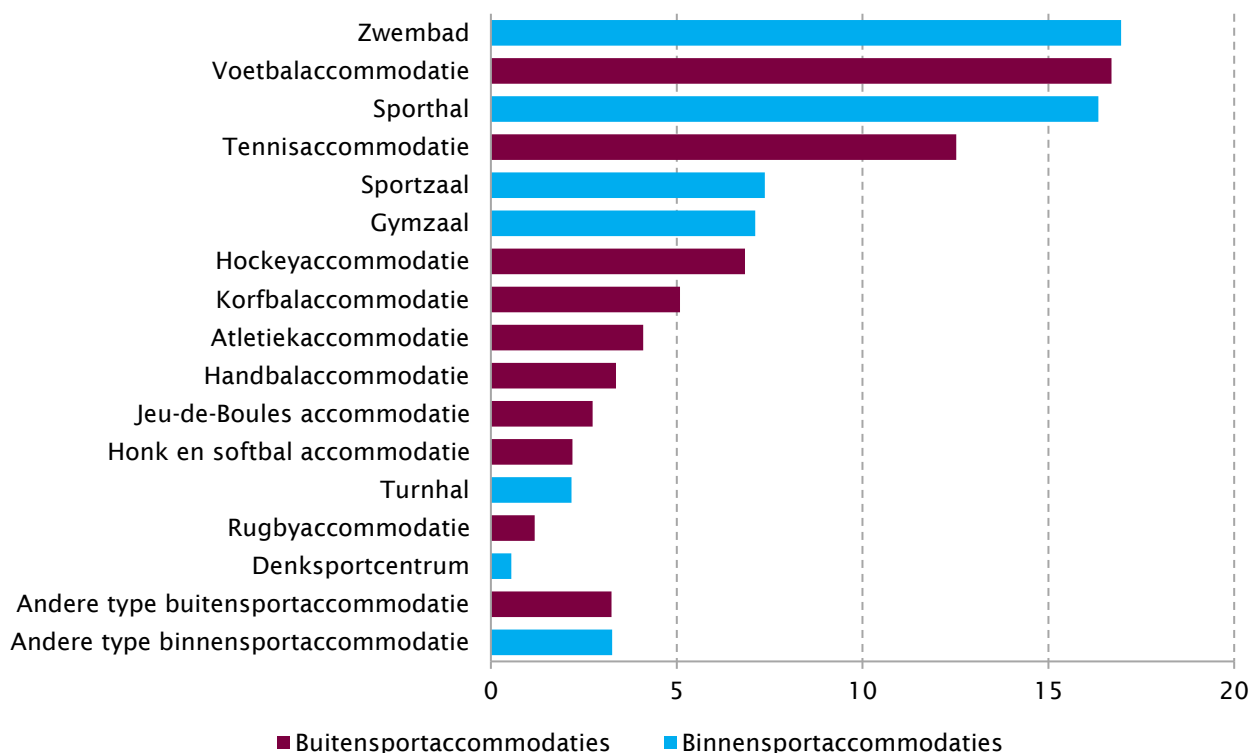
Tabel 4.8 Reden voor verzelfstandiging of privatisering van sportaccommodaties in 2020 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=104)

Reden	Percentage
Kostenbesparing	39
Wordt niet (meer) gezien als taak van de gemeente	38
Verbetering effectiviteit	36
Onbekend/bestaat al lange tijd zo	16
Omdat bedrijven en/of verenigingen aangeven taken van de gemeente te willen overnemen	14
Invloed van de Wet Markt en Overheid	4
Weet niet	13
Anders	8

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

In de afgelopen collegeperiode (2014-2018) hebben ruim vier op de tien gemeenten minimaal één sportaccommodatie extern verzelfstandigd of geprivatiseerd. Een zwembad (17%), voetbalaccommodatie (16%) en een sporthal (16%) zijn sportaccommodaties die door de meeste gemeenten zijn verzelfstandigd of geprivatiseerd (figuur 4.4). Bij binnensportaccommodaties hebben gemeenten vaker gekozen voor externe verzelfstandiging, terwijl bij buitensportaccommodaties vaker is gekozen voor privatisering (Schadenberg & Van Eldert, 2020a). Hoewel de aandacht voor beheervormen van sportaccommodaties in de collegeprogramma's voor de periode 2018-2022 van de gemeenten is afgenomen (Hoekman & Reitsma, 2018), is het wel de verwachting dat een verdere verschuiving van exploitatietaken van gemeenten naar (private) partijen zal plaatsvinden.

Figuur 4.4 Aandeel gemeenten dat één of meerdere sportaccommodaties heeft verzelfstandigd of heeft geprivatiseerd in de afgelopen collegeperiode (2014-2018), naar type accommodatie (in procenten, n=173)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

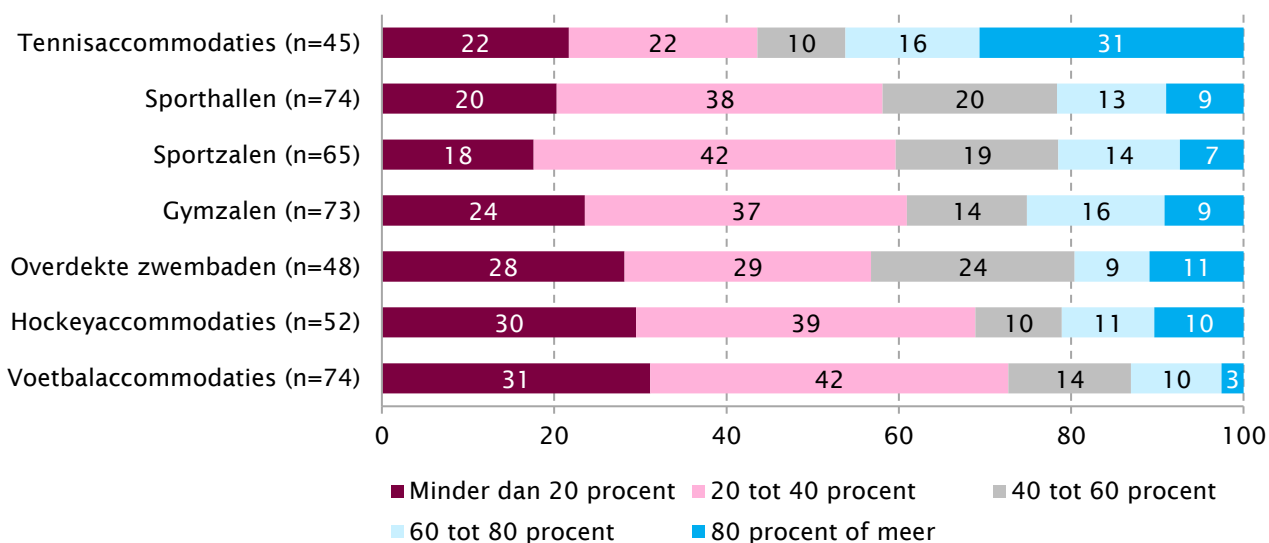
Veranderingen in eigendom, exploitatie en beheer van sportaccommodaties spelen ook een belangrijke rol in het Nationaal Sportakkoord (ministerie van VWS, 2018). In de monitoring blijft aandacht voor de mate waarin gemeenten overgaan tot verzelfstandiging of privatisering voor één of meer sportaccommodaties. Daarnaast wordt ingezet op een betere registratie van de exploitatievormen, zoals benoemd in paragraaf 4.2, om zo ontwikkelingen hierin over de tijd te kunnen volgen.

Kostendekkendheid van sportaccommodaties

Voor het realiseren van een functionele, goede en duurzame sportinfrastructuur zal de exploitatie van sportaccommodaties (financieel) sterk verbeterd moeten worden. Zowel het verhogen van de inkomsten (breder en intensiever gebruik, verhoging tarieven) als het verlagen van de kosten (energiebesparing, overdragen beheerstaken) kan leiden tot een verbetering in de kostendekkendheid van sportaccommodaties, waardoor op termijn meer (gemeentelijk) geld beschikbaar komt voor ‘de sport zelf’ (ministerie van VWS, 2018). Op dit gebied is veel winst te behalen, doordat momenteel het grootste deel van het gemeentelijke sportbudget naar sportaccommodaties gaat (Van den Dool & Van Eldert, 2019). Veel gemeenten blijken momenteel niet in beeld te hebben wat de huidige kostendekkendheid van de sportaccommodaties is. Meer dan 40 procent van de gemeenten geeft aan dit voor de meeste typen sportaccommodaties niet in beeld te hebben, met uitsluiting van de hockeyaccommodaties. Voor gemeenten die het wel in beeld hebben, blijkt dat de inkomsten van de tennisaccommodaties de kosten in de hoogste mate dekken, waar de inkomsten van de voetbalaccommodaties het minst kostendekkend worden ingeschat (figuur 4.5) (Schadenberg & Van Eldert, 2020b).

Tussen de 16 en 27 procent van de gemeenten heeft een streefpercentage van de kostendekkendheid van de sportaccommodaties vastgelegd, afhankelijk van het type sportaccommodatie. Streefpercentages worden voornamelijk gehanteerd voor de kostendekkendheid van binnensportaccommodaties en voetbalaccommodaties, maar minder vaak voor overdekte zwembaden, hockeyaccommodaties en tennisaccommodaties, indien deze aanwezig zijn in de gemeente. In de meeste gemeenten met een streefpercentage is de huidige kostendekkendheid min of meer gelijk aan dit percentage, waar dit het vaakst wordt gehaald bij hockeyaccommodaties, en het minst vaak bij sportzalen (niet in figuur) (Schadenberg & Van Eldert, 2020b).

Figuur 4.5 Door gemeenten geschatte kostendekkendheid van haar sportaccommodaties op lange termijn, naar type accommodatie, in procenten van gemeenten

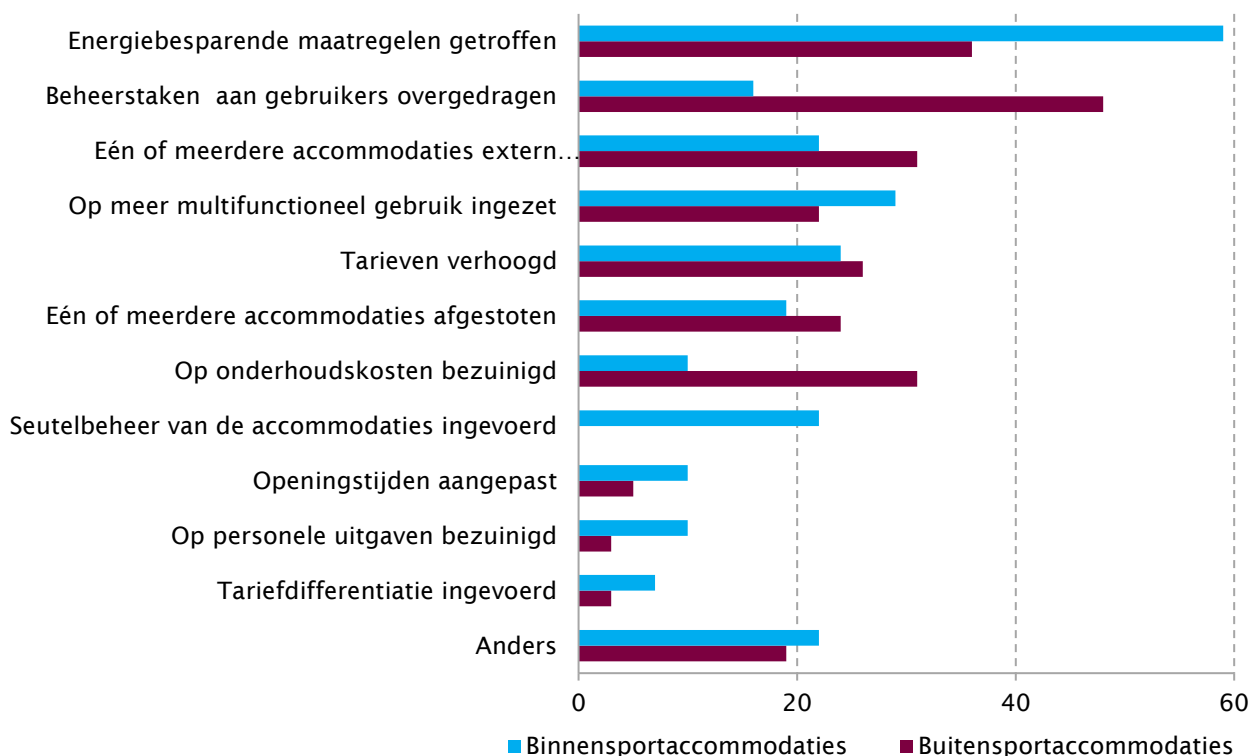

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

In de afgelopen collegeperiode (2014-2018) heeft ruim 60 procent van de gemeenten maatregelen getroffen om exploitatietekorten of exploitatiekosten terug te dringen, waarbij de meeste gemeenten energiebesparende maatregelen hebben getroffen bij hun sportaccommodaties. Bij binnensportaccommodaties is relatief vaak gekozen om sleutelbeheer in te voeren, waar bij buitensportaccommodaties relatief vaak gekozen is om beheerstaken over te dragen aan gebruikers (figuur 4.6).

Gemeenten hebben over het algemeen weinig zicht op de kostendekkendheid van de sportaccommodaties. Ondanks dit hebben gemeenten diverse maatregelen genomen om de kostendekkendheid te verbeteren. Naast verduurzaming van de sportaccommodaties, wat ook een belangrijk thema blijkt in het sportaccommodatiebeleid van gemeenten (Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020) hebben veel van de maatregelen betrekking op hoe de relatie tussen eigendom, exploitatie en beheer is vormgegeven. Dit sluit aan op een al langere verschuiving, waar gemeenten meer taken overdragen naar andere partijen (Schadenberg & Van Eldert, 2020b).

Figuur 4.6 Door gemeenten getroffen maatregelen om exploitatietekorten of exploitatiekosten terug te dringen, tijdens de afgelopen collegeperiode (2014-2018) (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=173)

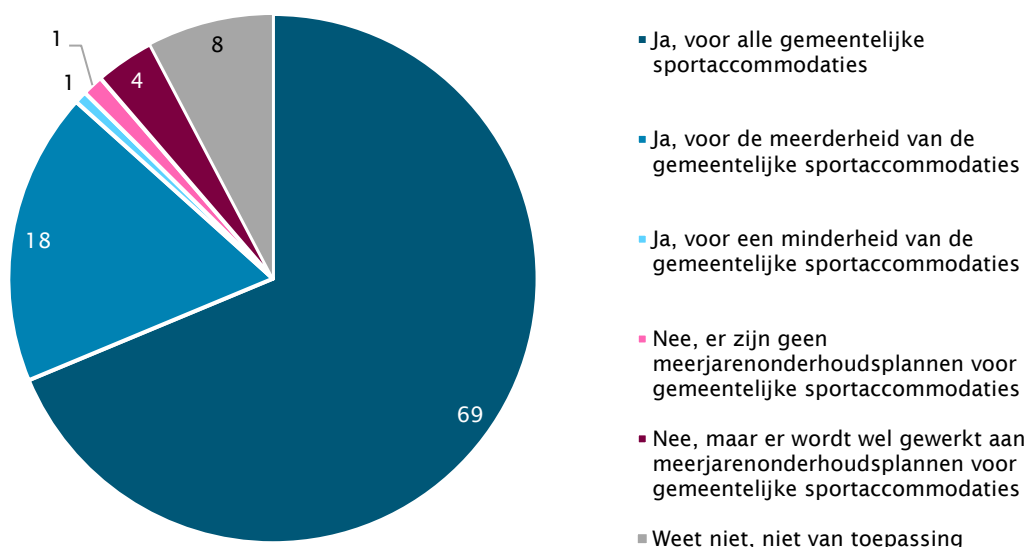

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten, VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

Nieuwbouw en onderhoud

Een meerjarenonderhoudsplan voor de gemeentelijke sportaccommodaties is van belang om goed inzicht te hebben in het te verwachten onderhoud voor de komende jaren en volgend uit het te verwachten onderhoud een overzicht te hebben in de te verwachten kosten en investeringen. Op basis van een meerjarenonderhoudsplan kan het te verwachten onderhoud en de bijbehorende kosten en investeringen bewaakt worden en indien nodig (strategisch) gestuurd worden. Uit de resultaten van de monitor lokaal sportbeleid 2020 blijkt dat een groot deel van de gemeenten (69%) een meerjarenonderhoudsplan heeft voor al haar sportaccommodaties, dit is gelijk aan het aandeel gemeenten dat in 2016 aangaf te werken met een meerjarenonderhoudsplan voor alle gemeentelijke sportaccommodaties (figuur 4.7).

Figuur 4.7 Aanwezigheid van meerjarenonderhoudsplannen voor gemeentelijke sportaccommodaties in 2020 (in procenten, n=144)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor Lokaal Sportbeleid), 2020.

Dat een aanzienlijk deel van de gemeenten werkt met meerjarenonderhoudsplannen voor de gemeentelijke sportaccommodaties is ook terug te zien in de wijze waarop nieuwbouw en/of groot onderhoud van de gemeentelijke sportaccommodaties wordt gefinancierd (tabel 4.9). Nieuwbouw wordt bij bijna de helft van de gemeenten uit de gemeentebegroting gefinancierd op basis van een meerjareninvesteringsplan. Groot onderhoud van de gemeentelijke sportaccommodaties financiert bijna drie vierde van de gemeenten vanuit de gemeentebegroting op basis van een meerjarenonderhoudsplan. Het aandeel gemeenten dat zowel nieuwbouw als groot onderhoud financiert vanuit de gemeentebegroting op basis van een meerjarenplan lag in 2016 weliswaar wel iets hoger, respectievelijk 51 en 83 procent.

Tabel 4.9 Wijze van financiering nieuwbouw en groot onderhoud van gemeentelijke sportaccommodaties (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=144)

	Nieuwbouw	Groot onderhoud
Vanuit de begroting van de gemeente, op basis van een meerjarenplan	47	73
Geen vaste manier van financieren (wisselt per accommodatie)	23	8
Op basis van reserveringen	9	16
Met een (vaste) combinatie van bijdragen van gemeente, vereniging en financier (zoals een eenderde-regeling)	9	*
Met behulp van leningen	7	1
Op basis van meevallers, ad hoc	3	2
Anders, namelijk	7	7
Weet niet, niet van toepassing	18	8

* Bij groot onderhoud was dit geen antwoordmogelijkheid.

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor Lokaal Sportbeleid), 2020.

Huurtarieven

De huurtarieven van gemeentelijke sportaccommodaties zijn een belangrijk instrument voor een gemeente om het sport- en beweegbeleid vorm te geven. De huurtarieven die gemeenten hanteren voor het gebruik van sportaccommodaties worden in 2021 door het Mulier Instituut in beeld gebracht, waarbij ook duidelijk wordt of er sprake is van een 'star' exploitatiemodel (seizoensuur) of flexibel exploitatiemodel (huur per uur). De huurtarieven worden in eerste instantie geïnventariseerd via deskresearch eventueel in combinatie met een peiling bij gemeenten, waarbij de focus ligt op een selectie van type sportaccommodaties: sporthallen, sportzalen, gymzalen, voetbalvelden, tennisbanen, golfbanen, atletiekbanen en zwembaden. De uitkomsten van het in beeld brengen van de huurtarieven worden volgend jaar gerapporteerd.

Vanuit de vragenlijst die is uitgezet via het VSG-panel ten behoeve van de monitor lokaal sportbeleid is inzicht gekregen in de grondslag van het huidige tariefstelsel bij de verhuur/exploitatie van gemeentelijke sportaccommodaties (tabel 4.10). De tarieven die gemeenten hanteren voor het gebruik, bij de verhuur of exploitatie van sportaccommodaties zijn in de meeste gemeenten gebaseerd op historische ontwikkelingen. Ongeveer een vijfde van de gemeenten voert, voor alle typen sportaccommodaties, kostprijsberekeningen uit.

Tabel 4.10 Grondslag huidige tariefstelsel bij verhuur/exploitatie van gemeentelijke binnensport-, buitensportaccommodaties en zwembaden in 2020 (in procenten, n=144)

	Binnensport- accommodaties	Buitensport- accommodaties	Zwembaden
Historisch gegroeid	51	48	32
Kostprijsberekeningen	21	21	19
Gemeente betaalt een gelijk aandeel van de kosten per sporttak	1	3	1
Gemeente betaalt een vast aandeel van de kosten per sporter	1	1	0
Vereniging betaalt een vaste vergoeding per sportend lid	1	1	0
Anders	10	10	11
Weet niet, niet van toepassing	14	16	37

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (Monitor Lokaal Sportbeleid), 2020.

2 procent van de gemeenten gaf aan dat het tariefstelsel recent is gewijzigd, in 37 procent van de gemeenten was het tariefstelsel in de afgelopen twaalf maanden onderwerp van discussie (niet in tabel).

4.4 Openstelling beweegvriendelijke locaties

Eén van de speerpunten binnen de pijler duurzame sportinfrastructuur in het Nationaal Sportakkoord is om sportaccommodaties meer open te stellen (ministerie van VWS, 2018). Zo wordt gestreefd een breder en intensiever gebruik van sportaccommodaties en andere beweegvriendelijke locaties te realiseren. In opdracht van het ministerie van VWS heeft DPA onderzoek gedaan naar de juridische risico's van deze openstellingen (Uljee, Rooderkerk & Hübner, 2019). Daarnaast heeft het Mulier Instituut de huidige stand van zaken van open sportparken in Nederland onderzocht (Schots & Schadenberg, nog te verschijnen). In deze paragraaf wordt op deze onderzoeken ingegaan.

Juridische risico's bij openstelling van beweegvriendelijke locaties

DPA heeft in opdracht van het ministerie van VWS onderzoek uitgevoerd naar de juridische risico's van de openstelling van niet openbaar toegankelijke beweegvriendelijke locaties (Uljee, Rooderkerk & Hübner,

2019). Onder deze locaties vallen schoolpleinen, sportparken, natuurgebieden, landschappen en -goederen, scouting en locaties langs en aan het water.

Verschillende juridische risico's spelen een rol bij de besluitvorming over het openstellen van sportparken. Het eerste risico ontstaat bij schade of letsel door gebruikers van een locatie en betreft de aansprakelijkheid bij zulke situaties. Het tweede risico ontstaat bij niet-verhaalbare schade door (onbekende) gebruikers op de locatie.

Aansprakelijkheid van eigenaar of beheerder

Er wordt verwacht dat eigenaren en beheerders van locaties met name huiverig zijn om hun locatie open te stellen omdat ze vrezen door gebruikers aansprakelijk te worden gesteld en eventuele schade zullen moeten vergoeden. De vrees komt voornamelijk voort uit het ontstaan van schade die door eigenaren of beheerders voorkomen had kunnen worden door bepaalde maatregelen te nemen, zoals het plegen van onderhoud of het plaatsen van een bord bij een waterplas. In de praktijk blijkt echter dat dit, volgens eigenaren en beheerders die hun locaties al hebben opengesteld, nauwelijks gebeurt. Veel maatregelen worden daarnaast sowieso al getroffen, ongeacht of de locatie openbaar toegankelijk is.

Verhalen van schade veroorzaakt door gebruikers

Het tweede risico dat eigenaren of beheerders huiverig maakt om hun locatie open te stellen is dat er meer schade zal worden veroorzaakt op hun locatie en dat deze niet verhaalbaar is, aangezien de gebruikers onbekend zijn. Eigenaren en beheerders die hun locaties al hebben opengesteld geven aan dat de toename van schade dusdanig klein is dat dit geen invloed heeft op de keuze om de locatie openbaar toegankelijk te maken. Bij de afweging voor openstelling kan rekening gehouden worden met bijvoorbeeld de slijtvastheid van de voorziening (bijvoorbeeld kunstgras in plaats van natuurgras) en eventueel een mogelijkheid tot cameratoezicht.

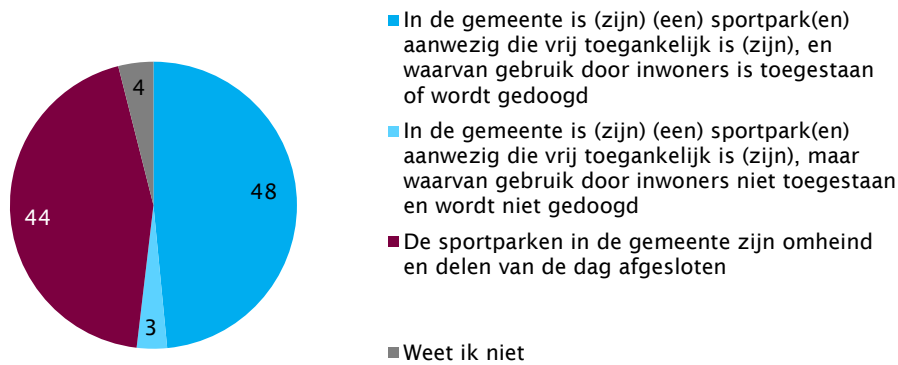
Rechtsverhoudingen

Naast de eerder genoemde risico's die een rol spelen bij besluitvorming over het openstellen van sportparken, spelen rechtsverhoudingen ook een rol. Afhankelijk van de exploitatie en afspraken tussen eigenaar en beheerder, liggen verschillende verantwoordelijkheden bij de eigenaar, beheerder of exploitant (Steenbergen, 2020). Ook afspraken op het gebied van onderhoud en reparaties vallen hieronder. Deze afspraken kunnen invloed hebben op de bereidheid om een locatie breder open te stellen. In het rapport van DPA zijn de rechtsverhoudingen per beweegvriendelijke locatie uitgebreid behandeld (Uljee, Rooderkerk & Hübner, 2019).

Huidige stand van zaken open sportparken

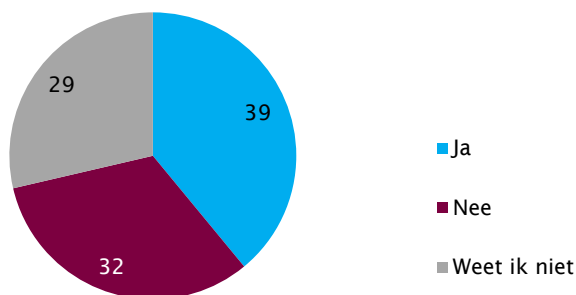
Eind 2019 was in de helft van de gemeenten een sportpark aanwezig dat niet omheind is en dus vrij toegankelijk voor de bevolking (51%, figuur 4.8). In de meeste van deze gemeenten is gebruik door inwoners (buiten verenigingen om) toegestaan of wordt het gedoogd. Daarnaast zijn vier op de tien gemeenten van plan om in deze collegeperiode (2018-2022) (meer) sportparken open te stellen voor gebruik door inwoners in niet-verenigingsverband (39%) (figuur 4.9).

Figuur 4.8 Aanwezigheid van gemeentelijke open sportparken in 2019 (in procenten, n=173)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 4.9 Verwachting gemeenten of (meer) sportparken opengesteld/vrij toegankelijk worden gemaakt in de huidige collegeperiode (2018-2022) (in procenten, n=173)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019. Bewerking: Mulier Instituut.

De verwachting is dat sportaccommodaties gemakkelijker breder worden opengesteld indien exploitanten (gemeenten) een flexibel exploitatiemodel hanteren. Dit wil zeggen dat gebruikers per uur of dagdeel betalen voor het gebruik van een sportaccommodatie. Ruim de helft van de sportverenigingen actief op een sportpark betaalt echter een jaar- of seizoenstarief voor het gebruik van de voorzieningen (56%, figuur 4.10). Slechts 11 procent van de verenigingen geeft aan te maken te hebben met een flexibel exploitatiemodel. Er wordt vanuit gegaan dat een jaar- of seizoenstarief zorgt voor een bepaalde mate van autonomie over de voorziening. In aansluiting op de bevindingen van DPA betreft rechtsverhoudingen is het mogelijk dat bij een jaar- of seizoenstarief de afspraken over verantwoordelijkheden tussen de exploitant en de beheerder of gebruiker anders zijn ingericht, wat invloed heeft op de beslissing om een sportpark wel of niet open te stellen.

Figuur 4.10 Exploitatiemodel van sportparken, aangegeven door verenigingen (in procenten, n=201)

Bron: Mulier Instituut/verenigingsmonitor, februari 2020.

Ondanks dat een flexibel exploitatiemodel nog weinig wordt toegepast bij het gebruik van sportparken, is er bij veel sportvoorzieningen en de daarbij behorende opstallen wel sprake van gedeeld gebruik of medegebruik. Voornamelijk andere sportverenigingen en sportgroepen delen voorzieningen en opstallen in gebruik. Er is echter nog geen inzicht verkregen in de mate van medegebruik (regelmatig of slechts incidenteel).

4.5 Uitkeringen uit de SPUK Sport

Gemeenten, sportverenigingen en sportstichtingen kunnen sinds 1 januari 2019 niet meer de btw die hen in rekening wordt gebracht voor investeringen in de sport in aftrek brengen. Gemeenten kunnen sinds deze datum gebruikmaken van de Regeling Specifieke Uitkering Sport (SPUK Sport), zodat de ontwikkeling en instandhouding van sportaccommodaties en de aanschaf van sportmaterialen wordt gestimuleerd. De SPUK is bedoeld voor zowel investeringen in de hardware (bouw en onderhoud van accommodaties) als de exploitatie van sportaccommodaties (beheer).

Gemeenten kunnen een aanvraag indienen voor de btw die aan hen in rekening wordt gebracht voor onroerende zaken (nieuwbouw, renovatie, onderhoud), roerende zaken (aankoop, dienstverlening door derden, beheer en exploitatie) en overige kosten (kosten die in relatie staan tot de verruiming van de btw-sportvrijstelling en die niet in de eerder genoemde posten vielen). Op 1 maart 2020 is de termijn voor het indienen van aanvragen door gemeenten voor de SPUK Sport voor 2020 verstreken. In totaal hebben 348 gemeenten een aanvraag ingediend voor in totaal 235 miljoen euro (tabel 4.11).

Tabel 4.11 Totaal aangevraagde uitkering Specifieke Uitkering Stimulering Sport in 2019 en 2020 (in euro's)

Jaar	Totaal aangevraagd bedrag	Beschikbaar budget	Uitkeringspercentage
2019	227.708.289	185.000.000	81%
2020	235.102.308	188.000.000	80%

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2019-2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Het beschikbare budget van de SPUK sport was vastgesteld op 188 miljoen euro voor 2020, waardoor voor 47 miljoen is overvraagd door gemeenten. Dit betekent dat uiteindelijk naar rato 80 procent is uitgekeerd.

Evaluatiestudie SPUK Sport

Om inzicht te krijgen in de doeltreffendheid en doelmatigheid van de SPUK Sport en een bijdrage te leveren aan het verbeteren van het huidige en toekomstige beleid, heeft de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) in opdracht van het ministerie van VWS de SPUK Sport tussentijds geëvalueerd. Uit deze evaluatie blijkt dat gemeenten positief zijn over het feit dat er een uitkering is die de bouw en het onderhoud van sportaccommodaties ondersteunt. In zowel 2019 als 2020 heeft 98 procent van de gemeenten een SPUK Sport aanvraag ingediend, ondanks dat alle gemeenten de uitkering kunnen aanvragen voor de investeringen die de gemeente doet in de sport. Gemeenten die geen aanvraag hebben ingediend, zijn voornamelijk uit kleine gemeenten (<15.000 inwoners). Dit zou kunnen komen doordat voor deze gemeente de tijdsinvestering van de aanvraag groter is dan die uitkering die mogelijk ontvangen kan worden, doordat er geen of kleine investeringen in de sport zijn gedaan.

In 2019 blijkt, na de verantwoording, dat gemeenten de begrote kosten niet hebben gerealiseerd. Dit betekent dat ze uiteindelijk recht hebben op 65 miljoen euro minder dan het budget en het na rato uitgekeerde bedrag (185 miljoen euro). Bij bijna 70 procent van de gemeenten zal een terugvordering plaatsvinden. Het uitkeringsbudget is dus niet uitgeput, wat er uiteindelijk wel voor zorgt dat alle gemeenten die in 2019 een aanvraag hebben ingediend de volledige btw gecompenseerd krijgen voor de kosten die wel voldoen aan de voorwaarden van de SPUK Sport en die gerealiseerd zijn.

59 procent van de gemeenten heeft aangegeven zonder de uitkering zeker exact dezelfde investering gedaan te hebben, waar 6 procent van de gemeenten aangeeft de investering in zijn geheel niet gedaan zou hebben zonder de SPUK Sport. Hiernaast zou een deel zonder de uitkering dezelfde investering gedaan hebben, maar dan zou de investering minder omvangrijk zijn geweest (23%), en een klein deel zou dezelfde investering doen maar dan op een later tijdstip (7%) of een andere investering gedaan hebben (5%). Wel blijkt uit de evaluatiestudie dat de validiteit om de doeltreffendheid van de regeling met deze methode te meten twijfelachtig is. Er zijn daarom in de monitor lokaal sportbeleid 2020 van het Mulier Instituut aanvullende vragen gesteld over de mate waarin de SPUK Sport bijdraagt aan het behalen van de doelstellingen van het gemeentelijk sportbeleid. Uit deze vragenlijst blijkt dat slechts 22 procent van de gemeenten aan geeft dat de SPUK Sport niet bijdraagt aan het behalen van de doelstellingen. Daarnaast blijkt het voor 43 procent van de gemeenten geen substantiële gevolgen gehad te hebben dat de uitkering naar rato werd uitgekeerd. Wel blijkt dat 47 procent van de gemeenten aangeeft dat de gemeente hierdoor zelf geld heeft moeten bijleggen. Het is lastig om hieruit harde conclusies te trekken over de doeltreffendheid van de regeling, maar er kan wel geconcludeerd worden dat de regeling invloed lijkt te hebben op het kunnen uitvoeren van het gemeentelijk sportbeleid met betrekking tot de investeringen in sportaccommodaties (Vane, Hoving & Klappe, 2020).

Uit de evaluatie blijkt dat één euro uitkering resulteert in een investering van € 0,40,- tot € 2,90,- door de gemeente. Kijkend naar de doelmatigheid van de uitvoering dan blijkt dat slechts 0,4 procent van de totale kosten wordt uitgegeven aan de uitvoering bij de SPUK Sport. Deze geringe uitvoeringskosten zijn positief voor de doelmatigheid van SPUK Sport. Daar staat tegenover dat aanvragers veel tijd kwijt zijn om de aanvraag in te dienen. Slechts 34 procent van de gemeenten gaf aan tevreden te zijn over de tijd die de aanvraag hen gekost heeft.

In de evaluatie van het RVO wordt geconcludeerd dat de SPUK Sport een relevant beleidsmiddel is. Ze beargumenteren dit door aan te geven dat het werkt als btw-compensatie regeling, maar dat het geen beleidsmiddel is dat extra stimulerend werkt. Het beleid en de uitvoering van de SPUK Sport worden als doelmatig beoordeeld, waar de doelmatigheid wel nog verbeterd zou kunnen worden door het verlagen van de administratieve lasten voor de aanvragers (Vane, Hoving & Klappe, 2020).

5. Bewegvriendelijke omgeving

Naast de formele sportaccommodaties die in het vorige hoofdstuk centraal stonden, bestaat de sportinfrastructuur ook uit informele sport- en beweegruijnte. Hierbij gaat het over de openbare ruimte die ook benut wordt voor sporten en bewegen. In dit hoofdstuk gaan we in op het gebruik van de openbare ruimte voor sporten en bewegen. Daarnaast beschrijven we de Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving en de aandacht van gemeenten voor de beweegvriendelijke omgeving binnen de omgevingsvisie. Tot slot gaan we in op de activiteiten die vanuit Team Buitenruimte zijn ondernomen om het thema beweegvriendelijke omgeving in alle verschijningsvormen en op alle niveaus onder de aandacht te brengen.

5.1 Gebruik openbare ruimte

De afgelopen jaren is in Nederland een sterke toename te zien naar sporten en bewegen in ongeorganiseerd verband. Steeds meer sport- en beweegactiviteiten vinden buiten verenigingen en traditionele sportaccommodaties plaats. De groeiende wens van sporters en bewegers naar meer flexibiliteit en keuzevrijheid uit zich door sporten zonder abonnement of lidmaatschap, waarbij geen of minder gebruik wordt gemaakt van formele sportaccommodaties (Van den Dool, 2019). In de sterke groei van fitness en duursporten is ook de individualisering in de sport terug te zien. (Individuele) sport- en beweegactiviteiten in informeel verband zijn vaak bij uitstek geschikt om in de openbare ruimte uit te oefenen. De afgelopen jaren is dan ook een toename in populariteit te zien van sporttakken die gebruikmaken van de openbare ruimte, zoals recreatief wandelen en fietsen, hardlopen, wielrennen en bootcamps (Van der Poel et al., 2018).

Landelijk gezien heeft bijna drie kwart van de Nederlanders (16-79 jaar) in de afgelopen twaalf maanden recreatief gewandeld of gefietst in de openbare ruimte. Ten minste één vierde heeft in deze periode minstens een keer gezwommen in open water of hardgelopen. Lichte en intensieve beweegactiviteiten in de openbare ruimte wordt door een aanzienlijk kleiner deel van de bevolking ondernomen (tabel 5.1).

Tabel 5.1 Deelname aan verschillende activiteiten in de openbare ruimte in Nederland in 2019 door 16-79-jarigen (in procenten, minimaal één keer per jaar, n=1.503)

Activiteit	Percentage
Recreatief wandelen	83
Recreatief fietsen	74
Zwemmen in open water zoals een recreatieplas	28
Hardlopen	26
Sportieve activiteiten op bijvoorbeeld een trapveldje, basketbalveldje of skatepark	20
Wielrennen / mountainbiken	17
Lichte beweegactiviteiten in een spelvorm zoals Pokémon GO en geocaching	15
Intensieve beweegactiviteiten (buitenfitness/bootcamp), gebruik beweegtuin of toestellen (calisthenics)	13
Overig	37

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2019, Mulier Instituut.

Van de verschillende activiteiten zijn enkele kenmerken bekend, zoals de startlocatie, de duur, aantal deelnemers en het moment waarop de activiteit doorgaans wordt ondernomen (tabel 5.2). Recreatief wandelen en fietsen, hardlopen en wielrennen/mountainbiken wordt door ten minste twee derde van de Nederlanders vanuit huis gestart. Sportieve activiteiten worden overwegend in de buurt gestart (70%),

terwijl voor het openwater zwemmen een derde in de eigen buurt start, een derde in de eigen gemeente en een derde buiten de eigen gemeente start met de activiteit.

De meeste activiteiten in de openbare ruimte duren een half uur tot een uur. Voornamelijk wielrennen/mountainbiken en zwemmen in open water zijn activiteiten die langer worden ondernomen, waar zwemmen in open water vaak 2 uur of meer duurt. Zwemmen in open water, lichte beweegactiviteiten en sportieve activiteiten worden in de openbare ruimte het vaakst in gezelschap ondernomen. Hardlopen en wielrennen/mountainbiken wordt daarentegen het meest alleen ondernomen. Tot slot worden de meeste activiteiten in de openbare ruimte ondernomen overdag, bij mooi weer en als het uitkomt.

Daarnaast zijn ook buurtkenmerken van invloed op het sport- en beweeggedrag in de openbare ruimte. Indien iemand wil sporten of bewegen, maar de omgeving daar niet toe uitnodigt, is de kans namelijk kleiner dat deze intenties worden omgezet in deelname aan sport en bewegen in de openbare ruimte (Prins, Ruikes & Hoekman, 2020). Kenmerken die het vaakst door 16- tot 79-jarige Nederlanders als belangrijk worden gevonden om meer te sporten en bewegen in de buurt zijn veilig voelen op straat, een goed onderhouden openbare ruimte, goede verlichting en vrijliggende wandel- en fietspaden (Ruikes & Schots, 2020). Dit wordt ondersteund door het gegeven dat de meerderheid van deze kenmerken ook vaker worden herkend in de buurt van wekelijkse sporters en bewegers in de openbare ruimte dan in de buurt van de overige respondenten van het onderzoek. Veiligheid lijkt dus een van de belangrijkste elementen te zijn voor een beweegvriendelijke omgeving. Dit komt overeen met de literatuur waarin zeven werkzame elementen zijn geïdentificeerd voor een beweegvriendelijke omgeving (Prins, Ruikes & Hoekman, 2020). Deze zeven mechanismen zijn:

1. Het fysieke ontwerp van de buitenruimte beïnvloedt gevoelens van sociale veiligheid.
2. Het fysieke ontwerp van de buitenruimte beïnvloedt gevoelens van fysieke veiligheid.
3. De aanwezigheid van infrastructuur voor actief transport stimuleert wandelen en fietsen, ook voor mensen met beperkingen.
4. Een buurt met meer connectiviteit zorgt voor meer actief verplaatsingsgedrag, als de infrastructuur van goede kwaliteit is.
5. Esthetisch aangename omgevingen bevorderen gevoelens van veiligheid.
6. Beweegfaciliteiten zorgen voor meer beweeggedrag, mits gecombineerd met programmatisch aanbod.
7. Als meer mensen de buitenruimte gebruiken leidt dat tot positievere gevoelens van sociale veiligheid, waardoor meer mensen de buitenruimte gebruiken.

Toch zijn de eerder genoemde buurtkenmerken die worden gezien als belangrijk voor sporten en bewegen in de buurt niet altijd aanwezig (Ruikes & Schots, 2020). Met name een goed onderhouden openbare ruimte en goede verlichting zijn minder vaak benoemd als aanwezig in de buurt. Frequente sporters of bewegers in de openbare ruimte (wekelijks of maandelijks) geven daarnaast aan dat het aanleggen van ommetjes en het verbeteren van verlichting de buurt aantrekkelijker kunnen maken voor sporten en bewegen in de openbare ruimte. Het creëren van een veilige omgeving is zodoende mogelijk één van de belangrijkste beleidsinterventies om tot een beweegvriendelijkere omgeving te komen.

Tabel 5.2 Kenmerken activiteiten in de openbare ruimte in Nederland in 2019 door 16-79-jarigen (in procenten, n=1.503)¹

	Recreatief wandelen (n=1.263)	Recreatief fietsen (n=1.159)	Hardlopen (n=295)	Wielrennen/ mountainbiken (n=197)	Zwemmen in open water (n=362)	Lichte beweegactiviteiten (n=171)	Intensieve beweegactiviteiten (n=146)	Sportieve activiteiten (n=255)
<i>Startlocatie</i>								
Thuis	67	75	72	66	5	53	25	26
In de buurt	29	23	28	26	33	51	43	70
In de gemeente	15	14	10	14	34	19	22	12
Buiten de eigen gemeente	19	14	4	28	34	22	15	4
Buiten Nederland	5	1	1	3	12	13	5	1
<i>Duur</i>								
Tot een half uur	17	19	43	17	21	42	41	43
Half uur tot een uur	46	36	48	21	21	29	38	45
1-2 uur	28	30	9	42	19	21	21	11
2 uur of meer	9	16	0	20	39	8	0	1
<i>Gezelschap</i>								
Alleen	40	47	80	62	17	33	45	15
Met 2-3 mensen	55	50	16	26	54	56	20	50
Met meer mensen	5	3	4	13	29	11	36	35
<i>Moment</i>								
Mooi weer	52	66	42	52	89	54	19	54
Overdag	61	63	43	45	58	55	32	49
's Avonds	26	11	34	15	6	29	29	17
Vrije dag	29	26	22	26	31	27	17	13
Vaste momenten	12	6	18	11	1	3	18	3
Als het uitkomt	54	54	47	44	35	65	41	52
Ander moment	2	2	3	3	1	12	3	2

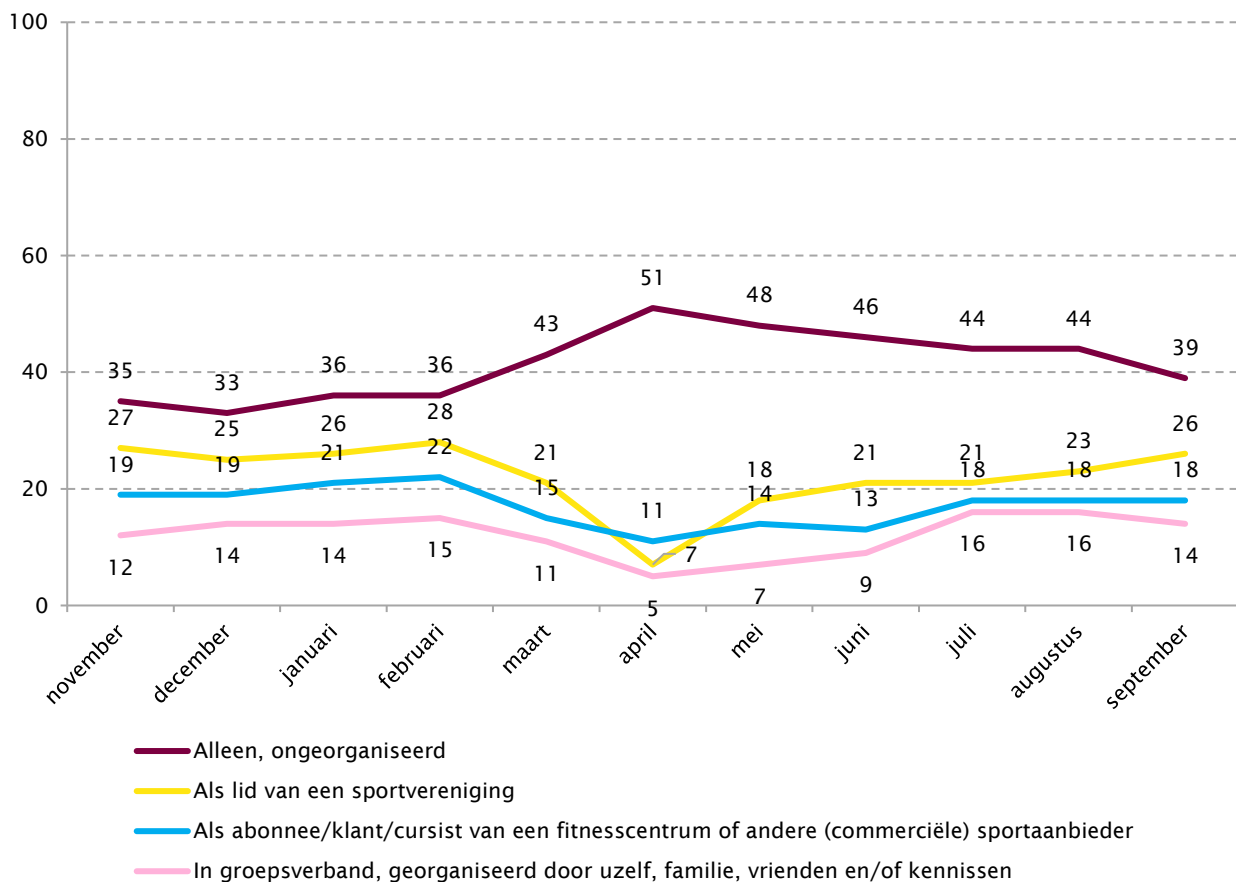
¹Voor sommige activiteiten is het aantal respondenten lager, waardoor de resultaten met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2019, Mulier Instituut.

5.2 Sporten en bewegen in de openbare ruimte ten tijde van de coronacrisis

Doordat sportclubs in Nederland op 15 maart 2020 de deuren moesten sluiten, als gevolg van de uitbraak van het coronavirus, is het sportgedrag veranderd. De indruk is ontstaan dat, sinds de intelligente lockdown is afgekondigd in het voorjaar van 2020, er meer gebruik gemaakt is van de openbare ruimte voor sporten en bewegen dan voor de coronacrisis het geval was. Dit wordt onderstreept door de sportdeelname index van NOC*NSF waar de ongeorganiseerde sportbeoefening, wat zich voornamelijk afspeelt in de openbare ruimte, een piek laat zien ten tijde van de intelligente lockdown (figuur 5.1).

Figuur 5.1 Verband waarin sporters (minimaal 1 keer per maand; leeftijd 5-80 jaar) meest beoefende sport beoefenden in de periode november 2019 tot en met september 2020 (in procenten; meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: NOC*NSF, Sportdeelname Index, september 2020.

Dit wordt verder onderstreept door de extra aandacht van gemeenten voor sporten en bewegen in de openbare ruimte in de periode van april tot en met juni 2020. 70 procent van de gemeenten geeft aan dat extra aandacht is besteed aan sporten en bewegen in de openbare ruimte, voornamelijk omdat de georganiseerde sport enige tijd was stilgelegd (Heijnen & Hoekman, 2020). Inzetten op sporten en bewegen in de openbare ruimte bood een mogelijkheid om sportstimuleringsactiviteiten doorgang te laten vinden. Wel geven gemeenten aan dat de coronamaatregelen niet de enige aanleiding waren voor de toegenomen aandacht voor sporten en bewegen in de openbare ruimte. Een deel van de gemeenten had deze plannen al vastgelegd in het sportbeleid of opgenomen in het lokaal sportakkoord. De gemeenten geven aan dat het belang van sporten en bewegen in de openbare ruimte tijdens de coronacrisis wel groter is geworden. Dit komt doordat de behoefte onder inwoners om te sporten en bewegen in de

openbare ruimte is toegenomen en doordat sportaanbieders meer activiteiten in de openbare ruimte aan zijn gaan bieden. Een vijfde van de gemeenten (20%) verwacht structurele wijzigingen op het beleidsthema ‘sport en bewegen in de openbare ruimte/beweegvriendelijke omgeving’, vooral wijzend op een toegenomen aandacht voor dit onderwerp (Heijnen & Hoekman, 2020).

Op het moment dat de beperkende maatregelen rondom het coronavirus in het voorjaar van 2020 drie weken van kracht waren, zijn minder mensen gaan sporten en sportten zij ook minder lang (Van den Dool, 2020). Voornamelijk sporten die voor deelname afhankelijk zijn van een sportvereniging zijn flink afgenomen in dit voorjaar. Sporten in de openbare ruimte is het minst getroffen door de maatregelen. Toch is er bij sporten in de openbare ruimte ook een lichte afname aan deelname te zien (tabel 5.3). Ondanks dat sporten zoals hardlopen en wielrennen nog mogelijk waren in deze periode, kon dit alleen op individuele basis. Daarnaast kan de oproep om zoveel als mogelijk thuis te blijven ook invloed hebben gehad op het besluit deze sporten wel of niet te beoefenen.

Tabel 5.3 Beoefening van sport- en beweegactiviteiten in de openbare ruimte in een normale lente vergeleken met de lente waarin de coronamaatregelen van kracht waren (begin 2020; in procenten, n=1.020)

	Normale lente	Lente 2020
<i>Fitness varianten</i>		
Fitness, buiten zoals bootcamp	3	2
<i>Sporten</i>		
Hardlopen	11	9
Wielrennen, mountainbiken	4	3
Andere sporten in de buitenlucht	5	4
<i>Recreatief bewegen</i>		
Wandelen in de vrije tijd	51	53
Fietsen in de vrije tijd	36	33
<i>Werk gerelateerd</i>		
Fietsen of wandelen naar werk	18	7
Lunchwandelen met collega's	10	2

Bron: Van den Dool, 2020.

Onderzoek onder Young Urban Professionals wijst uit dat onder deze groep wel een toename te zien is in sporten in de openbare ruimte gedurende het voorjaar van 2020 (Heijnen & Dellas, 2020). In de periode van 15 maart tot 11 mei 2020 heeft 61 procent van de respondenten aan hardlopen gedaan en 37 procent aan wielrennen. In een ‘normale’ lente was dit respectievelijk 42 procent en 32 procent. Daarnaast heeft 66 procent van de deelnemers de openbare weg gekozen als locatie om te sporten in het voorjaar met coronamaatregelen en 60 procent een openbare plek, terwijl dit in een normale lente respectievelijk 55 procent en 47 procent was.

Naast het sportgedrag lijken de coronamaatregelen ook invloed te hebben gehad op het wandel- en fietsgedrag van Nederlanders in het voorjaar van 2020. De richtlijn om thuis te werken heeft ertoe geleid dat werkenden minder naar het werk fietsen en dat er minder lunchwandelingen met collega's gemaakt worden (Van den Dool, 2020, tabel 5.3). Volgens onderzoek van het Radboud UMC onder deelnemers van de Vierdaagse en de Zevenheuvelenloop blijkt dat deze beweging die de thuiswerkers nu missen, niet of nauwelijks door hen gecompenseerd wordt (Radboud UMC, 2020). Onderzoek van het Kennisinstituut voor

Mobiliteitsbeleid (KiM) van april 2020 wijst juist uit dat Nederlanders relatief vaker een ommetje of fietstochtje maakten begin voorjaar 2020 dan voor de coronasituatie (Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2020). Het aantal verplaatsingen is, door de contactbeperkingen die toen golden, flink afgenomen en daardoor de gemiddelde afstand die mensen verplaatsen ook. Desondanks geven onderzoekers van het KiM aan dat de gemiddelde afstand die mensen lopend of fietsend afleggen per verplaatsing juist is gestegen, beiden gemiddeld met 1 kilometer. Ook Young Urban Professionals hebben in deze periode meer gewandeld dan in een normale lente (Heijnen & Dellas, 2020). Waar er in een normale lente gemiddeld 2,7 uur per week werd gewandeld in de vrije tijd, is er in de periode van 15 maart tot 11 mei 2020 gemiddeld 4,1 uur per week gewandeld in de vrije tijd.

5.3 Kernindicator beweegvriendelijke omgeving

De Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving is opgesteld om de beweegvriendelijkheid van de openbare ruimte inzichtelijk te maken om zo richting te kunnen geven aan beleidskeuzes. In 2020 heeft het Mulier Instituut zich gericht op een grootschalige doorontwikkeling van de originele Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (Van der Poel et al., 2016). Deze doorontwikkeling had twee primaire doelen: (1) de indicator dichter aan laten sluiten bij de werkelijke situatie door te werken met een hoger detailniveau en verschillende ruimtelijke schaalniveaus, en (2) de indicator sensitiever maken voor gerichte beleidsinterventies. Een uitgebreide beschrijving van de doorontwikkeling en weergave van de vernieuwde kernindicator is te vinden in het Brancherapport Openbare Ruimte (Prins & Hoekman (red.), nog te verschijnen)

Detailniveau

Een belangrijk doel van de doorontwikkeling van de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving was om deze dichterbij de werkelijke situatie te brengen door een hoger detailniveau te introduceren. De originele indicator was berekend voor gebruik op gemeenteniveau, maar hield daardoor geen rekening met variatie binnen gemeenten. Deze variatie kan echter van groot belang zijn voor beleidsmakers die hun omgeving beweegvriendelijker in willen richten. Om de omgeving beweegvriendelijker te maken, zijn immers veranderingen nodig op de plekken waar die het meeste potentieel hebben. Een belangrijke stap in het doorontwikkelen van de kernindicator was daarom om te gaan werken met verschillende ruimtelijke schaalniveaus. In het berekenen van de nieuwe indicator zijn we daarom uitgegaan van het meest gedetailleerde ruimtelijke schaalniveau van het CBS: de zogenoemde vierkanten van 100 bij 100 meter. Deze vierkanten bevatten gegevens over onder andere demografie, wonen en de nabijheid van voorzieningen⁶. Door de kernindicator op dit schaalniveau te berekenen, kan heel gedetailleerd bekeken worden welke delen van een gemeente beweegvriendelijker zijn dan anderen. Bovendien kan door de koppeling met de demografische gegevens rekening worden gehouden met waar mensen wonen. In de doorontwikkeling van de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving is dus integraal rekening gehouden met demografie: we weten dus nu niet alleen of een buurt beweegvriendelijk is, maar ook welk percentage van de bewoners van die buurt toegang heeft tot de beweegvriendelijke faciliteiten in de buurt.

Beleidsinterventies

De koppeling met demografische gegevens sluit ook aan bij het tweede doel van de doorontwikkeling: de kernindicator sensitiever maken voor beleidsinterventies. In alle deelindicatoren die samen de kernindicator vormen, is rekening gehouden met twee onderdelen: het percentage bewoners van een

⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/kaart-van-100-meter-bij-100-meter-met-statistieken>

buurt dat wel of geen toegang heeft tot de beweegvriendelijke faciliteit, en de bereikbaarheid voor voetgangers en fietsers. Bijvoorbeeld, voor de deelindicator sport- en speelplekken in de openbare ruimte is rekening gehouden met de bereikbaarheid van de speelplekken via wegen die toegankelijk zijn voor voetgangers en fietsers, en met hoeveel mensen in de buurt toegang hebben tot een speelplek via het wegennet. Dit leidt ertoe dat de indicator op twee manieren beleidssensitief is: de beweegvriendelijkheid van een buurt kan verhoogd worden door meer speelplekken aan te leggen op plekken waar bewoners wonen die nog geen speelplek in de buurt hebben, of de beweegvriendelijkheid kan verhoogd worden door de bereikbaarheid van bestaande speelplekken te verbeteren. Deze uitwerking geeft beleidsmakers dus gericht inzicht in wat zij kunnen doen om de buurt beweegvriendelijker in te richten en houdt rekening met verschillende mogelijke beleidskeuzes.

Verhouding binnen gemeenten

Als laatste dient genoemd te worden dat de kernindicator op verschillende schaalniveaus is berekend om inzichtelijk te maken hoe de beweegvriendelijke omgeving zich verhoudt binnen gemeenten. Zoals genoemd zijn alle deelindicatoren berekend op het zeer gedetailleerde niveau van de CBS-vierkanten van 100 bij 100 meter. Deze data is vervolgens geaggregeerd tot het CBS-buurniveau en tot het gemeenteniveau. Omdat de data is berekend op het CBS-vierkantniveau worden problemen met buurtgrenzen omzeild. Per vierkant is de beweegvriendelijkheid berekend en dit is daarna geaggregeerd naar het buurniveau. Hiermee wordt voorkomen dat bijvoorbeeld een speelplek die net buiten de buurtgrenzen valt niet mee wordt genomen in de score voor die buurt. De data zal in principe gepresenteerd worden op buurniveau, omdat dit een overzichtelijk beeld geeft van de situatie per gemeente.

5.4 Omgevingsvisie en sport en bewegen

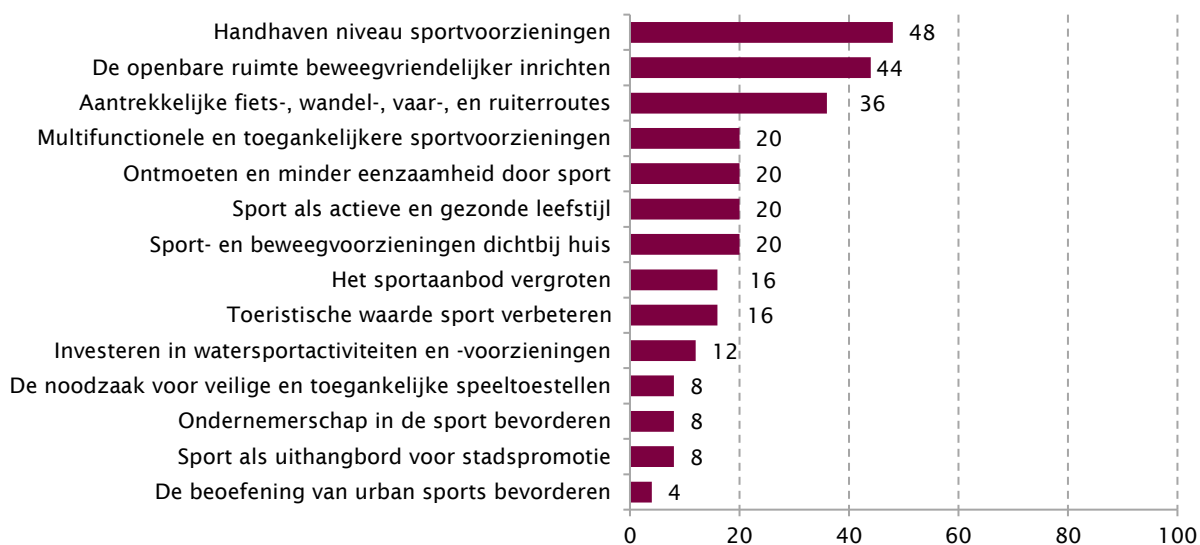
In januari 2022 zal de Omgevingswet in werking treden. Onderdeel van de Omgevingswet zijn omgevingsvisies, waarin de gewenste ontwikkelingen van de komende jaren betreft de openbare ruimte worden vastgelegd. Op 1 oktober 2020 zijn er 43 (concept) omgevingsvisies openbaar beschikbaar op de website www.mijnomgevingsvisie.nl.

Een van de ambities van het Nationaal Sportakkoord is om sport en bewegen een plek te geven in deze omgevingsvisies. Om na te gaan in hoeverre dit tot nu toe gerealiseerd is, is er een onderzoek gedaan naar de 25 eerst gepubliceerde omgevingsvisies. Er is een kwalitatieve en kwantitatieve tekstanalyse uitgevoerd waarin werd onderzocht wat de Omgevingswet betekent voor beleidstaken van sportambtenaren en op welke wijze de stelselwijziging gebruikt kan worden om de lokale fysieke ruimte sport- en beweegvriendelijker in te richten (Stevens, Hoekman & Prins, 2020).

Thema's

Van de verschillende omgevingsvisies is geanalyseerd welke thema's besproken worden en welke rol sport en bewegen in deze thema's speelt (figuur 5.2). Sport en bewegen blijkt geen groot thema binnen de omgevingsvisies of komt slechts terug als onderdeel van andere thema's, zoals leefbaarheid of mobiliteit. Sport en bewegen zijn geen grote beleidsonderwerpen in de lokale omgevingsvisies. Het belangrijkste beleidsdoel in veel gemeenten blijkt handhaving van het huidige niveau van de sportvoorzieningen.

Figuur 5.2 Aandeel omgevingsvisies waarin verschillende beleidsdoelen over sport en bewegen voorkomen (in procenten, n=25)

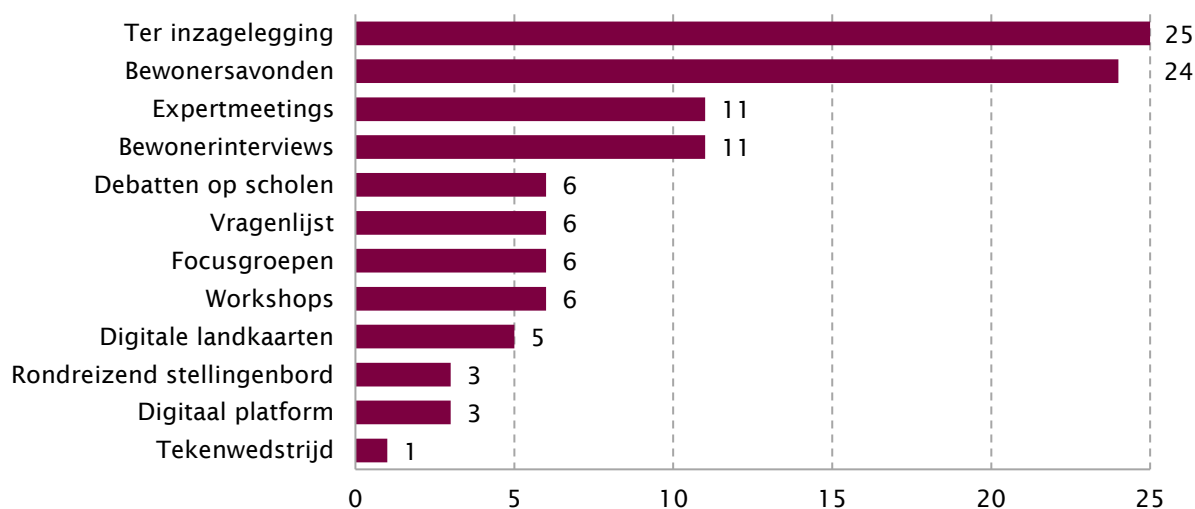

Bron: Stevens, Hoekman & Prins, 2020.

Participatie

Daarnaast komt uit de analyse naar voren dat wanneer sportambtenaren wel betrokken zijn bij de planvorming van lokale omgevingsvisie, er twee keer zo vaak woorden gerelateerd aan het thema sport en bewegen voorkomen in de lokale omgevingsvisies. Participatie lijkt dus te lonen, wat kansen biedt voor sportambtenaren om de beweegvriendelijke omgeving een groter onderdeel te maken van de lokale planvorming. Naast participatie van sportambtenaren lijkt het van belang om sporters en potentiële sporters te betrekken, om de mogelijkheden die omgeving biedt om te sporten en bewegen te laten aansluiten bij hun behoefte. In de analyse van de omgevingsvisies is gekeken naar de vormen van participatie die zijn ingezet bij de totstandkoming van de geanalyseerde omgevingsvisies (figuur 5.3). Veel gemeenten uit het onderzoek naar lokale omgevingsvisies maakten bij het ontwerp van deze omgevingsvisies gebruik van traditionele vormen van participatie, zoals ter inzageleggen van het conceptplan of het organiseren van bewonersavonden. Terwijl nieuwe participatiemiddelen wel een duidelijk meerwaarde kunnen hebben, omdat hiermee op andere manieren nieuwe doelgroepen worden bereikt waarmee meer zienswijzen worden verzameld die gebruikt kunnen worden in het ontwerpen van beleid. Dit laatste is belangrijk omdat bijvoorbeeld ten aanzien van de beweegvriendelijke omgeving, sporters verschillende interpretaties kunnen hebben over wat zij esthetisch mooi vinden of welke maatregelen hun subjectieve veiligheidsbeleving vergroot

Figuur 5.3 Ingezette participatievormen bij de totstandkoming van de geanalyseerde omgevingsvisies (in aantallen, n=25)

Bron: Stevens, Hoekman & Prins, 2020.

Vervolg onderzoek

Een nieuwe analyse zal gedaan worden in 2022, zodra de Omgevingswet in werking getreden is. Er zal hierbij gekeken worden naar welke sport- en beweegthema's over de breedte aan bod komen in de omgevingsvisies. Daarnaast kan worden gekeken naar de nieuwe rol voor sportverenigingen, sportaanbieders, en andere sportstakeholders in de uitwerking van lokale omgevingsplannen.

5.5 Uitvoering team buitenruimte

Voor het versterken van de beweegvriendelijke omgeving, voor belangenbehartiging en voor een goede kennisoverdracht binnen het domein is een uitvoeringsteam buitenruimte ingesteld. Vertegenwoordigers van gemeenten (Vereniging Sport en Gemeenten), sportbonden (Sportvisserij Nederland), Kenniscentrum Sport en Bewegen (KCSB) en het Mulier Instituut hebben hier zitting in onder leiding van het ministerie van VWS. Hieronder geven we een overzicht van de inspanningen van de betrokken partijen. Daarbij dient vermeld dat het Mulier Instituut vanuit de monitoringopdracht onderdeel is van dit team. Deze opdracht krijgt invulling door het voorliggende jaarrapport. Voor de andere organisaties geven we hieronder een overzicht van de inspanningen vanuit het uitvoeringsteam buitenruimte.

Vanuit het team buitenruimte is onder regie van het ministerie van VWS opdracht verstrekt aan Regieorgaan SIA om een call uit te zetten voor onderzoek naar de effectiviteit van interventies in de buitenruimte. In de uitwerking van de call zijn het Mulier Instituut en KCSB nauw betrokken. Op basis van de huidige planning wordt de call in voorjaar 2021 uitgezet. Verder werkt het ministerie van VWS samen met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) aan de meerjarige agenda voor wandelbeleid in Platform Ruimte voor Lopen 2021-2025. In het kader van die agenda is ook een City Deal Ruimte voor Lopen opgezet vanuit het ministerie van BZK waarvoor het ministerie van VWS onderzoekt of aansluiting hierbij mogelijk en wenselijk is. Doel hiervan is het opzetten van meerdere projecten waarin wordt onderzocht hoe mensen meer in beweging kunnen worden gebracht.

Vanuit KCSB zijn er verschillende publicaties verschenen met betrekking tot de beweegvriendelijke omgeving op www.allesoversport.nl. Een voorbeeld hiervan is een overzicht van instrumenten voor de beweegvriendelijke omgeving, waarbij geput is uit onderzoek van het Mulier Instituut en eerdere

publicaties van KCSB. Daarnaast is gewerkt aan een product dat kan bijdragen aan het implementeren van de beweegvriendelijke omgeving in onderdelen van de omgevingswet. KCSB verwacht het eerste deel hiervan in 2021 af te ronden en ook het tweede deel in samenwerking met de Antea Group in 2021 te publiceren. Op dit zelfde thema heeft KCSB in samenwerking met CROW op 30 juni 2020 een kenniscafé georganiseerd over het benutten van kansen voor lopen en fietsen in de instrumenten van de Omgevingswet. Er zijn samen met andere partners ook kenniscafés georganiseerd over de inclusieve beweegvriendelijke omgeving en over de veilige en beweegvriendelijke schoolomgeving. Ook zijn, zowel door KCSB als door VSG en CROW, bij andere evenementen en webinars verschillende presentaties gegeven en inhoudelijke bijdragen geleverd met betrekking tot de beweegvriendelijke omgeving. In de komende periode zullen nog verschillende andere producten worden opgeleverd met betrekking tot de beweegvriendelijke omgeving, zoals een video over de omgevingswet en de beweegvriendelijke omgeving en een stappenplan met diverse schaalniveaus over de beweegvriendelijke omgeving en bouwstenen voor de beweegvriendelijke omgeving gericht op buitenspelen.

Naast de samenwerking tussen KCSB en CROW voor het georganiseerde kenniscafé op 30 juni 2020, heeft CROW de 'Handreiking Sport, Bewegen en de Omgevingswet' van de VSG in hun digitale bibliotheek geplaatst. Verspreiding naar de doelgroep van CROW, bestaande uit ambtenaren en bestuurders in de sectoren mobiliteit en beheer openbare ruimte en hun adviseurs bij adviesbureaus, moet nog plaatsvinden. CROW wil de handreiking van VSG aanvullen met aanbevelingen voor een beweegvriendelijke omgeving, waarbij ook aandacht is voor praktijkvoorbeelden over een beweegvriendelijke en verkeersveilige omgeving voor voetgangers. Hierbij wordt een verbinding gemaakt met een soortgelijk verzoek dat het ministerie van IenW aan CROW heeft gedaan met betrekking tot de beweegvriendelijke omgeving. Mochten alle partijen hiermee akkoord gaan dan volgt in 2021 een actueel en goed onderbouwde handreiking (of andere vorm) met daarin zowel aanbevelingen als goede voorbeelden.

6. Vraagstukken, opgaven en opbrengsten

In dit 'Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020' wordt beleidsondersteunende informatie geboden voor de pijler duurzame sportinfrastructuur door de bestaande kennis op dit thema bij elkaar te plaatsen. Hierbij is voortgebouwd op het 'Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019', waarin een uitgangssituatie is gepresenteerd voor de monitoring op de pijler duurzame sportinfrastructuur. Door jaarlijks de beschikbare kennis op dit thema te bundelen, willen we bijdragen aan processen van lerend beleid en de benodigde beleidsondersteunende informatie bieden op de pijler duurzame sportinfrastructuur in het Nationaal Sportakkoord. Om hieraan bij te dragen is in dit jaarrapport aandacht voor (1) algemene kengetallen over sportaccommodaties in Nederland op basis van de DSA, (2) duurzaamheidsopgaven in de sport, (3) exploitatie- en beheervraagstukken bij sportaccommodaties en (4) de beweegvriendelijke omgeving.

In dit laatste hoofdstuk brengen we bovenstaande informatie samen en worden de belangrijkste vraagstukken en opgaven per thema samenvattend benoemd. Vervolgens brengen we de voornaamste opbrengsten en uitkomsten van het onderzoek thematisch bijeen. In toekomstige jaarrapporten over de pijler duurzame sportinfrastructuur worden de nieuwe opgaven beantwoord en kan de aanvullende dataverzameling meegenomen worden. Tot slot brengen we de opbrengsten en betekenis van beleid in beeld.

6.1 Vraagstukken en opgaven

Uit de voorgaande hoofdstukken komen vraagstukken naar voren die de komende jaren aandacht vragen. Hieronder gaan we kort in op deze vraagstukken en waar mogelijk geven we aan hoe deze vraagstukken in de komende periode worden opgepakt.

DSA/landschap van sportaccommodaties

Voor de DSA blijft het van belang om de database actueel te houden en deze verder uit te breiden met kenmerken van de accommodaties. Zo kan worden voorzien in kengetallen voor sportaccommodaties en de beweegvriendelijke omgeving en ontwikkelingen in het (fysieke) sportaanbod kunnen worden gevolgd. Een ander punt van aandacht voor de komende jaren is de datavalidatie voor de DSA. Deels krijgt dit vorm in de uitwisseling van data met externe partijen. Deze uitwisseling wordt het komende jaar verder versterkt doordat een portaal voor gemeenten is ontwikkeld. In dit portaal kunnen gemeenten eenvoudig de eigen accommodaties controleren en suggesties doen voor aanpassingen en aanvullingen. Het gebruik van dit portaal zal worden gemonitord.

Aanvullend hierop wordt, in lijn met de werkwijze van andere landen, ingezet op een datavalidatie team dat zich bezig houdt met het op locatie controleren van sportaccommodaties, controles door gebruik van luchtfoto's en satellietbeelden (geautomatiseerde controle en beelddetectie), andere inspanningen om de juistheid van de data te controleren en doorvoeren van verbeterprocessen voor het databeheer. Verder wordt gewerkt aan het automatiseren van het aanmaken van exports en het extern toegankelijk maken van de data voor exports door derden in combinatie met een systeem om het gebruik van de data te monitoren.

Om aan de grote diversiteit van informatiebehoeften te voorzien, is het gewenst dat de DSA meer detail informatie bevat. Het gaat hierbij vooral om meer data per object door het registreren van exploitatiegegevens en unieke kenmerken van typen sportaccommodaties. Hierbij kan gedacht worden aan informatie over bassins bij zwembaden en over veldverlichting bij sportvelden. Hiermee sluit de data nog beter aan op bestaande beleidsvragen. Hierbij kan ook gedacht worden aan data over toegankelijkheid- en

duurzaamheidsaspecten in het verlengde van het VN verdrag Handicap en de Routekaart Verduurzaming Sport. Daarnaast wordt door de toegenomen aandacht voor buitenspelen, onder andere in het verlengde van de beweegvriendelijke omgeving en de beleidsagenda op buitenspelen, ingezet op een beter overzicht van speelplekken in Nederland door deze op te nemen in de DSA.

Bij het verder ontwikkelen van de DSA wordt ook gekeken naar databases in andere landen. Met name de Active Places database in Engeland biedt interessante inzichten hiervoor. De uitwisseling van expertise binnen de expertgroep van accommodatiedatabases zal onder leiding van het Mulier Instituut in het komende jaar worden voortgezet. Daarnaast wordt een vervolg gegeven aan het optimaliseren van data exports. Idealiter vindt daarbij ook terug rapportering plaats door derden voor aanvullende informatie of eventuele benodigde wijzigingen van de data in de database.

In het afgelopen jaar heeft geen aanvullende dataverzameling plaatsgevonden om inzicht te bieden in de tevredenheid van de bevolking over sport- en beweegmogelijkheden. De resultaten uit voorgaande jaren stemmen positief, met een bijzonder hoge tevredenheid over de sport- en beweegmogelijkheden in de buurt. Dit sluit aan bij de fijnmazige sportinfrastructuur die naar voren komt uit de Kernindicator Sportaccommodaties en tot op zekere hoogte ook de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving. In het komende jaar wordt hier op basis van bestaande dataverzamelingen opnieuw inzicht in geboden. Daarbij worden ook de mogelijkheden verkend om dit te combineren met de nieuwe beleid sensitieve Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving en de Kernindicator Sportaccommodaties om te zien of er een relatie is tussen aanwezige sportinfrastructuur en de tevredenheid over de sport- en beweegmogelijkheden.

Als gevolg van de coronamaatregelen zijn veranderingen in sport- en beweeggedrag zichtbaar. Daarbij bestaat de indruk dat meer gebruik wordt gemaakt van de openbare ruimte voor sportbeoefening. Het is gewenst om in het komende jaar in een bevolkingsbevraging dieper in te gaan op het accommodatiegebruik voor sport- en bewegen. Waarbij idealiter een vergelijking kan worden gemaakt met het accommodatiegebruik in de jaren voor de coronamaatregelen.

Duurzaamheid

Het belangrijkste vraagstuk binnen het thema duurzaamheid is de mate waarin de duurzaamheidsmaatregelen hebben geleid tot een afname van het energieverbruik en een CO₂ reductie tot gevolg hebben. Op basis van diverse bevragingen (gemeenten en sportaanbieders) en registratiegegevens van de BOSA is inzicht in de doorgevoerde duurzaamheidsmaatregelen. Hoe dit uitwerkt op het energieverbruik is nog niet vast te stellen. De energiescans die tot nu toe zijn afgenomen geven vooral inzicht in het besparingspotentieel en mogelijke maatregelen maar bieden nog geen inzicht in de uitgevoerde maatregelen en de opbrengsten daarvan. Het is wenselijk om vanuit de trajecten bij sportaanbieders meer informatie op te halen over de betekenis van de duurzaamheidsmaatregelen voor het energieverbruik en de uitvoer en analyse van de energiescans te continueren. Ook bij gemeenten dient aandacht te komen voor een dergelijke registratie. Tevens is behoefte aan meer inzicht in de omvang van de investeringen in duurzaamheid door gemeenten. Nu is op basis van de BOSA wel (gedeeltelijk) een beeld van de investeringen van verenigingen, maar ontbreekt het aan inzicht in wat gemeenten hierin voor hun rekening nemen. Het gaat hierbij zowel om de omvang van de subsidies die zij hiervoor beschikbaar stellen als om de duurzaamheidsinvesteringen in de eigen sportaccommodaties.

Aanvullend hierop kan in de tweede helft van 2021 mogelijk ingezet worden op een 1-meting van de energetische waarde van het sportvastgoed. Een ander traject dat inzicht kan brengen in het energieverbruik vanuit sportvastgoed is de koppeling van sportobjecten uit de DSA met energiegegevens op objectniveau die het CBS in bezit heeft. Het Mulier Instituut is samen met het CBS dit traject gestart

om zo meer zicht te krijgen op (ontwikkelingen in) het energieverbruik bij sportaccommodaties. In het volgend jaarrapport wordt hier uitgebreid over gerapporteerd.

In het afgelopen jaar zijn eerste stappen gezet in de monitoring van milieuvriendelijk beheer van sportvelden. Nadat als onderdeel van de Green Deal Sportvelden al inzicht was ontstaan in de mate van milieuvriendelijk beheer bij golfbanen, is door de werkgroep milieuvriendelijk beheer sportvelden ingezet op een eerste onderzoek naar milieuvriendelijk beheer bij grassportvelden in gemeentelijk beheer. Hiermee ontstaat nog geen compleet beeld van het beheer van grassportvelden, waardoor in het komende jaar aanvullend onderzoek bij beheerders van de niet-gemeentelijke grassportvelden nodig is. Daarnaast wordt gesproken over een mogelijke verbreding naar milieuvriendelijk onderhoud van kunstgrassportvelden.

In relatie tot circulariteit zijn diverse innovatieve trajecten opgestart met behulp van *challenges*. In het komende jaar zal vooral aandacht moeten zijn voor de bredere uitrolmogelijkheden van de uitkomsten van deze *challenges*. Deels kan dit ook gemonitord worden via de BOSA aanvragen voor circulaire maatregelen.

Exploitatie en beheer

Evenals vorig jaar identificeren we een beter inzicht in exploitatie en beheer van sportaccommodaties als belangrijk vraagstuk. Weliswaar zijn eerste stappen gezet in het verkrijgen van dit overzicht, maar een compleet overzicht ontbreekt nog. Dit is een thema dat aan verandering onderhevig is. Een groot deel van de gemeenten voert van tijd tot tijd veranderingen door in beheervorm van sportaccommodaties. Wel hebben diverse peilingen bij gemeenten beter inzicht geboden in beheer en exploitatievraagstukken. Ondanks de inspanningen van gemeenten om te komen tot kostenreductie, constateren we dat de uitgaven aan sportaccommodaties zijn toegenomen. Dit roept nieuwe vragen op over de achtergrond hiervan. Dit is namelijk tegengesteld aan de doelen en verwachtingen in het sportakkoord over het terugdringen van exploitatielasten van sportaccommodaties en vraagt om meer inzicht in financieringsvormen van sportaccommodaties en het saldo van de financiële exploitatie. Een volgende monitor financiële aspecten van lokaal sportbeleid (0-meting in 2018) is overigens pas voorzien in 2022. In 2021 zal de aandacht zich richten op het bestuderen van hoe exploitatietekorten bij gemeentelijke sportaccommodaties tot stand komen en hoe dit zich verhoudt tot bezettingscijfers en bestaande richtlijnen voor de aanwezigheid van sportaccommodaties in relatie tot een goede exploitatie.

Onderdeel van het exploitatiemodel zijn de huurtarieven. Op basis van verhuur kunnen de netto exploitatielasten worden teruggebracht. De mate waarin dit mogelijk is, hangt af van de bezetting en de hoogte van de huurtarieven. Dit onderzoek laat zien dat de kostendekkendheid tussen accommodaties verschilt en gemeenten niet altijd evengoed zicht hebben op deze kostendekkendheid. Inzicht in bestaande verschillen tussen huurtarieven kan daarbij behulpzaam zijn voor gemeenten en andere betrokkenen, waarbij in het verlengde hiervan ook meer inzicht kan ontstaan in de inkomstenkant van sportaccommodaties.

Beweegvriendelijke omgeving

De eerste omgevingsvisies die zijn opgesteld laten zien dat sport en bewegen niet als vanzelf onderdeel hiervan is. De betrokkenheid van sportambtenaren en de sportsector bij de ontwikkeling van deze visie is essentieel om te waarborgen dat er aandacht is voor sport en bewegen. Hier ligt een duidelijke opgave om de sportsector te activeren om aan te haken bij de trajecten rondom de omgevingsvisie. Daarnaast zal ook ingezet moeten worden op het op de radar krijgen van de mogelijkheden die sport en bewegen bieden bij de opstellers van de omgevingsvisies. De partijen uit het uitvoeringsteam buitenruimte kunnen hier van betekenis zijn en zich meer doen gelden.

Het onderzoek van DPA laat zien dat de belemmeringen te overzien zijn om te komen tot open sport- en beweegruijnte. Toch lijkt hier nog een flinke opgave te liggen om de betrokkenen hiervan te overtuigen om daadwerkelijk open sportparken en schoolpleinen te realiseren. Bij sportparken zal dit deels ook betekenen dat afgestapt moet worden van een vast huurbedrag per seizoen, waarbij een vereniging alleenrecht heeft voor de sportaccommodatie.

In het verlengde van de literatuurstudie naar werkzame elementen van de beweegvriendelijke omgeving en de doorontwikkelde Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, is het van belang om inzicht te hebben in sport- en beweeggedrag in de openbare ruimte. Idealiter is hierbij ook inzicht in de relatie tussen sport- en beweeggedrag en aspecten van de beweegvriendelijke omgeving.

Speelplekken zijn een element van de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving. Vanuit het team buitenruimte is het verzoek gekomen om de DSA ook te benutten om speelplekken te registreren. In 2021 wordt gestart met deze registratie. Daarnaast wordt breed ingezet op het vergroten van de kennis over buitenspelen. Hier is een link met de pijler 'van jongs af aan vaardig in bewegen'.

6.2 Opbrengsten (bereik en betekenis van beleid)

Bereik en betekenis van de DSA

Het gebruik van de DSA neemt toe. Steeds meer overheden en marktpartijen vragen om gegevens uit de DSA. In het afgelopen jaar is door 49 organisaties een export opgevraagd van de DSA. Daarnaast is de DSA in de afgelopen periode behulpzaam geweest bij het bieden van een onderbouwing voor op te stellen steunmaatregelen voor de sportsector als gevolg van de coronamaatregelen. Daarbij gaat het niet alleen om inzicht in de aanwezige sportaccommodaties maar ook om inzicht in de verdeling van verantwoordelijkheden bij deze sportaccommodaties. De DSA laat zo zien van meerwaarde te zijn bij beleidsontwikkeling. Met een verdere doorontwikkeling van de DSA met onder andere een betere toegang tot de data voor externen en mogelijkheden om aanpassingen en aanvullingen in de data voor te stellen, wordt de gebruikswaarde van de DSA het komende jaar verder vergroot. Dit betekent tevens een impuls voor de datavalidatie. Een ander belangrijk element van de huidige opzet van de DSA is de vele mogelijkheden die het biedt tot koppelingen met andere databestanden, zoals de BAG en databestanden van het CBS (o.a. energieverbruikgegevens). Door deze koppelingen wordt de beleidswaarde van de DSA vergroot.

Aantal basisvoorzieningen voor sport voor (nagenoeg) iedereen nabij

In 2020 heeft Nederland een score van 21,5 op de Kernindicator Sportaccommodaties. Deze score is iets hoger dan in 2018, toen was de score 21,1. Dit is (deels) het gevolg van een verbeterde en uitgebreidere registratie in de DSA en stappen die gezet zijn in data validatie. De score op de kernindicator is groter in minder stedelijke gebieden, waar meer sportaccommodaties per 10.000 inwoners worden aangeboden. Dit sluit aan op uitkomsten van de nabijheidsanalyse waaruit blijkt dat een aantal basisvoorzieningen voor (nagenoeg) iedereen in de nabijheid wordt aangeboden. Dit geldt met name voor de voetbal- en tennisaccommodaties, maar ook voor sporthallen en fitnesscentra. Andere voorzieningen lijken te vragen om een groter verzorgingsgebied en zijn in aantal minder of minder goed verspreid over het land beschikbaar.

Beleid sensitieve Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving

De doorontwikkeling van de Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving heeft ertoe geleid dat deze op een kleiner schaalniveau informatie geeft. Bij de ontwikkeling is door te werken met een hoger detailniveau van data op 100 meter bij 100 meter vierkanten van het CBS dichter aangesloten bij de werkelijke situatie. Dit maakt de indicator ook sensitiever voor gerichte beleidsinterventies. Er kan nu inzicht geboden worden in de gevolgen van een verandering in de beweegvriendelijke omgeving voor de score op de Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving alsook op laag schaalniveau in de betekenis van deze aanpassing in de beweegvriendelijke omgeving. Hiermee hebben beleidmakers gericht inzicht in wat zij kunnen doen om de buurt beweegvriendelijker in te richten en wat het bereik en betekenis van de afzonderlijke ingrepen is voor de beweegvriendelijkheid van de omgeving.

Subsidiepot BOSA 2019 nagenoeg volledig gebruikt

De BOSA is in 2019 nagenoeg volledig gebruikt (€ 78,3 miljoen aan goedgekeurde aanvragen bij een subsidieplafond van € 80 miljoen). Voor 2020 ziet het er voorsnog naar uit dat het budget van de BOSA niet compleet hoeft te worden ingezet. Tot en met 11 november 2020 is voor € 41,8 miljoen subsidie aangevraagd. Hiermee is het aangevraagde bedrag nog ver verwijderd van het subsidieplafond van € 94 miljoen. Wel blijken verenigingen nu beter bekend te zijn met de BOSA dan in 2019. In 2020 is 51 procent van de verenigingen met een eigen accommodatie bekend met de BOSA tegenover één op de drie verenigingen met een eigen accommodatie in 2019. Een verklaring voor de beperkte aanvragen tot nu toe is lastig te geven. Verenigingen benoemen zelf dat de coronamaatregelen hier geen invloed op hebben gehad. Slechts 7 procent van de verenigingen geeft aan dat de coronamaatregelen van invloed zijn geweest op duurzaamheidsmaatregelen.

Weinig aanvragen voor circulaire maatregelen via de BOSA

In 2020 is het voor het eerst mogelijk om via de BOSA subsidie aan te vragen voor circulaire maatregelen. Hier wordt in vergelijking met andere duurzaamheidsmaatregelen zeer beperkt gebruik van gemaakt. Tot op heden lijken deze circulaire maatregelen onvoldoende op het netvlies van sportverenigingen. Hier lijkt voorlichting of andere aanvullende inzet nodig om verenigingen en stichtingen bewust te maken van de toegevoegde waarde van circulaire maatregelen. Tot en met 11 november 2020 was er voor ongeveer € 114.000 aan subsidie aangevraagd voor circulaire maatregelen. Dit staat gelijk aan een (beoogde) investering van € 380.000 door sportverenigingen en stichtingen in circulaire maatregelen.

BOSA en andere regelingen stimulators voor duurzaamheidsmaatregelen

Duurzaamheidsmaatregelen kunnen op meer interesse rekenen bij sportverenigingen en stichtingen dan de hierboven beschreven circulaire maatregelen. In 2020 is vanuit de BOSA tot en met 11 november voor € 8,2 miljoen aan subsidie aangevraagd overeenkomstig een (beoogde) investering van € 27,3 miljoen in duurzaamheidsmaatregelen door sportverenigingen en stichtingen. Dit is voorsnog flink lager dan in 2019. In 2019 is binnen BOSA in totaal voor € 35 miljoen subsidie aangevraagd voor duurzaamheidsmaatregelen en uiteindelijk voor ruim € 26 miljoen aan subsidie verstrekt. Hiermee is een duurzaamheidsinvestering van sportverenigingen en stichtingen in 2019 gemoeid van ongeveer € 75 miljoen.

Naast de BOSA zijn er ook diverse provinciale en lokale subsidieregelingen die sportaanbieders stimuleren tot duurzaamheidsmaatregelen. Bijna de helft van de verenigingen heeft sinds 1 januari 2019 geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen. Verreweg het belangrijkste argument hierbij is kostenbesparing op de lange termijn. Van de ondernemende sportaanbieders hebben zes op de tien in de afgelopen drie jaar geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen. Ongeveer een derde van de gemeenten heeft in de afgelopen twee jaar subsidies verstrekt aan sportverenigingen ten behoeve van duurzaamheidsmaatregelen. Daarnaast hebben zeven op de tien gemeenten in de afgelopen twee jaar een deel van de gemeentelijke sportaccommodaties verduurzaamd. Hiermee zijn door de verschillende partijen in het

accommodatielandschap zeker eerste stappen gezet om het sportvastgoed te verduurzamen. Daarbij lag de focus vooral op sportveldverlichting, ledverlichting, bewegingssensoren, zonnepanelen en isolatie.

Nog geen zicht op gerealiseerde energiebesparing

Het is nog te vroeg om vast te stellen wat de duurzaamheidsmaatregelen opleveren in termen van CO₂ reductie. De energiescans die zijn afgenomen bij sportverenigingen bieden wel inzicht in het besparingspotentieel wanneer voorgestelde maatregelen worden uitgevoerd. Op jaarbasis is het gemiddeld besparingspotentieel per scan ongeveer 35.000 kWh (6.925 euro) op elektriciteit en ongeveer 2.000 m³ (3.564 euro) op gas. Er zijn inmiddels meer dan 1.000 energiebegeleidingstrajecten opgestart. We verwachten volgend jaar in staat te zijn om voor een deel van deze begeleidingstrajecten in beeld te brengen welke maatregelen zijn doorgevoerd en wat voor besparing dit heeft opgeleverd. Een andere weg die we volgend jaar verkennen is om op basis van de gesubsidieerde duurzaamheidsmaatregelen (o.a. via BOSA) te schatten wat de gerealiseerde energiebesparing is. Daarnaast zal de samenwerking met CBS worden voortgezet waarbij we data over sportobjecten (sportaccommodaties) uit de DSA koppelen aan gegevens over energieverbruik per object van het CBS om zo ontwikkelingen in het energieverbruik bij sportaccommodaties te volgen. We hopen op basis van deze trajecten in het volgende jaarrapport uitgebreider in te kunnen gaan op de gerealiseerde energiebesparing van de sportsector.

Aandacht voor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden in gemeentelijk beheer

De uitvraag bij beheerders van grassportvelden in gemeentelijk beheer laat zien dat de aandacht voor milieuvriendelijk beheer toeneemt. In 2020 wordt door gemeenten op meer velden chemievrij beheert. Om te voldoen aan de wet- en regelgeving rondom milieuvriendelijk beheer van grassportvelden hebben drie op de vier gemeenten wel behoefte aan ondersteuning. Deze ondersteuningsvraag biedt interessante aanknopingspunten voor de werkgroep milieuvriendelijk beheer van grassportvelden om het ontwikkelde ondersteuningsaanbod op Integrated Pest Management en gewasbeschermingsmonitoring door te zetten. Gemeentelijke beheerders hebben ongeveer 70 procent van de grassportvelden in beheer. Aanvullende monitoring bij andere beheerders van grassportvelden is zodoende gewenst en is door de werkgroep geagendeerd voor 2021. Eind 2021 zal de huidige studie naar milieuvriendelijk beheer van grassportvelden bij gemeentelijke beheerders tevens worden herhaald om zicht te houden op ontwikkelingen hierin.

Bereik en betekenis van SBIR oproep (nog) onbekend

Via een SBIR oproep is 2,8 miljoen euro toegekend aan ondernemers die producten ontwikkelen voor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden. De opbrengsten hiervan zijn nog niet duidelijk. De innovatie *challenges* energieneutrale sportaccommodaties uit 2018 zijn inmiddels in een afrondende fase. In een volgende stap kan gezien worden wat het bereik en betekenis van deze trajecten is geweest. In het volgende jaarrapport kan hier nader op in worden gegaan. Mogelijk dat dan ook inzicht geboden kan worden in de opbrengsten van de ontwikkelde producten vanuit de SBIR oproep.

Toename van particulier geëxploiteerde accommodaties

Gemeenten blijven zich beraden op de wijze waarop de faciliterende rol van de overheid op sport wordt ingevuld. Hierbij past een discussie over exploitatie en beheervormen van sportaccommodaties en eventuele verzelfstandiging of privatisering van sportaccommodaties. Deze discussie wordt in een groot aantal gemeenten gevoerd met verschillende uitkomsten tot gevolg. Daarnaast speelt binnen het sportlandschap een zekere mate van commercialisering en marktwerking waarbij nieuwe typen accommodaties ontstaan, geïnitieerd door private initiatieven. Cijfers van het CBS laten zien dat het aantal particulier geëxploiteerde sportaccommodaties vanaf 2006 toeneemt. Dit geldt voor zowel buitensportaccommodaties als binnensportaccommodaties en zwembaden.

Netto uitgaven aan sportaccommodaties toegenomen

In tegenstelling tot de doelen van het sportakkoord zijn de netto uitgaven aan sportaccommodaties toegenomen. Tussen 2017 en 2019 zijn bij gemeenten de netto lasten op sportaccommodaties gestegen van € 753 miljoen naar € 803 miljoen. Wel is een positieve ontwikkeling zichtbaar in de baten van sportaccommodaties, maar deze extra inkomsten gaan gepaard met minstens evenveel extra uitgaven, waardoor de balans negatief uitvalt. Verder dient gezegd te worden dat de totale sportuitgaven van gemeenten zijn meegestegen. De extra uitgaven aan sportaccommodaties zijn, zo lijkt het, niet ten koste gegaan van de budgettaire ruimte op sportbeleid en activering. De netto uitgaven aan sportbeleid en activering zijn in 2019 € 311 miljoen, terwijl dit in 2018 nog € 285 miljoen was.

348 gemeenten maken gebruik van SPUK sport

In 2020 hebben een vergelijkbaar aantal gemeenten dan in 2019 gebruik gemaakt van de SPUK sport. Waar in 2019 346 gemeenten een aanvraag hadden ingediend, is dit aantal in 2020 toegenomen tot 348 gemeenten. In 2020 waren deze aanvragen samen goed voor een bedrag van 235 miljoen euro, ten opzichte van 227 miljoen euro in 2019. Het vastgestelde bedrag voor de SPUK SPORT is 188 miljoen euro, waarmee uiteindelijk 80 procent van het aangevraagde budget is uitgekeerd. De evaluatie van RVO is positief over de doelmatigheid van het programma, met de kanttekening dat de gemeenten aangeven relatief veel tijd kwijt te zijn aan de aanvraag. De regeling volstaat als btw-compensatie regeling, maar zet niet aan tot extra beleidsactiviteiten.

Gebruik van openbare ruimte voor sport en bewegen toegenomen door coronamaatregelen

Door middel van diverse peilingen is een eerste inzicht verkregen in sport en bewegen in de openbare ruimte tijdens de coronacrisis. Met een toename van het alleen, ongeorganiseerd sporten en sluiting van sportlocaties is een groter beroep gedaan op de openbare ruimte. Het lijkt erop dat een deel van dit sportgedrag in de openbare ruimte van blijvende aard is. Gemeenten spelen hier ook op in en geven aan dat de toegenomen aandacht voor sporten en bewegen in de openbare ruimte een van de structurele beleidswijzigingen is als gevolg van de coronamaatregelen. Dit is een passende ontwikkeling in het verlengde van de ambities van het Nationaal Sportakkoord en in sommige gevallen ook het lokale sportakkoord, alsmede de ontwikkeling van omgevingsvisies. Hoe dit gaat uitwerken op de uitvoering van beleid en vervolgens het sport- en beweeggedrag van de bevolking zal op basis van peilingen in het VSG-panel en met burgerbevragingen gemonitord worden.

In de helft van de gemeenten is een open sportpark aanwezig

Ondanks de studie van DPA die wijst op beperkte juridische belemmeringen, is de uitrol van open sportparken in Nederland nog beperkt. In de helft van de gemeenten is een open sportpark aanwezig. Wel hebben vier op de tien gemeenten ambities om dit uit te breiden. Gemeenten lijken daarbij maar zeer beperkt voornemens om het huursysteem aan te passen tot een flexibel exploitatiesysteem waarbij de vereniging uren afneemt in plaats van een vast seizoentarief te betalen.

Belangrijk voor sport om aangehaakt te zijn bij ontwikkeling van omgevingsvisie

Om sport en bewegen goed te verankeren in een omgevingsvisie, is het essentieel dat sportambtenaren en vertegenwoordigers vanuit de lokale sportsector betrokken zijn bij het traject. Zonder participatie van deze groepen in het proces van totstandkoming van de omgevingsvisie is de aandacht voor sport en beweegthema's gering. Wanneer een sportambtenaar betrokken is komen er twee keer zo vaak woorden gerelateerd aan het thema sport en bewegen voor in de lokale omgevingsvisies. Participatie lijkt in deze te lonen voor de sportsector, waarmee sport- en beweegruimte een onderdeel wordt van de lokale planvorming. Naast participatie van sportambtenaren lijkt het van belang om sporters en potentiële sporters te betrekken, om zo de planvorming op sport- en beweegruimte aan te laten sluiten bij hun

behoefte. De analyse maakt hiermee ook duidelijk dat vanuit andere sectoren niet vanzelf de relatie wordt gelegd tussen een gezondheid bevorderende leefomgeving en ruimte voor sport en bewegen. Dit zal bij de andere sectoren beter over het voetlicht moeten worden gebracht, om zo ook de kansen op aandacht voor sport en bewegen te vergroten wanneer een sportambtenaar niet betrokken is bij de totstandkoming. Hier ligt een taak voor het uitvoeringsteam buitenruimte om de kansen die sport en bewegen bieden bij andere domeinen op het netvlies te krijgen. Vanuit de gezondheid bevorderende leefomgeving bezien zijn sport- en beweegvoorzieningen een belangrijk onderdeel om gezonde actieve leefstijl mogelijk te maken. In omgevingsvisies waar sport en bewegen een rol heeft, is vooral aandacht voor deze voorzieningen en gaat het met name om het handhaven van het niveau van sportvoorzieningen (48%), de openbare ruimte beweegvriendelijker inrichten (44%) en aantrekkelijke fiets-, wandel-, vaar-, en ruiterroutes (36%).

Beperkte voortgang op indicatoren uit pijler duurzame sportinfrastructuur

De oorspronkelijke doelen die centraal stonden in de pijler duurzame sportinfrastructuur zijn beperkt gerealiseerd. Het terugdringen van de exploitatielasten van sportaccommodaties lijkt niet succesvol. De uitgaven aan sportaccommodaties door gemeenten zijn toegenomen. Het streven om te komen tot een flexibel exploitatiemodel om zo meervoudig gebruik te stimuleren heeft maar beperkt geleid tot aanpassingen in het verhuursysteem van sportaccommodaties. De open sportparken lijken wel wat in aantallen toegenomen, maar ook hier lijkt nog niet de omslag gemaakt te zijn die werd beoogd. Bemoedigend is dat in 63 procent van de lokale sportakkoorden wel aandacht uitgaat naar het thema duurzame sportinfrastructuur. Hiermee is de verwachting dat op lokaal niveau verder invulling wordt gegeven aan dit thema. Daarbij is gelet op de inhoud van de lokale akkoorden vooral aandacht voor accommodatievraagstukken, de openbare ruimte en beweegvriendelijkheid.

Tot slot

In dit jaarrapport hebben we een overzicht gegeven van de huidige stand van zaken op het terrein van de duurzame sportinfrastructuur in Nederland, waarbij is voortgebouwd op de in het jaarrapport van 2019 geschetste uitgangssituatie. De komende jaren bouwen we verder voort op deze rapportages en bespreken jaarlijks de uitkomsten van nieuwe en bestaande monitoring, benoemen eventuele aanvullende monitoringopgaven en gaan in de opbrengsten en betekenis van beleid. In het najaar van 2021 volgt het derde Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur.

Literatuur

- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2020). *Regionale Kerncijfers Nederland*. Geraadpleegd op 6 oktober 2020 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?ts=1605017837191>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2000-2018). *Exploitanten sportaccommodaties; werkzame personen, baten en lasten*. Geraadpleegd op 3 september 2020 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84138NED/table?ts=1599116516160>.
- CFP & Mulier Instituut (2019). *Nulmeting verduurzaming sportaccommodaties Nederland*. Apeldoorn/Utrecht: CFP Green Buildings/Mulier Instituut.
- Dool, R. van den (2017). *Ontwikkeling sportdeelname naar sporttakken* (factsheet 2017/14). Utrecht: Mulier Instituut.
- Dool, R. van den (2019). *Zonder anderen sporten en bewegen neemt toe* (factsheet 2019/5). Utrecht: Mulier Instituut.
- Dool, R. van den (2020). *Sport en bewegen in tijden van covid-19*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Dool, R. van & Eldert, P. van (2019). *Monitor sportuitgaven gemeenten 2018: een overzicht van de uitgaven in 2018 en de uitbesteding van sporttakken*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Floor, C., Wezenberg-Hoenderkamp, K. & Hoekman, R.H.A. (2020). *Planningsinstrument zwembaden: instrumentarium voor behoeftebepaling aan overdekt zwemwater binnen gemeenten en regio's*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Heijnen, E. & Dellas, V. (2020). *Het sport- en beweeggedrag van Young Urban Professionals tijdens de coronamaatregelen en hun verwachtingen voor de toekomst* (factsheet 2020/25). Utrecht: Mulier Instituut.
- Heijnen, E. & Hoekman, R.H.A. (2020). *Gevolgen van de coronacrisis voor het gemeentelijk sportbeleid*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Hoekman, R., Floor, C. & Stam, W. van (2019). *Exploitatie van sportaccommodaties: een verkennende studie*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Hoekman, R.H.A., Hoenderkamp, K., Poel, H. van der, Bakker, S., Romijn, D. & Werff, H. van der (2013). *Sportaccommodaties in beeld*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Hoekman, R. & Maat, K. van der (2017). *Monitor Lokaal Sportbeleid 2016: faciliteren, activeren en inspireren*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Hoekman, R.H.A., Ruijck, D. & Davids, A. (red.) (2019). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (2020). *'Coronacrisis verandert werksituatie en mobiliteit mogelijk blijvend'*. Geraadpleegd op 28 oktober 2020 van

<https://www.kimnet.nl/actueel/nieuws/2020/04/20/coronacrisis-verandert-werksituatie-en-mobiliteit-mogelijk-blijvend>.

Ministerie van VWS (2018). *Nationaal Sportakkoord: sport verenigt Nederland*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Poel, H. van der, Hoeijkmakers, R., Pulles, I. & Tiessen-Raaphorst, A. (2018). *Rapportage sport 2018*. Den Haag/Utrecht: Sociaal Cultureel Planbureau (SCP)/Mulier Instituut.

Poel, H. van der, Wezenberg-Hoenderkamp, K. & Hoekman, R.H.A. (red.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland: Kaarten en kengetallen*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Prins, R.G., Ruijes, D. & Hoekman, R.H.A. (2020). *Werkzame elementen van de beweegvriendelijke omgeving*. Utrecht: Mulier Instituut.

Pulles, I., Reitsma, M., Hoogendam, A., Brus, J., Hoekman, R.H.A. & Poel, H. van der (2020). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland'*. Utrecht: Mulier Instituut.

Pulles, I., Reitsma, M., Hoogendam, A., Nafzger, P. & Poel, H. van der (2020). *Monitor Sportakkoord 'Sport Verenigt Nederland' Van akkoord naar uitvoering: voortgangsrapportage november 2020*. Utrecht: Mulier Instituut.

Radboud UMC (2020). *Thuiswerkers bewegen veel minder door coronamaatregelen*. Geraadpleegd op 28 oktober 2020 van <https://www.radboudumc.nl/nieuws/2020/thuiswerkers-bewegen-veel-minder-door-coronamaatregelen>.

Ruijes, D. & Schots, M. (2020). *Belangrijke buurtkenmerken voor een beweegvriendelijke omgeving (factsheet 2020/40)*. Utrecht: Mulier Instituut.

Schadenberg, B. & Eldert, P. van (2020a). *Kostendekkendheid van gemeentelijke sportaccommodaties (factsheet 2020/26)*. Utrecht: Mulier Instituut.

Schadenberg, B. & Eldert, P. van (2020b). *Verzelfstandiging en privatisering van sportaccommodaties (factsheet 2020/27)*. Utrecht: Mulier Instituut.

Schadenberg, B., Wezenberg-Hoenderkamp, K. & Hoekman, R.H.A. (nog te verschijnen) *Binnensportaccommodaties in Nederland: Aanbod, gebruik en planning van sporthallen, sportzalen en gymzalen*. Utrecht: Mulier Instituut.

Schots, M., Brus, J. & Hoekman, R.H.A. (2020). *Milieuvriendelijk beheer van grassportvelden in gemeentelijk beheer*. Utrecht: Mulier Instituut.

Schots, M. & Schadenberg, B. (nog te verschijnen). *Open sportparken in Nederland (factsheet)*. Utrecht: Mulier Instituut.

Steenbergen, P. (2020). *Verduurzamen: Wie is aan zet? Overzicht in eigendom van sportvastgoed (whitepaper)*. Ede: Kenniscentrum Sport & Bewegen.

Stevens, V., Hoekman, R. & Prins, R. (2020). Ruimtelijke sport- en recreatiekeuzes in lokale omgevingsvisies. In G. Bouma, B. Boonstra, & E. Vanempten (Red.), *Nieuwe ZEKERheid. Bijdragen aan de Plandag 2020* (pp. 296-306). www.plandag.net

- Uljee, B., Rooderkerk, S. & Hübner, M. (2019). *Onbevreesd in beweging: onderzoek juridische risico's openstelling niet openbaar toegankelijke locaties*. Amsterdam: DPA Professionals.
- Vane, V., Hoving, S. & Klappe, R. (2020). *Tussenvaluatie Subsidieregeling bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA) en Regeling specifieke uitkering stimulerende sport (SPUK SPORT)*. Rijksdienst voor Ondernemen Nederland (RVO)/Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I).

Bijlagen

Bijlage 1 – Sportaccommodatiedichtheid en afstand tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie naar VSG-regio

Tabel b1.1 Sportaccommodatiedichtheid per type sportaccommodatie naar VSG-regio in 2020 (per 25.000 inwoners; in aantallen)

VSG-regio	Type sportaccommodatie											
	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Tennis	Voetbal	Sporthal	Sportzaal	Gymzaal	Overdekte- en combizwembad	Openluchtzwembad	
Amsterdam	3,5	0,2	0,4	0,3	1,1	0,9	1,2	0,5	5,7		0,3	0,1
Drenthe	4,4	0,8	0,4	1,5	3,7	5,6	3,0	1,2	5,8		0,7	1,2
Flevoland	3,7	0,6	0,4	0,4	1,9	1,5	1,5	1,1	5,0		0,5	0,1
Fryslân	4,4	0,5	0,3	2,9	5,3	6,4	3,1	1,4	7,8		0,8	0,7
Gelderland Midden	4,4	0,3	0,5	0,9	2,3	2,9	2,0	1,1	3,8		0,6	0,3
Gelderland Noord Oost	4,0	0,5	0,4	0,7	3,2	4,3	2,6	1,5	6,0		0,8	0,5
Gelderland Zuid	3,7	0,3	0,5	0,9	3,6	4,6	2,0	1,3	5,3		0,6	0,1
Gooi en Vechtstreek	3,8	0,7	0,8	0,7	2,6	2,0	1,8	0,6	7,2		0,7	0,1
Groningen	3,9	0,3	0,5	1,1	3,5	5,3	3,1	0,8	9,3		0,6	0,9
Haaglanden	3,8	0,2	0,4	0,6	1,5	1,5	1,6	0,8	4,7		0,4	0,0
Hart van Brabant	3,6	0,5	0,8	0,5	2,5	2,7	2,1	0,8	6,0		0,5	0,2
Hollands Midden	3,9	0,4	0,6	0,8	2,7	2,3	2,1	0,6	4,8		0,6	0,4
Hollands Noorden	3,7	0,4	0,3	0,4	3,7	4,1	3,0	0,9	6,3		0,7	0,7
IJsselland	4,1	0,2	0,4	0,7	2,9	4,0	2,4	0,9	6,7		0,6	0,8
Kennemerland	5,0	0,4	0,6	0,5	2,5	2,3	1,7	0,4	7,2		0,4	0,1
Limburg Noord	4,0	1,1	0,5	1,3	4,7	4,8	2,1	0,6	6,1		0,4	0,4
Midden Limburg	4,2	0,4	0,3	0,2	4,9	5,4	3,3	1,1	3,9		0,7	0,6
Noord Oost Brabant	4,2	0,4	0,8	1,4	4,0	4,0	2,5	1,9	5,5		0,6	0,1
Rotterdam Rijnmond	4,0	0,2	0,4	0,6	1,6	1,8	1,5	0,4	5,9		0,6	0,1
Twente	3,6	0,6	0,4	0,8	3,1	4,1	2,7	1,3	5,9		0,6	0,2
Utrecht	3,9	0,4	0,6	0,7	2,4	2,2	2,1	0,8	5,1		0,5	0,2
West Brabant	3,9	0,4	0,6	0,5	3,1	3,4	2,1	0,6	4,2		0,5	0,5
Zaanstreek en Waterland	4,2	0,2	0,2	1,0	2,4	2,5	1,9	0,7	5,5		0,4	0,2
Zeeland	3,8	0,7	0,3	1,3	5,7	6,1	2,2	1,0	8,0		0,6	0,8
Zuid Holland Zuid	3,4	0,2	0,3	0,9	2,5	2,5	2,4	0,7	5,4		0,7	0,5

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Vervolg tabel b1.1 Sportaccommodatiedichtheid per type sportaccommodatie naar VSG-regio in 2020 (per 25.000 inwoners; in aantallen)

VSG-regio	Type sportaccommodatie											
	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Tennis	Voetbal	Sporthal	Sportzaal	Gymzaal	Overdekte- en combizwembad	Openluchtwembad	
Zuid Limburg	4,9	0,3	0,3	0,1	3,1	4,8	2,1	1,0	7,4		0,6	0,2
Zuid Oost Brabant	3,8	0,6	0,6	1,6	3,5	3,1	2,8	0,9	5,3		0,6	0,1
Nederland	4,0	0,4	0,5	0,8	2,9	3,2	2,2	0,9	5,8		0,6	0,3

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020; Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2020.

Tabel b1.2 Gemiddelde afstand tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie naar VSG-regio (in kilometers)

VSG-regio	Type sportaccommodatie											
	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Tennis	Voetbal	Sporthal	Sportzaal	Gymzaal	Overdekte- en combizwembad	Openluchtwembad	
Amsterdam	0,7	4,2	3,1	2,6	1,6	1,8	1,2	3,0	0,5		1,9	4,3
Drenthe	2,1	7,0	6,4	4,9	1,8	1,5	2,0	5,0	2,1		4,9	6,5
Flevoland	1,4	6,3	4,1	4,6	1,8	2,3	1,8	2,7	1,2		2,9	16,2
Fryslân	2,4	9,7	9,0	4,1	1,6	1,5	2,2	6,9	1,7		4,5	10,1
Gelderland Midden	1,1	6,5	3,7	4,2	1,7	1,6	1,7	2,7	1,2		3,0	6,4
Gelderland Noord Oost	1,5	7,5	6,1	4,4	1,8	1,6	1,6	3,2	1,3		3,4	6,7
Gelderland Zuid	1,9	8,1	4,4	4,0	1,6	1,3	2,2	3,7	1,3		3,4	9,5
Gooi en Vechtstreek	1,0	3,8	2,6	2,7	1,4	1,8	1,4	3,2	0,8		2,1	6,3
Groningen	1,9	7,8	5,1	5,1	1,7	1,4	1,7	5,3	1,2		4,1	5,0
Haaglanden	0,8	4,2	2,7	2,2	1,4	1,4	1,1	1,9	0,7		1,9	5,6
Hart van Brabant	1,2	7,2	2,5	5,3	1,5	1,4	1,4	2,8	0,9		2,7	8,2
Hollands Midden	1,2	5,7	3,0	3,0	1,3	1,5	1,5	3,7	1,2		2,5	6,2
Hollands Noorden	1,7	6,2	5,1	7,6	1,4	1,3	1,5	4,6	1,2		3,2	6,0
IJsselland	1,6	9,5	5,2	4,9	1,7	1,6	1,7	4,4	1,5		4,2	5,3
Kennemerland	0,9	5,0	2,4	2,3	1,3	1,4	1,5	4,1	0,6		2,6	5,9
Limburg Noord	1,8	5,3	4,9	4,5	1,6	1,5	1,8	6,9	1,2		4,5	7,0
Midden Limburg	1,7	6,8	6,6	6,8	1,3	1,4	1,7	4,1	1,7		4,0	9,0
Noord Oost Brabant	1,5	5,4	3,5	3,5	1,5	1,4	1,7	2,2	1,3		3,4	8,7
Rotterdam Rijnmond	0,9	5,6	3,2	2,8	1,4	1,6	1,3	3,2	0,8		1,9	6,7
Twente	1,4	5,4	4,7	4,7	1,5	1,4	1,4	2,8	1,2		3,2	10,6
Utrecht	1,1	5,6	2,9	3,0	1,4	1,5	1,4	3,1	1,0		2,7	9,8
West Brabant	1,5	6,6	4,2	5,6	1,5	1,4	1,8	4,8	1,5		4,0	6,4
Zaanstreek en Waterland	1,0	5,2	5,2	2,9	1,5	1,5	1,3	2,4	0,9		2,6	6,5
Zeeland	3,0	9,6	8,5	6,4	1,5	1,4	3,2	11,1	1,5		6,3	9,6
Zuid Holland Zuid	1,6	7,8	5,4	3,0	1,8	1,7	1,4	4,9	1,3		2,8	5,1
Zuid Limburg	1,1	6,1	4,5	6,9	1,3	1,1	1,6	3,0	0,9		3,1	10,0
Zuid Oost Brabant	1,2	3,9	3,3	2,8	1,4	1,6	1,4	3,6	1,1		2,9	10,3
Nederland	1,4	6,1	4,2	4,0	1,5	1,5	1,6	3,8	1,1		3,1	7,5

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 19 juni 2020.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl